

వేదాంగాలు

యాజువల్క్య శిక్ష

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్
www.freegurukul.org

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కృష్ణ మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు ధర్మాత్రేయ

గురు బాలాబాజ

గురు గోతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరభక్త్యేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు వైలింగ్ స్వామి

గురు లాహీరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస

అమ్మి శారదా దేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయిబాబా

గురు అరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళ స్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

“ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్” ద్వారా విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందించే సేవా కార్యక్రమంలో భాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వెబ్ సైట్ నుంచి సేకరించి అందిస్తున్నాము. ఇందుకు మేము వారికి కృతజ్ఞత తెలియచేసుకుంటున్నాము.

సాయి రామ్ వారి సేవల విస్తరణలో భాగంగా ఈ ఫౌండేషన్ స్థాపించబడినది. ఈ స్వచ్ఛంద సంస్థ ద్వారానే అన్ని సేవలు అందించబడును. ఇటువంటి పుస్తకాలు మీరు వ్రాసినట్లయితే (లేక) సేకరిస్తే మాకు తెలియచేయండి. మేము ప్రతి విద్యార్థికి ఉచితంగా అందేలా చేస్తాము, తద్వారా ఉన్నత విలువలు, నైపుణ్యాలు కలిగిన విద్యార్థులను మన దేశానికి అందించవచ్చు. మాతో కలిసి నవ భారత నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పనిచేయుటకు, భాగస్వామ్యం అగుటకు ఆసక్తి ఉంటే సంప్రదించగలరు.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వారి వెబ్ సైట్: <http://ebooks.tirumala.org>
- 2) ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ వెబ్ సైట్ : www.freegurukul.org
- 3) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్ : <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) మొబైల్ ఆప్: Free Gurukul

గమనిక: భక్తి, జ్ఞాన, ధర్మ ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వారి సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఇది లాభార్జన దృష్టిలేని ఉచిత సేవ. ఈ సేవలో అంతర్జాలంలోని(ఇంటర్నెట్) లైసెన్సు / కాపీరైటు అభ్యంతరాలు లేనివి అనుకొన్న పుస్తకాలను గ్రహించటం జరిగినది. అనుకోకుండా ఏవైనా అభ్యంతరకరమైనవి ఉన్నచో మాకు తెలుప మనవి, వాటిని తొలగించగలము అని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Website: www.freegurukul.org

Mobile App: Free Gurukul

email: support@freegurukul.org

Facebook: www.facebook.com/freegurukul

Helpline/WhatsApp: 9042020123

“ మన లక్ష్యం: విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య అనేది ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందరికీ అందించబడాలి “

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ – Free Gurukul Education Foundation

సర్వం పరమాత్మ పాద సమర్పణమస్తు

TTD(తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం)

<http://ebooks.tirumala.org>

← ebooks.tirumala.org

 తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు
Tirumala Tirupati Devasthanams
ePublications

Home Languages Series Authors Archives Saptagiri Catalog Contact Us Search

COMPLAINTS PLS CONTACT e MAIL saptagirinfo@gmail.com CAN CALL 0877 226 4359, 4543, 4360, 4363, 4385 BETWEEN 10.30 AM AND 5 PM (DURING WORKING DAYS)

Saptagiri

TELUGU (1187)
BANJARA (2)
ENGLISH (226)
SANSKRIT (70)
TAMIL (302)
KANNADA (175)
HINDI (181)

Panchangam

Sri Bhagavad Ramanuja 'Sahasrabdi' Utsavam

Maha Bharatham - Bhagavatham

Saptagiri

Telugu Tamil
Sanskrit Kannada
Hindi English
Online Subscription

Panchangam

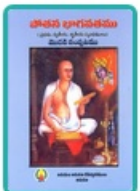

Telugu
Tamil

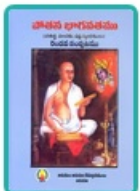
Sri Bhagavad Ramanuja 'Sahasrabdi' Utsavam

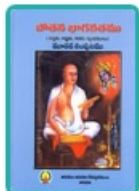

Narada Bhakthi
Sutra...
prev next

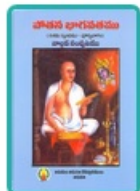
Maha Bharatham - Bhagavatham

Maha Bharatham Vol
1...

Potana Bhagavatam
Vo...

Potana Bhagavatam
Vo...

Potana Bhagavatam
Vo...

Potana Bhagavatam
Vo...

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

వైదిక వాఙ్మయము

శుక్లయజుర్వేద కాణ్వ శాఖీయ

“యాజ్ఞవల్క్య శిక్ష”

(“సుగుణ” నామకాంధ్ర వివరణతో)

వివరణ కర్త :

శాస్త్రచూడామణి, వేదాచార్య

డాక్టర్ వేదీల గుబ్బమ్మమ్మ;

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ సంస్కృత శాఖా విశ్రాంతాధిపతులు.

విశాఖపట్టణము, 2003

Yagnavalkya Siksha

యాజ్ఞవల్క్య శిక్ష

ప్రథమ ముద్రణ : 1000 ప్రతులు

వెల : 30/- రు.

ప్రాప్తి స్థానము :

అచార్య వేదుల సుబ్రహ్మణ్యము, ఎం.ఎ, పి.హెచ్.డి.

30-13-14, మాధవరౌడ్లు

డాబాగార్డెన్స్, విశాఖపట్నం - 530 020

ఫోన్ : (0891) 2746499

Printed by :

VISAKHA OFFSET PRINTERS

48-8-11, Opp. Rehman's House

Dwarakanagar, VISAKHAPATNAM - 16

Ph : 2536323, 3102700

ఈ గ్రంథము శ్రీమత్త్రిమల తిరుపతి దేవస్థానమువారు
“ధార్మిక గ్రంథ ప్రచురణ సహాయనిధి” నుండి అందించిన
ఆర్థిక సహాయముతో ముద్రించబడినది

ఆత్మ నివేదనము

శిక్షా చేయం సదా భ్యాతా - యజ్ఞవల్క్యేతి పణ్డితైః ।
వివృణోతి హి ఛాత్రాణాం - సంహితచ్చారణే విధిమ్ ॥

చిక్కిరాస్తే చ మే తస్యా - ఆంధ్రవ్యాభ్యా వివేచనే ।
నిర్విఘ్నం కురు మే దేవ - గౌరీపుత్ర నమోస్తుతే ॥

వర్షతు యాజ్ఞవల్క్యే మహ్య మాశిషస్తస్య
అస్యా ఆంధ్రవివరణావసరే చ సదా
భవతు శారదాఽపి వ్రసన్నా మయి తథా
యథాచేయం కృతిర్థీయాదాచంద్రతారకమ్ ॥ (శక్యరీ)

“సుగుణ” నామకాంధ్రవివృత్యా శిక్షేయం
సృష్టిక్రియతే సుబ్రహ్మణ్యేన ధీమతా ।
వేదులోపనామకేన సుశిక్షితేన
పితృసేవారతేన సంశోధితాత్మనా ॥ (అచిజగతి)

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయే ‘సంస్కృత’ విభాగే
తదధ్యక్షాచార్య పదవీభ్యాం విశ్రాంతస్సన్ ।
రాష్ట్రీయ, సంస్కృత ప్రతిష్ఠానేన సత్కృతః
బిరుదేన “శాస్త్ర చూడామణి” రిత్యనేన ॥ (శక్యరీ)

ఇత్థం సంభావితస్య చ మే పితరౌ
 కామేశ్వరీ కామేశ్వరౌ చిరజీవినౌ ।
 సోమిదేవీ సూర్యనారాయణౌ చ తౌ
 శ్వశురౌ జాయా చ మే లలితాంబికా ॥ (జగతి)

సన్తాపయోర్మాధవ కామేశ్వర సూర్యనారాయణాశ్చేతి
 కుమారాస్త్రయస్తతైవ నాగపద్మినీ కామేశ్వరీతి చ ।
 కల్యాణీ మీనాక్షీ త్రిపురాంబా పౌష్యశ్రీతి పుత్రికా స్తాష్టత్
 సర్వే సుఖినః విద్యాధ్యా స్సంపన్నాః ధార్మికాః కుటుంబినశ్చ॥
 (అతిధృతి)

ఏవం స్థితే చ మయి, హే ప్రభో భగవన్!

తుష్టాస్మి ఐహికైస్సుఖైః - కిన్ను మే పారలౌకికైః!
 జన్మరాహిత్యమేకైకం - యాచే త్యామహమీశ్వర ॥

అపిచ

సర్వేజనా స్సుఖినస్సన్తు - సన్తు సర్వే నిరామయాః ।
 సర్వే భద్రాణి పశ్యన్తు - మాకశ్చిద్దుఃఖమాప్నుయాత్ ॥
 “ఇతి శమితి శమ్” ॥
 (ఛందస్సు వైదికము)

ఐంకీతం

నే చేసిన ఈచిరు వైదిక పితృమును
జన్మ మృత్యురహితుడగు పరమాత్ముకు ।
పునర్జన్మ నే నొందకుండునట్లు చేయగ
నంకితమిచ్చుచుంటిని మాన్యులు మెచ్చగన్ ॥

ఇట్లు
గ్రంథకర్త వే. సు.

విషయసూచిక

పూర్వార్థము (ప్రథమ భాగము) - స్వరప్రకరణము	శ్లోక
1. ఉదాత్తాది స్వరములు - దేవతాది వివరణములు.	1-5
2. గాంధర్వవేదమందలి స్వరములు - విశేషములు	6-9
3. కాలవిభాగము - విరామ ప్రదర్శనము.	10-18
4. వేదవిద్యాభ్యాస విధానము.	19-25
5. విద్యార్థియోగ్యతాఽయోగ్యతా వివేచనము.	26-29
6. వేదాధ్యయన ఫలము.	30-34
7. దంతధావన విధానము	35-38
8. హస్తహీన ఫలము.	39-43
9. హస్త ప్రదర్శన / దోషములు.	44-45
10. ఉచ్చారణ విశేషములు.	46-48
11. ద్రుతాది వృత్తి వివరములు.	49-50
12. ఉదాత్తాది స్వరప్రదర్శన విధములు - వివరములు.	51-70
13. ఊష్మ ప్రభేదములు.	71-75
14. జాత్యాది స్వరితభేదములు - తద్విశేషములు	76-92

ఉత్తరార్థము (ద్వితీయభాగము) - వర్ణప్రకరణము	శ్లోకం
1. వర్ణరాశి-విభాగము-దేవత-ఋష్యాది వివరములు.	1-7
2. సంధి విషయములు	--
3. వివృత్తి - బేధములు	8-12
4. స్వరభక్తి - ప్రభేదములు.	13-19
5. ఋకార గ్రాకారోచ్చారణము.	20-21
6. సప్త స్థుతములు.	22-23
7. గ్రాకార విచారణము.	24-26
8. స్వరసంధి - కొన్ని వివరణలు.	27-35
9. వర్ణ పూర్వాక్షి పరములు.	36-47
10. అనుస్వారవిషయక విశేషములు.	48-51
11. ఊష్మః - అష్టవిధపరిణామములు.	52-56
12. యకార వకారోచ్చారణ - మార్పులు వివరణ.	57-68
13. హకారము - ఉచ్చారణ.	69-70
14. వర్ణోచ్చారణ విధి.	71-80
15. రంగవర్ణోచ్చారణ విశేషములు.	81-92
16. పదోచ్చారణ విధులు.	93-102
17. ప్రకీర్ణ ప్రకరణము.	
వర్ణమాల - కొన్ని విశేషములు - యమ వర్ణములు.	
కొన్ని వర్ణసంబంధ విశేషములు.	103-110
18. అధ్యేత్యధర్మములు.	111-129
19. సాంకేతిక పదపట్టిక	
20. స్వరములు - విశేషములు.	
21. ప్రకీర్ణ విషయములు.	
22. శ్లోకానుక్రమణిక.	

ప్రశస్తి

అద్యతనోపలభ్యమగు ప్రపంచ వాఙ్మయమున వేదములే అత్యంత ప్రాచీనములైన పరిపూర్ణ విజ్ఞాన భాండాగారములు. అట్టి వీని పరిపూర్ణావగాహనకు వైదిక షడంగముల జ్ఞానము అత్యంతావశ్యకము.

ఆ వేదాంగములు - శిక్ష - వ్యాకరణము, - ఛందస్సు, నిరుక్తము, జ్యోతిషము మరియు కల్పము అని షడ్విధములు. వీని యందును శిక్షాశాస్త్రజ్ఞానమే సర్వశాస్త్రావగాహనకు మూలము. ఇట్టి శిక్షాగ్రంథములు ప్రతి వేదశాఖకును అనేకములు కలవు.

వర్తమాన 'యాజ్ఞవల్క్యశిక్ష' శుక్లయజుర్వేద కాణ్వశాఖకు చెందినది. గ్రంథకర్త యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి కాలము పుస్తకరూపమున సుమారు రెండువేల సంవత్సరములు.

ఈ గ్రంథము పూర్వార్థము, ఉత్తరార్థమని రెండు భాగములు. అందు పూర్వార్థమందు 92 శ్లోకములను, ఉత్తరార్థమున 129 శ్లోకములును గలవు.

గ్రంథస్త విషయము స్వరవర్ణోచ్చారణ విధి. ఇంకను తత్సంబంధీయములగు అనేక విషయములు.

ఇది శుక్లయజుర్వేద శిక్షాగ్రంథము లన్నిటిలోను పరిపూర్ణము, పరినిష్ఠితమైనట్టి ఉత్కృష్ట గ్రంథమని ఖ్యాతి గాంచినది. ఇట్టి మహత్తర శాస్త్ర గ్రంథమునకు తెనుగున ఇంతవరకు వ్యాఖ్యానితములు లేకుండుట మిక్కిలి శోచనీయము.

ఆ లోపమును "సుగుణ" నామకాంధ్ర వివరణతో కూడిన ఈ గ్రంథము తీర్చగలదనెడి ఆశాభావముతో, దీనిని వేదప్రియులు, వేద పండితులు నగు మీముందుంచు చున్నాను.

విద్యజ్ఞన విధేయుడు
వేదుల సుబ్రహ్మణ్యము

కృతజ్ఞతలు

నా బుద్ధిలో ఈ యాజ్ఞవల్క్యశిక్షా గ్రంథమునకు తెనుగున వివరణ వ్రాయవలెనను భావనను కల్పించి, అట్టి శక్తిని, స్థిరతను కల్పించి, అట్లాతని ఆదేశానుసారము వ్రాసిన ఈ గ్రంథమును ప్రజల కందించు కోర్కెతో ముద్రణకు వలయు ఆర్థిక సహాయమును కూడ అందించినట్టి, కలియుగ ప్రత్యక్షదైవమై ఏడుకొండలపై కొలువుదీరియున్న ఆ వేంకటరమణునికి నా తొలిప్రణామములు. ఆ శ్రీవారికి త్రికరణచుద్ధిగ "త్వదీయం వస్తు తుభ్యమేవ నమర్చ్యతే" అను అంకిత భావముతో నా కృతజ్ఞతలను తెలుపుకొనుచున్నాను.

ఆ పరమేశుని ఆదేశానుసారము, నా గ్రంథముద్రణకు సంతోషముగ ధనమును విడుదలచేసిన శ్రీమత్తిరుమల తిరుపతి దేవస్థాన పాలక వర్గమునకు కృతజ్ఞతా పూర్వక ధన్యవాదములు.

ఈ గ్రంథముద్రణ కాలమందు, ముద్రణయందలి తప్పిపులను సరిచూసిన శిష్యుడు చి॥ ఉపద్రష్ట సర్వమంగళ శాస్త్రికి మా ఆశీస్సులు.

ఈ గ్రంథ ముద్రణలో, చివరిసారిగ ముద్రణలోపములను సవరించి, తగు నూచనలందించినట్టియు, మా కు సౌదరసమానులు మాపై అపార ప్రేమాభిమానములు గల్గిన పండితశ్రేష్ఠులు శ్రీమాన్ కొందాడై అప్పన కృష్ణమాచార్యులు (విశ్రాంత సంస్కృతాచార్యులు, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము) వారికి మనఃపూర్వక నమస్సుమాంజలులను కృతజ్ఞతలను తెలుపుచున్నాను.

ఈ గ్రంథమును ముద్రించిన 'విశాఖ ఆఫ్ సెట్' అధినేతలు ప్రధానముగ అభినందనీయులు. ఎన్ని పర్యాయములు తప్పలను సవరించిన ప్రూఫులను కావలెనన్న, అన్ని పర్యాయములు ఇచ్చుచు, ఎట్టి విసుగు చిరాకులు ప్రదర్శించక మాతో సహకరించిన అధిపతుల, కార్యకర్తల, సౌజన్యమునకు ఆశీఃపూర్వక కృతజ్ఞతలు.

10-10-2003

విశాఖపట్నం

ఇట్లు

బుధజన విధేయుడు

వేదుల సుబ్రహ్మణ్యము

శిక్షా శాస్త్రపీఠచయము

హరిఃఓమ్

ఆ సర్వవ్యాపి, సర్వాత్మకుడునగు ఆ పరమేశ్వరుడు సుమారు 196 కోట్లు సంవత్సరములకు పూర్వమే ఈ సమస్త చరాచర - దృశ్యాదృశ్య - వేద్యావేద్యమగు సమస్తస్పృశ్యని గావించి, దాని స్వరూప, స్వభావ, విశిష్ట పరిణామాదులనన్నింటిని, అతి సూక్ష్మరూపములోనికి మార్చి, వానిని స్వరవర్ణోచ్ఛారణములనెడు రెండు తాళముచెవులను గల్గిన వేదములనెడి మంజూష (పెట్టె) యందుంచి, మానవాళికి మహర్షుల ద్వారా అందించెను.

మనకు కావలసిన సమస్త భౌతిక, దైవిక, అధ్యాత్మికములగు విజ్ఞానమును మనము వేదములనుండి గ్రహించవచ్చును.

నేడు కంప్యూటర్లోని కాంపాక్టుడిస్క్, (సిడి)లో అనేకానేక విషయాలను దాచుకొని, మనకెప్పుడేది కావలసిన, అప్పుడు దానిని గ్రహించుచున్నట్లు, వేదములందు సమస్త విజ్ఞానము బీజరూపమున నిక్షిప్తమైయున్నది. సిడిలలో దాచిన విషయములను నేటి సమాజములో ప్రతి ఒక్కరు తెలుసుకొనలేరు. కాని ఆ విద్యను నేర్చినవారు, ఆయా సాధనములను కల్గియుండినవారు మాత్రమే, ఆ సి.డి.లలోని విషయములను గ్రహించి, ఇతరులకు అందించుచున్నారు. అట్లే ఈ వేద విషయమున కూడా. కాగా ఈ మంజూషను తెరచుటకు ఉదాత్తాదిస్వరోచ్ఛారణ విజ్ఞానము, అకారాది వర్ణోచ్ఛారణ నిపుణత అవసరమగును.

“శిక్ష అనగ బోధించుట అని అర్థము. శిక్షయతి బోధయతి ఇతి శిక్షా. ఇది రూఢపదము. అనగ ‘వేదమందలి స్వరవర్ణోచ్ఛారణను బోధించునది’ అను అర్థమున రూఢమైన పదమిది. కాగ వేదమంజూషను తెరచుటకవసరమగు స్వరోచ్ఛారణము. వర్ణోచ్ఛారణములకు సంబంధించిన సమస్త విజ్ఞానము బోధించు శాస్త్రమే ఈ శిక్షాశాస్త్రము. ఈ శిక్షాశాస్త్రమున నిష్ణాతులగు వ్యక్తులు మాత్రమే వేద విద్యాభ్యాసమునకు ప్రాథమిక అర్హతను కలిగియుందురు. ఇట్టి అర్హతను కలిగిన వ్యక్తి, వేదమంజూషయందలి జ్ఞానరత్నములను గ్రహించి, సర్వమానవాళియొక్క నర్వతోముఖాభివృద్ధికి వినియోగించుటకు ఇంకను ఐదు శాస్త్రములను స్వాధీనపరచుకొనవలెను. కనుకనే ఈ ఆరింటిని వేదాంగములనిరి. అవియే శిక్ష -

వ్యాకరణము, నిరుక్తము - చందస్సు - జ్యోతిషము, కల్పము - అనునవి. వీటి యన్నింటియందు, సర్వశాస్త్రములకు మూలము శిక్షా శాస్త్రమే. కనుకనే షడంగములలో ఇది ప్రథమముగ చెప్పబడినది. అంతటి మహత్వ వూర్థమగు ఈ శిక్షాశాస్త్రోద్భవవికాసముల గురించి మరికొంచెము వివరముగా తెలుసుకొందుము.

అది కాలములో (సృష్ట్యాదియందు) సర్వజనులు మహర్షిసములు. వారు వారి యోగశక్తితో వేదమంత్రములను ప్రత్యక్షముగ దర్శించి, వారి వారి కార్యములను నిర్వర్తించుకొనుచుండిరి. ఇట్లు కొన్నివేల లక్షలసంవత్సరములు గడిచినవి. ఈ మహాకాల ప్రవాహములో మానవులు దుర్బలులై వారి దర్శనశక్తిని కోల్పోవసాగిరి. దానిని గమనించిన శక్తివంతులగు మహర్షులు ఈ దుర్బలుల కొరకు మంత్రములను ఉపదేశము చేయుచుండిరి. అట్లు ఒక్కమారు శ్రవణము (వినిగనె) చేయగనె వారు ఆ మంత్రములను గ్రహించగల్గిరి. ఇట్లు మరికొంతకాలము గడువగ మానవమేధ మరింతదుర్బలమై ఒక్కసారి వినిన మంత్రములను స్థిరముగ జ్ఞాపకముంచుకొన లేరైరి. వారు మంత్రములను రెండు, మూడుసార్లు విని, కంఠస్థము చేసికొని జ్ఞాపకముంచుకొనుచుండిరి. ఇట్లు జ్ఞాపక ముంచుకొనుటలో, అప్పడప్పుడు కొన్ని కొన్ని స్థలములందు మరుపునొందు చుండిరి. అట్లు మర్చిపోయిన వానిని వారి వారి స్వబుద్ధికుశలతతో ఊహించి పూరించుట జరుగుచున్నది. అట్లే ఉచ్చారణయందును దోషములు వచ్చుచుండెను. వీనినన్నిటిని గమనించిన మహర్షులు, ఇట్టి లోటుపాట్లను సరిదిద్దుటకు, ఒకటి, రెండు సంవత్సరముల కొకమారు ప్రత్యేక సభలను, పరిషత్తులను ఏర్పరిచి, అచట వేదవిద్యార్థుల, ఉపదేశకులందలి దోషములను చర్చించి పరిహరించుచుండిరి.

ఇట్లు కొంత కాలము గడిచినది. మానవ మేధ ఇంకను క్షీణించి బలహీనమయ్యెను. దానిని గమనించిన మహర్షులు కేవలం ఉపదేశములు, సభా, పరిషత్తులను నిర్వహించుట వలన ఫలితము స్వల్పమని భావించిరి. అట్టి కాలమున మహర్షులు వేదరక్షణార్థము, గ్రంథరచన చేయసాగిరి¹. ఫలితముగ నిర్బుష్టమగు వర్ణాచ్చారణను బోధించుటకు శిక్షాశాస్త్రమును, పదవ్యుత్పత్తిని తెలుపు

1. యాస్మినిరుక్తము - సాక్షాత్పూత ధర్మాణ ఋషయో బభూవుః

తే॥వరేభ్యో॥ సాక్షాత్పూత ధర్మభ్య ఉపదేశేన మన్త్రాన్ సంప్రాదుః । ఉపదేశాయ

గ్లాయస్తే॥వరే బిల్బగ్రహణాయేమం గ్రన్థం సమామ్నాసిమః వేదంచ వేదాంగాని

చ॥ (నిరుక్త 1-2-20)

వ్యాకరణశాస్త్రమును, అర్థజ్ఞానముకొరకు నిరుక్తశాస్త్రమును, మంత్రముల కూర్పును బోధించు ఛందస్సును, మానవుల వివిధ కోరికలను సిద్ధింపజేయుటకు ఎట్లు వేదములను వినియోగించు కొనవలెనో తెల్పు కల్పశాస్త్రమును, నానావిధములగు వైదిక కర్మలను నిర్వహించుటకు యోగ్యమగు కాలమును తెలుపునట్టి జ్యోతిష్యమును గ్రంథీకరించిరి. ఈవిధముగ వైదిక షడంగముల రచనము జరిగెను.

ఈ షడంగముల కుపాంగములుగ మీమాంసా, వైశేషిక, న్యాయ, యోగ, సాంఖ్య, వేదాంతములను షడ్ధర్శనములను రచించిరి.

ఇంతటితో తృప్తినొందని మహర్షులు వేదము యొక్క మూలస్వరూపమును రక్షించుటకు, వేదమునకు 'పదపాఠ క్రమపాఠములనెడి రెండు ప్రకృతి పాఠములను, జట, మాల, శిఖ, రేఖ, ధ్వజ, దండ, రథ, ఘన అనెడి మరి ఎనిమిది పాఠములను ఏర్పర్చిరి. ఈ ఎనిమిదింటిని వికృతి పాఠములందురు.

వేదమును పురుషాకృతిగ భావించినచో, వైదిక షడంగములు ఈ క్రింది విధముగ వేదపురుషుని దేహావయవములగుచున్నవి.

“ఛందఃపాదౌ తు వేదస్య హస్తౌ కల్పోఽథ పర్యతే ।
జ్యోతిషామయనం చక్షుః నిరుక్తం శ్రోత్రముచ్యతే ॥
శిక్షా ప్రాణం తు వేదస్య ముఖం వ్యాకరణం స్పృతం ।
తస్మాత్పాంగ మథీత్యైవ బ్రహ్మలోకే మహీయతే ॥

(ఛందస్సు పాదము, కల్పము హస్తములు, జ్యోతిషము కన్నులు, నిరుక్తము చెవులు, శిక్ష ముక్కు, వ్యాకరణము ముఖము).

ఇవిగాక ఇంకను ప్రాతిశాఖ్యాది గ్రంథములనేకములు గలవు. వీనినన్నింటిని అధ్యయనము చేసి, స్వాధీనపరచుకొనిన వ్యక్తి మాత్రమే వేదపండితుడగును. అతను ప్రయోగించిన మంత్రముల వలనను మాత్రమే అభీష్టఫలితము చేకూరును. ఐతే వీనికన్నిటికిని మూలము నిర్దుష్టమగు, స్వచ్ఛమగు ఉచ్చారణము. అందుకు కావలసిన పరిజ్ఞానమునందించు శాస్త్రమే శిక్షాశాస్త్రము.

శిక్షాశాస్త్ర స్థూలరూపమును ఋక్ప్రాతిశాఖ్యలోని 13, 14, 15 పటలములనుండి గ్రహింపదగును.

శిక్షాశాస్త్రజ్ఞానావశ్యకత :

ఉచ్చారణము స్వచ్ఛముగను, నిర్దుష్టముగను లేనిచో పదముల అర్థములే మారిపోవు అవకాశము కలదు. ఉదాహరణకు : స్వజనము - శ్వజనము,

కరము - ఖరము, మాషము - మానము మొదలగునవి.

ఇట్లే స్వరము మారినను వేదపదముల అర్థము మారిపోవును. ఉదాహరణకు : 'జ్యేష్ఠ' అను పదమును సర్వానుదాత్రముగ (జ్యేష్ఠ) పలికినచో పూర్వజుడు, పెద్దవాడు అని అర్థము. అదే పదమును అన్వేదాత్రముగ (జ్యేష్ఠ) పలికినచో 'త్రేష్ఠమైన' అని అర్థము. కావున వైదిక మండైనను, లౌకికమండైనను ప్రతివ్యక్తియు స్వచ్ఛమగు ఉచ్చారణను కలిగియుండవలెను. వేదమంత్రముల విషయములో ఈ సుస్థిత స్వచ్ఛత మరింత నిశ్చితముగ తప్పనిసరిగా నుండవలెను. అట్లుకానిచో ప్రయోగించబడిన మంత్రము నందలి అర్థము మారిపోవును. కనుక ఆ మంత్ర ప్రయోగము వలన (కోరుకొనిన) ఆశించిన ఫలము రాదు. అంతేకాక దోషభూయిష్ఠమగు మంత్రమును ప్రయోగించిన వ్యక్తికి, లేదా ఆ మంత్ర ఫలమునాశించిన యజమానికి హాని కలుగును. ఈవిషయమునే వ్యాకరణ మహాభాష్యములో పతంజలి మహర్షి

'మంత్రో హి సః స్వరతో వర్ణతోవా మిథ్యావ్రయుక్తౌ న తమర్థమాహ' ।

స వాగ్యజ్ఞోయజమానం హినస్తి యథేష్టశత్రు స్స్వరతోపరాధాత్" అని చెప్పెను.

అట్లే స్వచ్ఛము నిర్దుష్టమగు స్వరవర్ణోచ్చారణ చేయువ్యక్తిచే ప్రయోగించబడు మంత్రము ఈ ప్లితార్థసిద్ధిని కలిగించును. ఈ సందర్భములో మహాభాష్యకారలు

"ఏకశృబ్జః సమ్యక్జ్ఞాతః సుష్టు వ్రయుక్తః స్వర్ణే లోకే కామధుక్ భవతి" - అని చెప్పిరి.

మరియు వేదమంత్ర ప్రయోగముచే పూర్తి ఫలమును పొందవలెననిన ఆ మంత్రమును ప్రయోగించు వ్యక్తి (ఋత్విజుడు) దోషరహితమగు ఉచ్చారణను కలిగి, మంత్రార్థము, అభిదేవత, ఛందస్సు ఋషి ఇత్యాదులనన్నిటిని తెలిసియుండవలెను. ఎట్టి వ్యక్తి ప్రయోగించిన మంత్రము పూర్తి ఫలమునిచ్చునో, వైదిక వృత్తియందుండు వ్యక్తికి ఎట్టి సామర్థ్యముండవలెనో ఈ క్రింది శ్లోకములో చెప్పిరి.

1. స్వరో వర్ణేఽక్షరం మాత్రా దైవం యోగార్హమేవచ ।

మంత్రం జిజ్ఞాసమానేన వేదితవ్యం పదే పదే ॥

వేదాధ్యయనము చేయు వ్యక్తి - వేదమంత్రప్రయోక్త మంత్రములోని స్వరములు, వర్ణములు, అక్షరము, మాత్ర, అధిదేవత, ఛందస్సు, ఋషి వీనిని గురించిన జ్ఞానమును కల్గియుండవలెను.

2. గురుత్వం లఘుతా సామ్యం ప్రాస్వదీర్ఘస్థతాని చ ।

లోపాగమవికారాశ్చ ప్రకృతిర్విక్రమః క్రమః ॥

3. స్వరితోదాత్త నీచత్వం శ్వాసో నాదస్తధీభయమ్ ।

ఏతత్సర్వం తు విజ్ఞేయం ఛన్దో భాషామధీయతా ॥

వర్ణములందలి గురుత్వము, లఘుత్వము, సామ్యము, ప్రాస్వత, దీర్ఘత, స్థతత, వీనిని తెలిసియుండవలెను. అట్లే పదమందలి లోపము, అగమము, వికారము, ప్రకృతి భావము, పదక్రమ పాఠాదుల జ్ఞానమును కూడ కలిగి యుండవలెను.

వేదమునభ్యసించిన వ్యక్తి స్వరిత, ఉదాత్త, అనుదాత్తాది స్వరజ్ఞానమును, శ్వాస, నాదాది వ్రయత్పజ్ఞానమును వర్ణముల స్థాన కరణాది నర్వజ్ఞానమును కల్గియుండవలెను.

అట్లే గృహ్యకర్మయందుగాని, శ్రౌతకర్మయందుగాని ఆచార్య పదవిని (స్థానము) పొందగోరు వ్యక్తి ఎట్టివాడై యుండవలెనో ఈ క్రింది శ్లోకములో వివరించిరి.

4. పదక్రమ విభాగజ్ఞో వర్ణక్రమ విచక్షణః ।

స్వరమాత్రా విశేషజ్ఞో గచ్ఛేదాచార్య సంపదమ్ ॥

ఈ పై చెప్పిన వర్ణ సంబంధమగు జ్ఞానమంతయు శిక్షాప్రాతిశాక్యాలందు వివరింపబడినది.

శిక్షాశాస్త్రవిషయము :

శిక్షాశాస్త్రము స్వరవర్ణోచ్చారణ బోధక శాస్త్రము అని తెలిసికొంటిమి కదా. ఐతే మన ముఖగోళమునుండి అక్షరరూపములో బయటకు వచ్చుచున్న ఈ శబ్దము ఎట్లు ఉత్పన్నమగుచున్నదో ఈ శాస్త్రము తెలుపును. ఈ శబ్దము వైదిక లౌకిక సంస్కృతములో ఎన్ని అక్షరములుగ మార్చబడుచున్నదో (వర్ణసంఖ్య) వివరించబడును. ఈసంఖ్య పాణినీయ శిక్షానుసారము 63 లేక 64 అని చెప్పబడినది. మణ్వాకీ శిక్షానుసారము వర్ణసంఖ్య 67.

పారిశిక్షయందు ఈ వర్ణసంఖ్య 54 అని చెప్పబడినది. వీరు లౌకిక భాషయందు యమవర్ణములను గ్రహించలేదు. ఈవిధముగ శిక్షా గ్రంథములు, వారి వారి శాఖయందు ఎన్ని వర్ణములున్నవో నిశ్చయముగ చెప్పను.

ఆ తర్వాత, అచార్యులచే ఈ వర్ణోత్పత్తి విధానము వివరింపబడినది. ముఖగోళమును చేరిన స్థూలధ్వని వివిధవర్ణములుగా ఎట్టి మార్పుచెందుచున్నదో చెప్పబడినది.

ఈ వర్ణరాశిలోని ఏయే వర్ణములు ముఖగోళములోని ఏ ఏ ప్రదేశములనుండి ఉత్పన్నమగుచున్నవో తెల్పుచు ఆ ధ్వని ఆయా స్థానములందు పడుటకు ఎట్టి ప్రయత్నము చేయబడుచున్నదో వివరింపబడినది. ఆ ప్రయత్నములోని బాహ్యభ్యంతర భేదములను ఆచార్యులు విశదపరచిరి.

ఇట్టి ప్రయత్నములను చేయుటలో వాగింద్రియములోని ఏ భాగములు సాధకములుగ (కరణములుగ) పనిచేయుచున్నవో బోధించిరి.

ఈ విధముగ వర్ణోచ్ఛారణలోని స్థాన కరణ ప్రయత్నవివేచనము జరిగిన పిదప, ఈ వర్ణములను స్వరములు (అచ్చులు), వ్యంజనములు (హల్లులు) అని ప్రధానంగా విభజించి, మరల వానిలోని అవాస్తవ విభాగములను పేర్కొనిరి.

ఈ ప్రధాన వర్ణములేగాక అయోగవాహలు, మొదలగు ఇతర వర్ణముల స్వరూపముగూడ చర్చించబడును. ఈవిధముగ జిహ్వమూలీయము (× క) ఉపధ్మానీయము (×ప) విసర్గ, యమ, అనుస్వారము, రంగవర్ణము మొదలగువాని స్వరూపము శిక్షాగ్రంథములలో చర్చించబడినది.

ఈవిధమగు వర్ణచర్చ తర్వాత, ఉదాత్తాదిస్వరవిషయము వివరింపబడును. ఉదాత్తము, అనుదాత్తము, స్వరితము ఇవి ప్రధాన స్వరములు. వీనినుంచియే సామ వేదమందలి సప్తస్వరములు, ఉద్భవించినవని చెప్పుచు, వాని ఉచ్ఛారణ చెప్పబడెను.

అట్లే స్వరితము యొక్క అష్టవిధ భేదములను వివరించెదరు. మరియు కంపము, ఏకశ్రుతి మొదలగువానిగురించి బోధింతురు. ఈ సందర్భములోనే 'సంధి' కార్యము గూర్చిన చర్చగూడా యుండును.

మరియు స్వర, వర్ణోచ్ఛారణలోని గుణదోషములను కూడా శాస్త్రకర్తలు చెప్పుదురు. అట్లే విద్యార్థి గురువునకెదురుగ ఎట్లు కూర్చుని విద్యను గ్రహించవలెను,

ఎట్టి ఆహారమును భుజించవలెను ఈ మొదలగు విషయములన్నియు వివరింపబడును.

ఇవిగాక అనేకములగు ఇతర విషయములు కూడ ఆయా గ్రంథకర్తల అభిమతమును బట్టి శిక్షాగ్రంథములందు వివరించబడును.

శిక్షాగ్రంథములు :

వేదములు ఋక్, యజుస్, సామ, అథర్వణములని నాలుగుకదా. అందు ఋగ్వేదము 21 శాఖలుగా వర్ణిల్లినది. యజుర్వేదము 101 శాఖలు. సామవేదము 1000 శాఖలు. అథర్వణవేదము 9 శాఖలు. మొత్తము $21+101+9+1000 = 1131$ శాఖలుగ వర్ణిల్లినవి. ప్రతి వేదశాఖకు తనదగు శిక్షాగ్రంథముండెడిదట. కాని కాలాంతరములో అనేకానేకములగు వైదిక శాఖలు నశించినవి. అట్లే ఈ శిక్షాగ్రంథములును. కాగా నేటికి ముద్రితములైన శిక్షాగ్రంథములు సుమారుగా 85 (ఎనుబది ఐదు) కలవు. వీనిలో ముఖ్యమగు కొన్ని శిక్షాగ్రంథములను చెప్పుచున్నాము.

1. ఋగ్వేదము - స్వరవ్యంజన శిక్ష, సమాన శిక్ష

2. శుక్లయజుర్వేదీయములు - యాజ్ఞవల్క్యశిక్ష, వాసిష్ఠీశిక్ష, పారాశరీ, గౌతమీ, మాణ్వు శిక్షలు

3. కృష్ణయజుర్వేదీయములు - చారాయణీయ శిక్ష, వ్యాస, వాల్మీకి, హరీత, శంభు, పాణిని, బౌధాయన, అరణ్య శిక్షలు

4. సామవేదీయములు - నారదశిక్ష, లోమా(శి)క్తి, గౌతమీ శిక్షలు

5. అథర్వవేదీయములు - మణ్వాకి శిక్ష

ఇది శిక్షాశాస్త్రమునకు సంబంధించిన సంక్షిప్త విషయ వివరణము. ఇట్టి ప్రాథమిక అవగాహనతో, ఇకనిపుడు 'యాజ్ఞవల్క్య' శిక్షను సంపూర్ణముగ తెలుసుకొందము. ఇంకను వివరముగ ఈ శాస్త్ర విషయమును మాచే వ్రాయబడిన "శిక్షా ప్రాతిశాఖ్య సాహిత్య" మను గ్రంథమునుండి గ్రహించగలరు.

- శుభమ్ -

యాజ్ఞవల్క్యశిక్ష

పూర్వార్థము

“సుగుణ” నామకాంధ్ర వివరణ

ఓం

అథాఽతస్మైస్వర్యలక్షణం వ్యాఖ్యాస్యామః॥

“అథ” శబ్దమును మంగళార్థముగ గ్రహించియుండు స్మరించుట ప్రాచీన సంప్రదాయము. ఇది నూతన గ్రంథారంభమును కూడ సూచించును. ఈ విషయమునె “మంగళాఽనంతరాఽఽ రంభ ప్రశ్న కార్త్యేషు అథో అథః” అని అమరకోశము తెలియజెప్పుచున్నది. మరియు “అథ” శబ్దము అధికార వాచి కూడ. వ్యాకరణ మహా భాష్యమందు “అథేత్యయం శబ్దోఽధికారార్థః ప్రయుజ్యతే” అని స్పష్టముగా చెప్పిరి. కాగ ఇచట ‘అథ’ శబ్దము మంగళ వాచి, అధికారవాచి, ఆరంభ సూచి కూడయగును.

అతః అందువలన అని అర్థము. వేదము స్వర ప్రధానము. స్వరస్పృష్టికీ మూలము వేదము. దానిని “త్రయా” అని కూడ అందురు. వేదము కేవల ఋక్కులతోను, కేవల యజుస్సులతోను, ఈ ఉభయముతోను కూడి నాలుగు భాగములుగా వెలసినది. అవియే ఋగ్యజుస్సామాధర్వణములని పిలువబడుచున్నవి. ఐనను వేదమంత్రములు ఋక్కులు (శ్లోకములు), యజుస్సు (వచనము), సామ (గానము) పద్ధతులలో ఉపదేశింపబడును. కనుక వేదమును “త్రయా” అని అందురు.

మరియు వేదమునకు స్వరము ప్రాణము. అట్టి స్వరము ప్రధానముగా ఉదాత్తానుదాత్త స్వరితములని మూడుగ ఉన్నది. మూడు స్వరములతో కూడి యున్నందువలన కూడ వేదమును ‘త్రయా’ అని అనుచున్నారు.

త్రైస్వర్యలక్షణం :

త్రయాణాం స్వరాణాం సమాహారః తస్యభావః త్రైస్వర్యమ్॥

మూడు స్వరముల సముదాయము. ఇచ్చట “స్వర” శబ్దముచే ఉదాత్తాది స్వరములు, వాని ప్రభేదములగు షడ్జాదులు, మరియు సంహిత-క్రమ-పద పాఠముల ఉచ్చారణము (ధ్వని, స్వరము) కూడ గ్రహించబడును. కాగ, ఇప్పుడా స్వరములు, వాని యొక్క దేవత, జాతి, గోత్రాదికములు, వర్ణస్థాన, కరణ, ప్రయత్నాదులు - మొదలగువాని లక్షణములను యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి వివరించుచున్నారు. ఇది గ్రంథరచన యొక్క లక్ష్యము.

1. ఉదాత్తశానుదాత్తశ్చ స్వరితశ్చ స్వరాస్త్రయః
లక్షణం వర్ణయిష్యామి దైవతం స్థానమేవ చ॥

సుగుణ వివరణ : ఉదాత్తము, అనుదాత్తము, స్వరితము అని వేదమునందలి స్వరములు మూడు. ఇప్పుడు వాని లక్షణము, దైవతము, స్థానమును చెప్పుచున్నారు. మరియు ఈ స్వరమును వ్యక్తము చేయు విధానము అనగా హస్తచాలనము, అంగుళి ప్రదర్శనము మొదలగు అనేక విషయములు చెప్పబడును. ఈ విషయము “చ” అను దానిచే తెలియుచున్నది.

అవతారిక : ఇప్పుడు స్వరముల వర్ణములు (రంగులు) చెప్పబడును. అట్లే వాని అధిదేవతలు, జాతి, ఋషి గోత్రాదులు చెప్పబడును.

2. శుక్లముచ్చం విజానీయాన్నీచం లోహితమేవ చ।
శ్యామం తు స్వరితం విద్యాదగ్ని ముచ్చస్య దైవతమ్॥
3. నీచం సోమం విజానీయాత్ స్వరితే సవితా భవేత్।
ఉదాత్తం బ్రాహ్మణం విద్యాన్నీచం క్షత్రియమేవ చ॥
4. వైశ్యంతు స్వరితం విద్యాత్ భారద్వాజముదాత్తకమ్।
నీచం గౌతమిత్వాహ ర్థ్యం చ స్వరితం విదుః॥

సుగుణ : ఉదాత్తము (ఉచ్చం) తెల్లగనుండును. అనుదాత్తం (నీచం) ఎర్రగ నుండును. స్వరితము (శ్యామం) నల్లగ నుండును.

స్వరముల యొక్క అధిదేవతలు :

ఉదాత్తమున కధి దేవత అగ్ని. అనుదాత్తమునకు అధిదేవత చంద్రుడు. స్వరితమునకు సవిత (సూర్యుడు) అధిదేవత.

స్వరముల జాతులు :

ఉదాత్తము బ్రాహ్మణజాతికి చెందినది. అనుదాత్తము క్షత్రియ జాతికి చెందినది. స్వరితము వైశ్యజాతికి చెందినది.

స్వరముల గోత్రములు :

ఉదాత్తము భారద్వాజ గోత్రమునకు చెందినది. అట్లే అనుదాత్తము గౌతమగోత్రమునకు, స్వరితము గార్గ్య గోత్రమునకు చెందును.

అవతారిక :

ఇప్పుడు స్వరముల ఛందస్సులను చెప్పుచున్నారు.

5. “విద్యాదుదాత్తే గాయత్రం నీచే త్రైమ్యభమేవ చ।

జాగతం స్వరితం విద్యాదేవమేవ నియోగతః ॥

సుగుణ : ఉదాత్త స్వరమునకు గాయత్రి, అనుదాత్తమునకు త్రిషుప్, స్వరితమునకు జగతీ ఛందస్సులుగ తెలియవలెను.

అవతారిక : ఈ విధముగా వైదిక స్వరములకు దైవత, గోత్రాదికములను వివరించి, ఇకనిప్పుడు “గాంధర్వము”న (సంగీత శాస్త్రమున) చెప్పిన షడ్జాది సప్తస్వరములను వివరించు చున్నారు.

6. గాంధర్వవేదే యే ప్రోక్తాః సప్త షడ్జాదయః స్వరాః ।

త ఏవ వేదే విజ్ఞేయాస్త్రయ ఉచ్ఛాదయః స్వరాః ॥

సుగుణ : గాంధర్వవేదమున (సామవేదమందు) షడ్జ, ఋషభ, గానార్ధ, మధ్యమ, పంచమ, దైవత, నిషాదములని ఏడు (సప్త) స్వరములు చెప్పబడినవి. ఆ ఏడును వైదిక స్వరములగు ఉదాత్తానుదాత్త స్వరితములయొక్క ప్రభేదములై గాని, తద్విన్నములు కావు. అది ఎట్లనిన

7. ఉచ్ఛౌ నిషాద గాన్ధారౌ నీచా వృషభ దైవతౌ ।

శేషాస్త్ర స్వరితా జ్ఞేయాః షడ్జ మధ్యమ పఞ్చమాః ॥

సుగుణ : నిషాద గాన్ధారస్వరములు ఉదాత్త స్వరము యొక్క అవాంతర భేదములు. అట్లే ఋషభ, దైవతములు అనుదాత్తమునకు చెందినవి. మిగిలినవి అనగా షడ్జ, మధ్యమ, పంచమ స్వరములు స్వరితము యొక్క అవాంతర భేదములుగా తెలియవలెను.

అవతారిక : ఈ షడ్జాది స్వరములను గానము చేయునపుడు, వినబడు ధ్వని ఏ విధముగా నుండునో చెప్పుచున్నారు.

8. పడ్డ వేదే శిఖణ్డాస్య ఋషభ స్వాదజాముఖే ।
గావో రంభన్తి గాంధారం క్రౌజ్నాత్సైవ తు మధ్యమమ్ ॥
9. కోకిలః పశ్చామం బ్రూతే నిషాదం తు వదేద్గజః ।
అశ్వశ్చ దైవతో జ్ఞేయః స్వరాస్సప్తైతి గీయతే ॥

సుగుణ : పడ్డ స్వర ధ్వనులు నెమలి క్రేంకారములను (అరువులను) పోలియుండును. ఋషభ స్వర ధ్వనులు మేకముఖధ్వనులను పోలియుండును. గాన్ధారము అవు చేయు అంభారావమును పోలియుండును. మధ్యమస్వరము 'పాలిపిట్ట' అరపువలె నుండును. పశ్చామ స్వరధ్వనులు కోకిల గానము వలె మధురముగ నుండును. నిషాద స్వరములు ఏనుగు ఘంకారమువలె నుండును. దైవతము గుర్రపు సకిలింపును పోలియుండును అని స్వరవేత్తలు చెప్పుచున్నారు.

అవతారిక : ఇకనిపుడు కాలవిభజన, గణన విధానములు గూర్చి చెప్పుచున్నారు.

10. నిమేషో¹ మాత్రకాల స్వ్యాద్ విద్యుత్కాలస్తథాపరే ।
అక్షరాత్తుల్యయోగాచ్చ మతిః స్సాత్సమ శరూణః ॥

సుగుణ : మాత్రకాలము అనగా కనురెప్పపాటు కాలము. కాని కొందరు, ఆకాశమున మెరుపు తళుక్కున మెరిసిన పాటికాలము మాత్రకాలమనుచున్నారు.

సోమశర్మయను కాలజ్ఞుడు, ఒకే అక్షరమును రెండుమార్లు పలుకునపుడు, వారి నడుమనుండు వ్యవధానము మాత్రకాలమని చెప్పెను. కాదేని, ఒక హల్లును అదే హల్లుతో కలిపి పలుకుటకు పట్టుకాలము (అనగా క్క, త్త, చ్చ, ఈ విధముగా పలుకుటకు) మాత్రకాలము అని చెప్పెను.

11. సూర్యరశ్మిప్రతీకాశాత్ కణికా యత్ర దృశ్యతే ।
అణుత్వస్య తు సా మాత్రా మాత్రా చ చతురాణవా ॥

సుగుణ : సూర్యరశ్మిలో ఎన్నో ధూళికణాలు ఎగురుతూ, కంపిస్తూ కనిపించును. అట్టివానిలో ఒక అణువు ఒకసారి కంపించుటకు (స్పందించుటకు) ఎంతకాలము వట్టునో, దానిని అణుమాత్రకాలము అని అందురు. అట్టి నాలుగు అణుమాత్రకాలములను కలిపిన ఒక మాత్రకాలమగును. (అణువు - నాల్గవ వంతు).

12. మానసం చాణవం విద్యాత్ కంఠే విద్యాద్విరాణవమ్ ।

త్రిరాణవం తు జిహ్వగ్రే నిస్సుతం మాత్రికం విదుః ॥

సుగుణ : ఏదేని అక్షరమును అ, క, య మొదలగువానిని పలుకునపుడు, అది మనస్సునందు అణుమాత్రాకాలమున ఉచ్చరించబడును. అది కంఠమును చేరునప్పటికి, దాని ఉచ్చారణ కాలము ద్విరాణవము (రెండు అణుమాత్రాకాలములు) అగును. కంఠము నుండి ఆ అక్షరము జిహ్వగ్రమును చేరునప్పటికి దాని ఉచ్చారణ కాలము త్రిరాణవమగును. ఆ అక్షరము ముఖగోళమునుండి బయటపడునప్పుడు దాని ఉచ్చారణ కాలము చతురాణవము లేదా ఒక మాత్రాకాలము అగును. (ఆణవము : ఒక అణువు ఒకసారి స్పందించుటకు పట్టుకాలము, నాల్గు అణుకాలములు ఒక మాత్రాకాలము.

13. అవగ్రహే తు కాలః స్సాదృశ మాత్రాత్మకో హి సః ।

పదయోరంతరే కాల ఏకమాత్రా విధీయతే ॥

సుగుణ : అవగ్రహ యనగ సమాసపదమును విభజించి చూపుట. అట్లు సమాస పదమును విభజించి పలుకునపుడు (సహస్ర-శిర్షా, ద్యుమత్-తమమ్, తిష్ఠత్-భ్యః) ఆ రెండు పదముల మధ్య ఉచ్చారణ వ్యవధానము అర్థమాత్రాకాలము ఉండవలెను. అట్లే పదమును, పదమును విభజించి (ఇషే త్వా, ఊర్షే త్వా) పలుకునపుడు, ఆ రెండింటి మధ్య ఉచ్చారణ వ్యవధానము ఒక మాత్రాకాలముండవలెను.

14. ఋచోర్ధే తు ద్విమాత్రస్యాత్ త్రిమాత్ర స్స్యాద్భగంతకే ।

రిక్తం తు పాణిముత్యేష్య ద్వే మాత్రే ధారయేద్భుధః ॥

సుగుణ : మంత్ర పఠనము చేయునపుడు, అర్థ ఋక్కు సమాప్తము కాగానే రెండు మాత్రాకాలముల వ్యవధానమునిచ్చి రెండవ భాగమును ప్రారంభించవలెను. అట్లే ఒక ఋక్కు పూర్తికాగ, రెండవ ఋక్కును ప్రారంభించుటకు మూడు మాత్రాకాలముల వ్యవధానము ఉండవలెను.

1. అక్ష్వర్హిమేష మాత్రే యో వర్ణః సముదీర్యతే ।

స ఏకమాత్రో ద్విస్తావాన్ దీర్ఘః..... ॥ (మాణ్వాకీశక్త - 136)

హస్త ప్రదర్శనము చేయునపుడు, మంత్రము (ఋక్కు) పూర్తి అయినదని తెలుపుటకు కుడిచేతిని, ఎట్టి స్వర సూచనలు చేయకుండా, నిశ్చలముగా పైకి ఎత్తి, రెండు మాత్రా కాలముల వరకు ఉంచి, తర్వాత క్రిందకు దించవలెను. (వేదాధ్యయనము చేయునపుడు ఉదాత్తాదిస్వరములను చేతి కదలికలతోను, లేదా కుడిచేతివ్రేళ్ళ కదలికలతో ప్రదర్శింతురు. అట్లు చేయుచు, మంత్రము సమాప్తమైనదని సూచించుటకు, ఎట్టి స్వరసూచనలు లేనట్టి కుడిచేతిని పైకి ఎత్తి, అట్లు రెండు మాత్రాకాలము ఉంచి, ఆ చేతిని క్రిందకు దించవలెను. దీనినే శూన్యహస్త ప్రదర్శనమందురు.)

అవతారిక : ఇట్టి శూన్యహస్త ప్రదర్శనమును ఎపుడెపుడు చేయవలెనో చెప్పుచున్నారు.

**15. వివృతై చావసానే చ ఋజోఽ ర్థేచ తథా పరే ।
పదే చ పద సంస్థానే శూన్య హస్తం విధీయతే ॥**

సుగుణ : వివృత్తిని సూచించుటకు, మంత్ర (ఋక్) సమాప్తిని, అర్థమంత్ర సమాప్తిని సూచించుటకు, పదపాఠమునందు పాద సమాప్తియందును కూడ శూన్యహస్తప్రదర్శన చేయవలెను.

(వివృత్తియనగా సంధి నిషేధము. సంధి కార్యము జరుగుటకవశమున్నను, కొన్ని స్థలములందు సంధి కార్యము నిషేధింపబడుచున్నది. అట్టి స్థలములందు శూన్యహస్త ప్రదర్శన చేయవలెను. ఉదా : ధ్రువాః అస్మిన్ - ఇచట విసర్గ లోపించగ, ధ్రువా అస్మిన్ అని యున్నది. కాని ఇచట అచసంధికార్యము (సవర్ణదీర్ఘము) నిషిద్ధము. ఇట్టి స్థలములందు శూన్యహస్తమును ప్రదర్శించవలెనని భావము)

అవతారిక : వర్ణోచ్చారణ కాలములను వివరించుచున్నారు.

**16. ఏకమాత్రో భవేద్ద్రస్యో ద్విమాత్రో దీర్ఘ ఉచ్యతే ।
త్రిమాత్రస్తు పుతో జ్ఞేయో వ్యజ్ఞానం చార్థమాత్రికమ్ ॥**

సుగుణ : ఏకమాత్రా కాలమందు పలుకబడు అక్షరమును “హ్రస్వ”మందురు. అట్లే రెండు మాత్రా కాలములందు పలుకబడు అక్షరమును ‘దీర్ఘ’మందురు. మరియు మూడు మాత్రాకాలములందు పలుకబడెడి అక్షరమును ‘పుత’మందురు.

ఉదాహరణ : అ, ఇ, ఉ, ఋ, ౠ - ఇవి ప్రాస్వములు. వీనిలో ఒక్కొక్క దానిని పలుకుటకు ఒక మాత్రా కాలము పట్టును.

అ, ఈ, ఊ, ఋ, ౠ - ఏ, ఐ, ఓ, ఔ - ఇవి దీర్ఘములు. వీనిలో ఒక్కొక్కదానిని పలుకుటకు పట్టుకాలము రెండు మాత్రలు. అ³, ఈ³, ఊ³, ఋ³, ౠ³, ఏ³, ఐ³, ఓ³, ఔ³ ఇవి ఘటములు. అనగా వీనిని పలుకుటకు పట్టుకాలము మూడు మాత్రలు.

17. ప్రణవం తు ఘటం కుర్యాద్ వ్యాహృతిర్మాత్రికాః స్పృతాః ।

చాషస్తు వదతే మాత్రాం ద్విమాత్రాం వాయసోబ్రవీత్ ॥

సుగుణ : ప్రణవమును - అనగా ఓంకారమును ఘటముగ (త్రిమాత్రాకాలికముగ) పలుకవలెను. మరియు భూః, భువః, స్వః (సువః) (వీనిని వ్యాహృతులందురు) అను వీనిని మాత్రం మాత్రాకాలికముగనే పలుకవలెను.

కాగ ప్రణవము ఘటము. వ్యాహృతులు మాత్రాకాలికములు.

ఇకనిపుడు ప్రాస్వదీర్ఘ ఘటములను, మనకు అనుభవములో నున్న పక్షుల అరుపులతో పోల్చి చెప్పచున్నాను.

పాలపిట్ట (చాషము) అరుపు ఏకమాత్రాకాలికము.

కాకి అరపు ద్విమాత్రాకాలికము.

18. శిభీ వదతి త్రిమాత్రం మాత్రాణామితి సంస్థితః ।

ఏతత్సర్వం సమాఖ్యాతం యాజ్ఞవల్క్యేన ధీమతా ॥

19. వర్ణే జాతిశ్చ మాత్రా చ గోత్రం ఛన్దశ్చ దైవతమ్ ॥

సుగుణ : నెమలి అరుపునకు పట్టుకాలము త్రిమాత్రికము. ఇది మాత్రా కాలములను గుర్తించు విధానము. సంగ్రహముగా, చాషకూజనము లఘువు (ఒక మాత్ర), కాకి అరపు గురువు దీర్ఘము (రెండు మాత్రలు), నెమలి అరపు ఘటము (మూడు మాత్రల కాలము). ఈ విధముగా జ్ఞాననిధియగు యాజ్ఞవల్క్యమహర్షిచే స్వరముల యొక్క వర్ణములు, వాని జాతి, గోత్రము, చందస్సు, దైవతము, మాత్రా కాలవివరములు చెప్పబడినవి.

అవతారిక : ఇంతవరకు స్వర, కాల విషయములు చెప్పబడినవి. ఇకనిప్పుడు వేద విద్యాద్ధి గురువు నుండి విద్యనెట్లు గ్రహించవలెనో వివరించుచున్నారు.

హస్తా సుసంయుతౌ ధార్యౌ జానునోరుపరి స్థితౌ ॥

20. గురోరనుమతిం కుర్యాత్ పఠన్ నాన్యమతిర్భవేత్ ।

హరుభాగే తృతీయే తు కూర్చరం న్యన్య దక్షిణమ్ ॥

సుగుణ : విద్యాద్ధి గురువునకెదురుగ, వారి అనుమతితో, మఠము వేసికొని, వినయ సూచకముగ కొద్దిగ ముందునకు వంగి కూర్చుండవలెను.

కుడి తొడ మీద, ముందువైపున (తొడపై మూడవ భాగమున) చిన్న గావంచాను (నేప్కిన్) మడతలు వేసి ఉంచుకొని, కూర్చుండవలెను. గురువుగారు చెప్పుదానిని గ్రహించుటకు సిద్ధముగ, ఇతరములగు ఆలోచనలు లేకుండ, ఏకాగ్ర మనస్సుతో నుండవలెను.

21. సుప్రసన్నమనా భూత్వా కించిన్నప్రస్రవ్యభోముభాః ।

నివేశ్య దృష్టిం హస్తాగ్రే శాస్త్రార్థ మను చింతయేత్ ॥

సుగుణ : ప్రసన్నమగు మనస్సుతో, దృష్టిని హస్తాగ్రమందు నిలిపి, గురువు బోధించు శాస్త్రార్థమును గ్రహించి, దానిని చింతన చేయవలెను.

(వేదమంత్రములను పఠించునపుడు స్వరమును చేతికదలికలతోగాని, ప్రేళ్ళ ప్రదర్శనము ద్వారా తెలియజేయుదురు. కనుక దృష్టిని హస్తాగ్రమున నిలిపి ఉంచవలెను).

22. ప్రణవం ప్రాక్ ప్రయుజ్జీత వ్యాహృతీస్తదనస్తరమ్ ।

సావిత్రిం చానుపూర్వ్యేణ తతో వేదాన్ సమారభేత్ ॥

సుగుణ : వేదాధ్యయనమును ప్రారంభించుటకు ముందుగ, ఓంకారమును, భూః, భువః, స్వః అను వ్యాహృతులను, సావిత్రిమంత్రమును (గాయత్రీ మంత్రము) పఠించవలెను. తదనంతరము వేద పఠనమును ప్రారంభించవలెను.

23. కూర్మౌఽ జ్ఞాన్యపసంహృత్య చేష్టాం దృష్టిం దృఢం మనః ।

స్వస్థః ప్రశాంతో నిర్భీతో వర్ణానుచ్ఛారయేద్బుధః ॥

సుగుణ : తాబేలువలె తన సర్వావయవములను, బాహ్య వస్తువులనుండి ఉపసంహరించుకొని, దృఢమనస్కుడై, దృష్టిని గురువుగారిపై నిలిపి, ప్రశాంత మనస్కుడగుచు, స్వస్థుడగుచు, నిర్భయముగ వర్ణోచ్ఛారణము (మంత్రపఠనము) చేయవలెను.

**24. నాఽభ్యాసాన్యాన్న నిర్త న్యాన్నగాయేన్నైవ కమ్యయేత్ ।
యథాదాపుచ్చరే ద్యర్థాం స్తథైవైనాన్ సమాపయేత్ ॥**

సుగుణ : వేద మంత్రపఠనము చేయునపుడు, అక్షరములను నొక్కి (ఒత్తి) పలుకరాదు. అట్లని వానిని మధ్యమధ్యలో తేల్చి పలుకరాదు. పఠించునపుడు అక్షరములను వణికించుచు పలుకరాదు. ప్రారంభమందు వర్ణోచ్ఛారణ మెట్లుండెనో, అదే స్థాయిలో చివరివరకు పఠించవలెను.

**25. సముచ్చారయేద్యర్థాన్న హస్తేన చ ముఖేన చ ।
స్వరశ్చైవతు హస్తశ్చ ద్యావేతే యుగపత్ స్థితే ॥**

సుగుణ : వేదమంత్రములను పఠించునపుడు కుడిచేతితో స్వర ప్రదర్శనము చేయవలెను. స్వరపఠనము, ఆ స్వరమును సూచించు చేతి కదలికలు ఏకకాలమున జరుగవలెను. (పలికెడి స్వరము ఉదాత్తమగుచో, చేతి కదలిక - హస్త/అంగుళి చాలనము కూడ ఉదాత్తమునె సూచించవలెను. అంతేకాని భిన్న స్వరమును సూచించరాదు.)

అవతారిక : ఇంతవరకు వేద విద్యార్థి ఎట్లు విద్యనభ్యసించవలెనో చెప్పబడినది. ఇకనిపుడు వేదాధ్యయనమునకు ఎట్టివారు అర్హులు, ఎట్టివారు అనర్హులను విషయము చెప్పబడుచున్నది.

**26. హస్తభ్రష్టః స్వరభ్రష్టో న వేదఫలమశ్నుతే ।
న కరాలో న లంబోష్టో నాఽ వ్యక్తో నాఽ నునాసికః ॥**

27. గర్భదో బద్ధజిహ్వశ్చ న వర్ణాన్యక్తు మర్థ తి

సుగుణ : చేతులు లేనివాడు (స్వర ప్రదర్శన చేయసామర్థ్యము లేనివాడు), స్వరములను చక్కగ పలుకలేనివాడు వేదాధ్యయన ఫలమును పొందజాలడు.

భయము కలిగించెడు పలువరుసకలవాడు వ్రేలాడు (దీర్ఘములగు) పెదిమలు

కలవాడు, గొంతుక విప్పి చక్కగా పలుకలేనివాడు, ముక్కుతో పలుకువాడు, గడ్గద స్వరముతో పలుకువాడు, నాలుకను చక్కగా కదల్చలేనివాడు (ముద్ద ముద్దగా మాట్లాడవాడు) వీరు వేద వర్ణిచ్చారణకు (అనగా వేదాధ్యయనమునకు) అనర్హులు.

అవతారిక : ఇకనిపుడు వేదాధ్యయనమునకు ఎట్టివారు అర్హులో చెప్పుచున్నారు.

ప్రకృతిర్యస్య కల్యాణీ దనైష్ఠా యస్య శోభనా ॥ 27

28. ప్రగల్భశ్చ విసితశ్చ స వర్ణాన్యక్తు మర్హ తి!

సుగుణ : స్వరూపముచే ఆకర్షణీయముగను, చక్కని పలువరస కల్గియుండి (అనగా విరిగిపోనట్టియు, దూరదూరముగ లేకుండ, ఊడిపోని, వికృతము కాని పలువరసను కల్గినట్టి), కుదురుగ నుండు పెదవులు గల్గి దృఢముగ పలుకగలిగి, విసీతుడగు బాలుడు (వ్యక్తి) మాత్రమే వేదమంత్రములను చక్కగ పలుకుటకు అర్హుడు. వేదాభ్యాసమునకు, యోగ్యుడగును అని భావము.

అవతారిక : వేదపఠనమందు రాగల దోషములను చెప్పుచున్నారు.

శంకితం భీతముద్భుష్టమవ్యక్త మనునాసికమ్ ॥ 28

29. కాకస్వరం మూర్ఛితం తథా స్థాన వివర్జితమ్ ॥

విస్వరం విసరం చైవ విశ్లేష్టం విషమాహతమ్ ॥

30. వ్యాకులం తాలహీనం చ పాఠదోషాశ్చతుర్థశః ।

సుగుణ : 1. సందేహస్పదమగు వర్ణిచ్చారణ - అనగ పలికిన అక్షరము “వ” యగునా లేక “బ” యగునా, అట్లే “స” యగునా లేక “శ” యగునా ఈ మొదలగు సందేహము వినువారికి కలుగు విధముగ వర్ణమును పలుకుట, 2. భయపడుచు పలుకుట - అనగా తనకు స్పష్టముగ రాని పదమును ఏదో బోధపడకుండ పలుకుట, 3. నోటియందు గుర గుర ధ్వని కలిగియుండుట, 4. అస్పష్టముగ పలుకుట, 5. ముక్కుతో పలుకుట, 6. కఠోరముగ పలుకుట, 7. ప్రతి అక్షరమును పట్టి పట్టి (నొక్కి నొక్కి) పలుకుట, 8. అక్షరోచ్చారణ స్థానమును మార్చి పలుకుట 9. దుష్ట స్వరమును పలుకుట 10. హఠురముగ పలుకలేకపోవుట, 11. పదమునకు పదమునకు మధ్య అధిక వ్యవధానమిచ్చుట 12. అక్షరములను విపరీతముగా పలుకుట, 13. వ్యాకులతతో పదములను పలుకుట 14. కంగారుతో హీనస్వరముతో పలుకుట - అను ఈ పదునాలుగును పాఠకదోషములందురు. ఇట్టి దోషములు కల వ్యక్తులు వేద విద్య నభ్యసించుటకు అనర్హులు.

31. క్రమసన్ని సమాకీర్ణో దుస్తరో ముద్రసాగరః ।

మగుణ : ఋగ్, యజుస్సామాధర్వవేదములు ఒక మహాసాగరము. ఇది బహు పదములతో, అనేక సంజ్ఞలతోను, వదక్రమాది, నానావిధ పాఠములతో కూడుకొనియున్నది. అట్టి ఈ మంత్ర సాగరమును దాటుట (సాధించుట) మిక్కిలి కష్టమైనది.

ఋక్సంహితాం త్రిరభ్యస్య యజుషాం వా సమాహితః ॥ 31

32. సామ్నాం వా సరహస్యాం వా సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥

మగుణ : ఋగాది చతుర్వేదములలో ఏ ఒక్కదానినైనను రహస్యార్థజ్ఞాన పూర్వకముగ ముమ్మారు అభ్యసించిన వ్యక్తి నిశ్చయముగ సర్వ పాపముల నుండి విముక్తుడగును.

ఇచట “త్రిరభ్యస్య” అనుటచే “కేవలం మంత్ర పాఠమునే ముమ్మారు” అని కాదు. సంహితా, పద, క్రమపాఠములను మూడింటిని సంధివిచ్ఛేదన, సుస్వర జ్ఞానములతో ప్రతిదినము ఒక్కమారు చదివినను సర్వపాప విముక్తుడగునని తెలియవలెను.

సంహితా నయతే సూర్యం పదం చ శశినః పదమ్ ॥ 32

33. క్రమశ్చనయతే సూక్ష్మం యత్తత్పదమనామయమ్ ॥

మగుణ : అర్థజ్ఞానపూర్వకముగ, సుస్వరముతో సంహితాపాఠమును ప్రతిదినము పఠించు వ్యక్తి సూర్యలోకమును చేరును. అట్లే పదపాఠమతనిని చంద్రలోకమును చేర్చును. క్రమపాఠమును గానము చేయు వ్యక్తి నర్వౌత్కృష్ణము, పునరావృత్తిరహితమునగు (అనామయమ్) బ్రహ్మపదమును పొందును.

నాలుగు వేదములలో ఏ ఒక్కదానినైనను, ప్రతి దినము అర్థజ్ఞానపూర్వకముగ స్వర దోషరహితముగ మంత్ర పద క్రమ పాఠపూర్వకముగ పారాయణ చేయు వ్యక్తి జన్మరాహిత్యము నొందునని భావము.

అవతారిక : పై భావములనే భంగ్యస్తరములో చెప్పుచున్నారు.

కాలిస్తీ సంహితా జ్ఞేయా పదముక్తా సరస్వతీ ॥ 33

34. క్రమేణావర్తితా గంగా శంభోర్వాణీ తు నాన్యథా ।
యథా మహాప్రదం ప్రాప్య క్షిప్తౌ లోఽఞ్చ విసశ్యతి ॥

35. ఏవం దుశ్చరితం సర్వం వేదే త్రివృతి మజ్జతి ॥

సుగుణ : సంహితా పాఠము యమునా నది వంటిది. అనగా సంహితా పాఠము సామాన్యఫలమును మాత్రమే ఇచ్చును. పదపాఠము సరస్వతీ నది వంటిది. అనగ పదపాఠము వలన సంహితలో అన్తర్వాహినిగనున్న పదపదార్థ, సంధి, సమాస, స్వర విశేషాది విశిష్ట జ్ఞానము కలుగును.

క్రమపాఠము సాక్షాత్తు శంభుని శిరస్సునుండి వచ్చిన గంగానది వంటిది. ఇది స్నాన, పాన, ధ్యానాదులకన్నిటికి సర్వోత్కృష్టమైనది. అదే విధముగ, క్రమపాఠ పఠనము వలన, సంహితా, పదపాఠములు రెండింటిని పఠించుట వలన కలిగెడి ఫలమును పొందుదురు. మరియు విశిష్ట విజ్ఞానమును పొంది సంహితా పదపాఠములను రెండింటిని ఆవృత్తి చేసిన ఫలమును కూడ పొందుదురు.

ఇంకొక్క విశేషము : ఒక మట్టి బెడ్డను సాగరములో పడవేసినచో, అది క్రమక్రమముగా కరిగి, తన అస్థిత్వమును కోల్పోయి ఆ సాగరములో కలిసిపోవును. అట్లే ప్రతిదినము క్రమపాఠపారాయణము చేసినచో వేదము త్రిరావృతమై, ఆ వ్యక్తి సమస్త సుకృత దుష్కృత కర్మఫలములనుండి విడిపోయి, తన ఉనికిని (వ్యక్తిత్వమును/ జీవాత్మస్థితిని) కోల్పోయి, ఆ పరబ్రహ్మమందు లీనమగును.

అవతారిక : వేదవిద్యార్థి దృఢమగు వాగ్వినియమును కలిగియుండుటకనువగు దంతధావన విధిని చెప్పుచున్నారు.

ఆమ్ర పలాశ బిల్వానా మపామార్గ శిరీషయోః ॥ 35

36. వాగ్యతః ప్రాతరుత్థాయ భక్తయేద్ధస్త ధావనమ్ ।
ఖదిరశ్చ కదమ్బుశ్చ కరవీర కరజ్జకౌ ॥

37. సర్వే కణ్ణకినః పుణ్యాః క్షీరిణశ్చ యశస్వినః ।
తేనాఽ స్యకరణే సౌక్ష్యే మాధుర్యం చైవ జాయతే ॥

సుగుణ : అను: మామిడి, పలాశ - మోదుగ, బిల్వ - మారేడు, అపామార్గ - ఉత్తరేణి, శిరీష - దిరిసెన, ఖదిర - చంద్ర, కదంబ - కడప (కడిమి చెట్టు), కరవీర - గన్నేరు, కరంజి - కానుగ (గానుగ) చెట్లు.

ఈ చెట్లు పుణ్యప్రదములు. వీనిలో కొన్ని పాలుగార్చునవి. కొన్ని ముళ్ళుగలవి. ఇవన్నియు ప్రఖ్యాతములైనవి. అట్టి ఈ చెట్ల చిగురుటాకులను భక్షించుచు, వీని పుల్లలతో ప్రాతఃకాలముననే, క్రమము తప్పకుండ ప్రతిదినము దంతధావనము చేయు వ్యక్తి యొక్క పళ్ళు, ఇగుళ్ళు, దంతములు గట్టిపడి దృఢముగ నుండును. వాని వాగ్వియము తీక్షణము, నిశితము, మధురముగనుండి, ఉచ్చారణము అష్టాదశరముగ నుండును.

అనగ ముఖ గోళమందలి వర్ణస్థాన, కరణ, ప్రయత్నములన్నియు స్థిరములై దృఢముగ నుండును. కరణేంద్రియములు వర్ణోత్పత్తి స్థానమును సూటిగను, సూక్ష్మముగను నిశ్చయముగను స్పృశించును. దానివలన, పూర్వము చెప్పిన పదునాలుగు విధములగు ఉచ్చారణ దోషముల కవకాశము ఉండదు. వర్ణోచ్చారణము నిర్దుష్టముగ, సందేహరహితముగ, శ్రావ్యమై యుండును.

38. త్రిఫలం లవణాంతం వై భక్షయేచ్ఛిష్యక స్సదా ।

క్షీణమేధాజనన్యేషా స్వరవర్ణకరీ తథా ॥

సుగుణ : కరక, తాడి, ఉసిరికలు - ఈ త్రిఫలములతో చేసిన చూర్ణము (పొడి) త్రిఫల చూర్ణమనబడును. ఈ చూర్ణమును వేదవఠనము చేయువ్యక్తి సదా సేవించవలెను. ఈ చూర్ణము బలహీనమగు వేదస్సను బలవరచును. (క్షీణమేధాజననీ). స్వరవర్ణోచ్చారణము నిర్దుష్టముగ నుండునట్లు చేయును. కనుక వేద విద్యార్థి త్రిఫల చూర్ణమును ప్రతిదినము సేవించవలెను.

(ఈ చూర్ణమును దినమునకు ఐదు మారులు కొద్దికొద్దిగ అనగ మూడు చిటికెల పరిమాణంలో సేవించినచో, దంతశుద్ధి, ముఖశుద్ధి కలిగి, నోటి దుర్వాసన, నోరు జిగురుగ అంటుకొనుట మొదలగు దోషములు వారింపబడును.)

అవతారిక : హస్తహీనునకు వేదాధ్యయన ఫలము లేదని వివరించుచున్నారు.

39. హస్తహీనం తు యోఽధీతే మన్తం వేదవిధే విదుః ।

న సాధయేత్ యాజుషాణి భుక్తమవ్యజ్ఞానం యథా ॥

సుగుణ : హస్త హీనుడగు వ్యక్తి - (అనగ ఉదాత్తాది స్వరములను హస్తచాలనము ద్వారా ప్రదర్శించుటకు అనమర్పడు) యజ్ఞయాగాదులందు వినియోగించు యజుర్వేదాది మంత్రములు నిష్ఫలములు అగును. భోజనమున నంజుడు లేని కేవలాన్నము రసహీనమైనట్లు, ఆ మంత్ర పఠనము వ్యర్థమగుచు, ఆశించిన ఫలము నీయజాలదు.

ఈ విషయమును అనుభవజ్ఞులగు వేదపండితులందరు నెరుగుదురు.

40. ఋచోయజ్ఞాగ్గోషి సామాని హస్తహీనాని యః పఠేత్ |

అన్యచో బ్రాహ్మణస్తావత్ యావత్ స్వారం న విస్తతి ||

సుగుణ : ఋగ్యజుస్సామాది మంత్రములను, హస్తహీనములుగ (అనగ హస్తచాలనము ద్వారా స్వరప్రదర్శన చేయకుండా) ఎవడు పఠించునో, అతడు అన్యచః లౌకిక బ్రాహ్మణుడెయ్యగును కాని, వేదపండితుడు కాదు. అతను ఎంతకాలము స్వరప్రదర్శన చేయజాలడో, అంతకాలము అతను వేద పండితుడని అనిపించుకొనడు (పిలువబడడు).

41. హస్తహీనం తు యోఽధీతే స్వర వర్ణ వివర్జితమ్ |

ఋగ్యజు స్సామభిర్ధగ్ధో వియోని మధిగచ్ఛతి ||

సుగుణ : వేదమంత్రములపైనుండు స్వరములను స్పష్టముగ నిర్దిష్టముగ చేతితో ప్రదర్శించలేని వేదపాఠకుడు, ఋగాది చతుర్వేదములను నాశనము చేసినవాడగును. అందుకు పాపఫలితము ననుభవించుచు, రాబోవు కాలములో నీచ జన్మలను పొందును.

42. జ్ఞాతవ్యశ్చ తథైవార్థో వేదానాం కర్మసిద్ధయే!

పఠన్ మాత్రాఽప పారాత్తు పంకే గౌరివ సీదతి ||

43. ఆగమం కురు యత్సేన కారణం హి తదాత్మకమ్ ||

సుగుణ : వైదిక కర్మల నాచరించి, తత్ఫలము నొందవలెనన్న వేదమంత్రములను పఠించు వ్యక్తికి (పురోహితుడు లేదా ఋత్విజునకు) తాను పఠించు వేదమంత్రార్థము తెలిసియుండవలెను. అర్థజ్ఞానపూర్వక మంత్ర ప్రయోగము వలననే ఫలము సిద్ధించును. మంత్రార్థజ్ఞానము లేని వ్యక్తి మంత్ర ప్రయోగము చేసినచో, ఊబిలో పడిన ఆవు క్రమముగ మునిగి నశించునట్లు ఆ పఠనము వలన యజమాని లేదా ఆ

వేదపాఠకుడు క్రమముగా పాపపంకిలమున ముగిసిపోవును.

కనుక ఎంతటి కష్టమునైనను సహించి, వేదమంత్రములను అర్థపూర్వకముగను, స్వర ప్రదర్శన సహితముగ అభ్యసించవలెను. అట్టి వ్యక్తి చేయు మంత్ర ప్రయోగము ఫలదాయకము. కనుక ప్రజలు అట్టి వేద పండితునే ఆదరించి గౌరవించుదురు. అనేక విధముల సత్కరింతురు. ఈ విధముగ అర్థజ్ఞుని, స్వరజ్ఞునియగు వేదాధ్యాయునికి ఇహపర సౌఖ్యములు రెండును లభించును.

ఆస్యేన చ శయం కుర్యాత్ పఠన్ నాన్యమతిర్భవేత్ || 43

44. న చాస్యముష్టిబంధీ స్యాన్న చాత్యుత్తమమాచరేత్ ||

సుగుణ : నోటితో చేయు స్వరోచ్ఛారణకు తగినట్లు హస్తచాలనమును కూడ చేయవలెను. అధ్యయనము చేయునపుడు ఇతరములైన ఆలోచనలు లేకుండ ఏకాగ్ర మనస్సుతో నుండవలెను. అట్లే చేతిపిడికిలిని బిగించి ఉంచరాదు. అట్లని వ్రేళ్ళను పరస్పరము అతిదూరముగ ఉంచరాదు.

కాగ వేదమంత్ర పఠనము చేయు వ్యక్తి ఆ సమయమున ఏకాగ్ర దృష్టితో స్వరానుగుణమగు హస్తచాలనము చేయవలెనని భావము.

అవతారిక : ఇప్పుడు హస్తప్రదర్శనమందలి దోషములను వివరించుచున్నారు.

చులుర్నైకా స్ఫుటో దణ్డీ స్వస్తికో ముష్టికాకృతిః || 44

45. ఏతే వై హస్తదోషాస్యుః పరశుశ్రేవ సప్తమః ।

సుగుణ : ఇంతవరకు, వేదాధ్యయనము చేయునపుడు విద్యార్థి ఎట్లు హస్త ప్రదర్శనము ద్వారా స్వర ప్రదర్శనము చేయవలెనో సూచించబడినది. ఇప్పుడు హస్త చాలనమునకు పూర్వమందు హస్తమును అంగుళులను ఎట్లు ఉంచరాదో చెప్పుచున్నారు. ఈ హస్తస్థితి దోషములు ఏడువిధములు.

1. అరచేతిని డోప్పగ (దొన్నె లాగున) ఉంచుట
2. పడవ ఆకారములో నుంచుట, 3. వ్రేళ్ళను అతి దూరముగ చాపి ఉంచుట,
4. పిడికిలి బిగించియుంచుట, 5. చేతిని పరశువు (గొడ్డలి) ఆకారములోనుంచుట,
6. దండాకారములో నుంచుట, లేక 7. స్వస్తికాకారములో నుంచుట

ఈ ఏడును హస్త దోషములుగ చెప్పబడినవి.

మరియు స్వరప్రదర్శన కొరకు, హస్తమును లేదా చేతివ్రేళ్ళను ఇష్టము వచ్చినట్లు విశృంఖలముగ త్రిప్పురాదు.

అవతారిక : వేదాధ్యయనమున పాటించవలసిన మరెకొన్ని నియమములను, వాని ఫలితములను చెప్పచున్నారు.

స్వరవర్ణాన్ ప్రయుంజానో హస్తేనాధీతమాచరన్ || 45

46. ఋగ్యజుస్సామభిః పూతో బ్రహ్మలోకమవాప్నుయాత్ ||

సుగుణ : ఉదాత్తాది స్వరములను ముఖముతో పలుకుచు వానిని దోషరహితముగ హస్తచాలనము ద్వారా ప్రదర్శించు వేదాధ్యాయు, ఋగ్యజుస్సామ వేదమంత్ర పఠనము ద్వారా బ్రహ్మలోకమును పొందును.

న కుర్యీత పదం దీర్ఘం న చాత్యస్త విలమ్బితమ్ || 46

47. పదస్య గ్రహమోక్షౌ చ యథా శీఘ్రగతిర్థ యః ।

సుగుణ : మంత్రమును పఠించునపుడు పదములను సాగదీయరాదు. అట్లని పదమునకు, పదమునకు మధ్య ఎక్కువ కాలము (వ్యవధానము) నీయరాదు.

మంత్రములోని పదములను గ్రహించి, విడుచునపుడు, అవి గుర్రపు నడకవలె ఒకే స్థాయిలో లయబద్ధముగానుండవలెను.

యథావాణీ తథా పాణీ రిక్తం తు పరివర్ణయేత్ || 47

48. యత్ర యత్ర స్థితా వాణీ పాణీస్తత్రైవ తిష్ఠతి ।

సుగుణ : ఉదాత్తాది స్వరములు ఎట్లువినిపించునో, వానికనుగుణముగ హస్తచాలనము కన్పించవలెను. చేయి ఎన్నడు కదలిక లేకుండ (ఖాళీగ-రిక్తముగ) ఉండరాదు.

మంత్ర పదములలోని ఉదాత్తాది స్వరములు ఎచ్చటెచ్చట ప్రవర్తించునో చేయికూడ అచటనే కదలాడుచుండవలెను.

యథా ధనుష్షాఽశ్చ వితతే శరే క్షిప్తే పునర్గుణః || 48

49. స్యస్థానం ప్రతిపద్యతే తద్య ధస్తగత స్వరః ।

సుగుణ : ధనస్సు నుంచి బాణమును వదలిన పిదప, ఆ అల్లెత్రాడు వెనుకకు (యథాస్థానమునకు) వచ్చునట్లు, హస్తము కూడ (చేతివ్రేళ్ళు ఐనను) ఆయాస్వరమును సూచించి మరల యథాస్థానమునకు రావలెను.

అవతారిక : దృతాదివృత్తులనెప్పుడు ప్రదర్శించవలెనో చెప్పుచు, వాని అధిదేవతలను కూడ వివరించుచున్నారు.

అభ్యాసార్థే ద్రుతాం వృత్తిం ప్రయోగార్థేతు మధ్యమాం || 49

50. శిష్యాణాముపదేశార్థే కుర్యాద్వృత్తిం విలమ్బితామ్ ||

సుగుణ : ఋగాది మంత్రములను కంఠస్థము చేయుటకు దృతవృత్తిని అవలంబించవలెను. అట్లే యాగాదులలో మంత్రములను మధ్యమవృత్తి నవలంబించి ప్రయోగించవలెను. కాని మంత్రములను శిష్యులకుపదేశము చేయునపుడు మాత్రము విలంబిత వృత్తిని పాటించవలెను.

ఐస్త్రితు మధ్యమావృత్తిః ప్రాజాపత్యా విలంబితా || 50

51. అగ్నిమారుతయోర్వృత్తిః సర్వశాస్త్రేషు నిన్దితా

సుగుణ : “మధ్యమావృత్తికి ఇంద్రుడు అధిదేవత. అనగ ఇంద్రుడు త్రిలోకాధిపతి. అతను సర్వలోకులను తన సౌమ్య స్వభావముతో తనవైపు ఆకర్షించుకొని, వారిని తన అధీనములో నుంచుకొనుచున్నాడు. అట్లే ఈ మధ్యమా వృత్తిలో చదువబడు మంత్రములు వినుటకు మృదుమధురముగ, కర్ణోపయములై సర్వజనులను ఆకర్షించి తమ వశమందుంచుకొనును.

“విలంబిత” వృత్తికి ప్రజాపతి అధిపతి. ప్రజాపతి ప్రజాభివృద్ధిని గావించుచున్నట్లే ఆచార్యుడు శిష్యులకు ఈ వృత్తిలో మంత్రోపదేశము చేసినచో, వారును గురువు పట్ల ఆకర్షితులగుదురు. ఆ విధముగ ఆచార్యుడు శిష్యసంతతిని వృద్ధిచేసుకొనును.

ఇక ‘ద్రుత’ వృత్తి. దీనికి అగ్ని, మరుత్తులు అధిదేవులు. అగ్నిమారుతములు ఏకమై ప్రచండముగా విజృంభించినచో జనులు దానిని సహించజాలరు. అదేవిధముగ ద్రుతవృత్తిలో మంత్రపఠనముచేసినచో, ఆ చెప్పెడి మంత్రములేమిటో వినువారికి సరిగా బోధపడవు. మరియు అనేక ఉచ్చారణ దోషములను కలిగియుండి, శ్రోతలు భయముతో ఆ స్థలమును వదిలి వెళ్ళిపోవుదురు.

కనుక నిత్యవ్యవహారములోను, మున్ద్రాపదేశములలోను ఈ ద్రుతవృత్తిని అనుసరించరాదని సర్వశాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి.

అవతారిక : వేదపఠనము చేయునపుడు, ఉదాత్తాది స్వరములను హస్తచాలనము, అంగుళీస్పర్శనాదుల ద్వారా ఎట్లు ప్రదర్శించవలెనో చెప్పుచున్నాడు.

ఉత్తానం సోన్నతం కించిత్ సుప్యక్తాంగులి రంజితమ్ ॥ 51

52. స్వరవిచ్చ కరం కుర్యాత్ ప్రాదేశద్దేశగామినమ్ ॥

సుగుణ : స్వరశాస్త్రవేత్త, స్వరప్రదర్శన చేయుటకు కుడిచేతిని కొద్దిగ ఎత్తిచూపుచు, అరచేతిని ఎడమ నుంచి కొద్దిగ కుడిప్రక్కకు వాలుగ నుండునట్లు చేతివ్రేళ్ళు స్పష్టముగా కన్పించునట్లు ప్రదర్శించవలెను. (ప్రాదేశ-ఉద్దేశగామినమ్, ప్రాదేశము -ఇది సాంకేతిక పదము. వివరముల తర్వాత శ్లోకములో చెప్పబడినవి. 'ఉద్దేశగామి' - "చెప్పదలచిన స్వరమును ప్రదర్శించగల" అని భావము)

అంగుష్ఠస్యోత్తరం పర్య తర్జన్యపరి యద్భువేత్ ॥ 52

53. ప్రాదేశస్య తు సోద్దేశస్తన్మాత్రం చాలయేత్కరమ్ ।

సుగుణ : కుడి అరచేతి నాలుగువ్రేళ్ళను దగ్గరగా ఉంచి, బొటనవ్రేలును, వీనికి దూరముగ ఉండునట్లు చాచి ఉంచవలెను. అపుడు బొటనవ్రేలు పైభాగము (అగ్రభాగము) నుండి, చూపుడువ్రేలు పైఅంచువరకు గల మధ్య దూరమును "ప్రాదేశము" (ప్రాదేశమాత్రం) అని అందురు. ఈ దూరము సుమారు ఆరు అంగుళములుండును. హస్తచాలనము ఈ మాత్రపు ప్రాదేశమున మాత్రమే జరుపవలెను.

మనుష్యతీర్థోచ్చం కృత్వా పితృతీర్థోదకం వ్రజేత్ ॥ 53

54. నామితం కరప్యష్టం తు సుప్యక్తాంగులి మోక్షణమ్ ॥

సుగుణ : వేదాధ్యాయ గురువుకెదురుగ కూర్చొనియున్నపుడు, కుడి అరచేతిని ఎడమవైపు నుంచి కుడివైపునకు కొద్దిగా వాల్చి వ్రేళ్ళు అన్నియు స్పష్టముగా కనిపించునట్లు, ఎత్తి చూపుచు ప్రదర్శించవలెను. ఆ 'వాలు' ఎంతయనిన 'మనుష్య తీర్థము' వద్ద నీరు పోయగ అది మెల్లగ 'పితృతీర్థము'² వైపు జారునట్లుండవలెను.

చేతి వ్రేళ్ళను చాచి స్వర ప్రదర్శనము చేయునపుడు, అరచేతిని క్రిందకు త్రిప్పి (బొర్లించి) ఆ వ్రేళ్ళను చాచి చూపవలెను.

1. కుడి చిటికెన వ్రేలునకు కొంచెము దిగువగనున్న భాగము మనుష్యతీర్థము.

2. కుడి చూపుడువ్రేలునకు కొద్దిగ దిగువనుండు భాగము పితృతీర్థము.

అవతారిక : స్వర ప్రదర్శనము అనేక విధములుగ చేయబడుచున్నది. ఇప్పుడు వానిని వివరించు చున్నారు.

స్వరితే త్ర్యంగుళం విద్యాన్నిపాతే తు షడంగుళమ్ || 54

55. ఉత్థానే తు నవాంగుల్యమేతత్ స్వారస్య లక్షణమ్ ||

సుగుణ : కుడి అరచేతిని ముక్కు క్రింది అంచునుండి మూడంగుళములు క్రిందకు దింపుటచే స్వరితము సూచించబడును. అట్లే నాసిక దిగువ నుండి అరచేతిని అరు అంగుళములు క్రిందకు దింపుట ద్వారా అనుదాత్రము సూచించబడును. అట్లే అనుదాత్ర స్థానము నుండి తొమ్మిది అంగుళములు అరచేతిని పైకి తీసుకొని వెళ్లుట ద్వారా ఉదాత్రము సూచితమగును. అనగ నాసాగ్రభాగము నుండి చేతిని మూడు అంగుళములు ఊర్జ్వముగ ఉంచుట వలన ఉదాత్రము చెప్పబడును.

ఉదాత్రం తు భ్రువః ప్రాస్తే ప్రచయం నాసికాగ్రతః || 55

56. హృత్ప్రదేశేననుదాత్రం తు తిర్యగ్ జాత్యాదిరీరితః ।

సుగుణ : స్వరప్రదర్శనమందు ఇంకొక పద్ధతి చెప్పబడుచున్నది. బోర్లించిన కుడి అరచేతితో కుడి కనుబొమను (భూ ప్రాంతము) లేదా భృకుటిని స్పృశించుటచే ఉదాత్రము, హృదయప్రదేశమును స్పృశించుటచే అనుదాత్రము సూచించబడును. అరచేతి తిర్యక్చాలనము ద్వారా జాత్యాది భిన్నస్వరితములు చెప్పబడును.

షడంగులం తు జాత్యస్య హస్తస్యానుపధస్య చ || 56

57. తచ్చతుర్థాగమాత్రం తు హస్తం తేనైవ వర్తయేత్ ।

సుగుణ : ఇప్పుడు జాత్యాది చతుర్విధ స్వరితములను ప్రదర్శించుటలో మరియొక విధానమును చెప్పుచున్నారు.

“జాత్యస్య” అనుపదముచే జాత్య, అభినిహిత, కైవ్ర, ప్రశ్లిష్టములనెడి నాలుగువిధములైన స్వరితములు గ్రహింపబడును.

‘అనుపధ’ శబ్దముచే నాభిస్థానము నుండి హృదయస్థానమువరకుగల అరు అంగుళముల ప్రదేశము చెప్పబడుచున్నది. కాగ, ఇప్పుడు

జాత్యాది స్వరితములను ప్రదర్శించునపుడు కుడి అరచేతిని క్రమముగ మూలస్థానము (నాభిస్థానము) నుండి మీదకు (హృదయ స్థానము వరకు) తీసుకొని వెళ్ళవలెను. మూలస్థానము నుండి హృదయస్థానము వరకు అరు అంగుళముల వ్యవధానము ఉన్నది. దీనిని నాలుగు భాగములు చేసి క్రమముగ జాత్య, అభినహిత, కైప్ర ప్రశ్లిష్ట (స్వరిత) స్వరములను (మూల స్థానమునుండి (1 1/2) సార్ధికాంగుళి దూరములో) ప్రదర్శించవలెను.

అవతారిక : ఇప్పుడు ఉదాత్తాది స్వరములను “బ్రూస్పర్శ” (కనుబొమలను తాకుట) ద్వారా ప్రదర్శించుటను చెప్పచున్నారు.

ఉదాత్తాదనుదాత్తే తు వామాయా భ్రువ అరభేత్ || 57

58. ఉదాత్త స్వరితోదాత్తాః క్రమాద్ దక్షిణతో న్యసేత్

సుగుణ : మంత్రపాఠమున ఉదాత్తము తర్వాత అనుదాత్తమున్నచో, ఆ ఉదాత్తమును వామభ్రూస్థానమును (ఎడమ కనుబొమను) స్పృశించుట ద్వారా ప్రదర్శించవలెను మరియు అనుదాత్తమును కుడికంటి పైభాగమును స్పృశించుట ద్వారా చూపవలెను.

కాని ఉదాత్తము తర్వాత స్వరితము తర్వాత మరల ఉదాత్తమున్నచో, అప్పుడు ఉదాత్తమును దక్షిణ భ్రూస్పర్శతో చూపవలెను.

స జాతో - ఇది ఉదాత్తానుదాత్తములకుదాహరణ.

ఇషే త్వోర్థే - ఇది ఉదాత్త (షే) స్వరితోదాత్తములకు (త్వోర్థే) ఉదాహరణము.

ఉచ్చాదుచ్చతరం నాస్తి నీచాన్నీచతరం తథా || 58

59. అక్షరాత్పుల్యయోగాచ్చ నీచే నీచగతాని చ ||

సుగుణ : ఉదాత్తము కంటే వేరుగ ఉదాత్తతరమను స్వరము లేదు. అట్లే అనుదాత్తముకన్న అనుదాత్తతరమనెడి వేరొక స్వరము లేదు.

మరియు వరుసగ ఎక్కువ అనుదాత్తములున్నచో, మొదటి అనుదాత్తము తర్వాత నున్న అనుదాత్తములను ప్రచయము లేక ఏకశ్రుతియని అందురు. వానియన్నిటి

యందు అనుదాత్తమే వినిపించునుకద. వానిని హస్తముతో ప్రదర్శించవలెనన్న, మొదటి అనుదాత్తమును చూపుటకు హస్తమునెచట ఎట్లుంచితమో, ఆ హస్తము నచటనె అట్లే నిలిపి ఉంచవలెను.

ఉదాహరణ : సు షా ర థి ర శ్వా¹

స్వరితాదనుదాత్త యే ప్రచయాంస్తాన్ ప్రచక్షతే ॥ 59

60. ఏకస్వరానపి చ తానాహస్తత్వార్థ చిన్తకాః ।

ప్రచయో యత్ర దృశ్యేత తత్ర హన్యాత్ స్వరం బుధః ॥

సుగుణ : స్వరితముకంటే పరమందు అనేక అనుదాత్తములున్నచో, వానిని ప్రచయములందురు.

తత్వార్థ చింతకులగు పండితులు వానిని ఏక శ్రుతి లేక ఏకస్వరములందురు.

ఈ అనుదాత్తములలో చివరి దానితర్వాత ఉదాత్తముగాని స్వరితముగాని యున్నచో దానిని (ఆ చివరి అనుదాత్తమును) అనుదాత్త చిహ్నముతో చూపుదురు. తత్పూర్వమందుండు అనుదాత్తములకెట్టి చిహ్నములు ఉండవు.

ఈ ప్రచయమును ప్రదర్శించుటకు, స్వరప్రదర్శన నిష్ఠాతులు చేతిని త్వరితముగా క్రిందకు దించుదురు.

61. స్వరితః కేవలో యత్ర మృదుం తత్ర నిపాతయేత్ ।

సుగుణ : కేవల స్వరితము మాత్రమెయున్నచో అనగ ప్రక్కన ప్రచయము లేనపుడు) ఆ స్వరితమును ప్రదర్శించుటకు, చేతిని మృదువుగా క్రిందకు దింపుచు, ఆ అక్షరమును కూడ మృదువుగ పలుకవలెను.

అవతారిక : ఇకనిప్పుడు మున్నమందలి చివరి అక్షరమును తెలియజేయు విధానమును వివరించుచున్నారు.

1. అనుపథ : అనుపథ శబ్దమునకు 'తాచేటి చిప్ప' అకారములో 'బోర్లించిన అరచేయి' (మంద భాగము) అని అర్థమును కొందరు చెప్పిరి. దానిని శ్రమముగా ముడుచుట ద్వారా జాత్యాది చతుర్విధస్వరితములు సూచించబడునని వారు వివరించిరి. (నిర్మలా హిందీ వ్యాఖ్యా)

ముష్కాకృతిర్మకారే స్యాన్నకారే తు నఖగ్రహః ॥

62. కకారాన్తే టకారాన్తే, జజే తర్లనికాం నయేత్ ।

పంచాంగుల్యం పకారేచ తకారే కుణ్ణలాకృతిః ॥

సుగుణ : వేదమంత్రమందలి చివరి అక్షరము మకారమగుచో, ఆ అక్షరమును పలుకునపుడు కుడి అరచేతిని పిడికిలిగా మూసి ఉంచవలెను. ఉదాహరణకు “గణానాం త్వా..... గర్భధమ్” (శు.య. 23-19). ఇచ ధమ్లోని మకారము మంత్రమందలి చివరి అక్షరము. కనుక దీనిని పలుకునపుడు పిడికిలి బిగించి చూపవలెను.

మంత్రాంత వర్ణము నకారమగుచో, దానిని ప్రదర్శించుటకు, కుడిబొటనవ్రేలితో కుడిచూపుడువేలు అగ్రభాగమును నొక్కి చూపవలెను. ఉదాహరణ :

సహస్రా¹.....రశ్మీన్ ॥ (శు.య 34-49). ఇచట మంత్రము యొక్క చివరి అక్షరము ‘న’ కారము.

మంత్రాంత వర్ణము కకారము, టకారము, జకారము, ణకారములలో ఏదేని ఒకటియైనచో, దానిని చూపుటకు కుడిచూపుడు వ్రేలును క్రిందకి వంచి చూపవలెను.

ఉదాహరణలు : అధ్య¹వో.....భిషక్ (శు.య. 16-5)

సంస్రవ.....వాట్ (శు.య 2-18)

దధ్యజ్ (శు.య. 11-30. పదపాఠము)

వృషణ్ (శు.య. 23-33 పదపాఠము)

మంత్రాంత వర్ణము పకారమగుచో ఐదువ్రేళ్ళను క్రిందికి వంచి చూపవలెను.

గాయత్రీ త్రిష్టుప్ (శు.య. 23-33)

ఇచట పకారము అంతిమవర్ణము.

మంత్రాంతవర్ణము తకారమగుచో కుడిచేతివ్రేళ్ళను కుండలిని ఆకారములో చూపవలెను.

ఉదా: సహ..... సహస్రపాత్ (శు.య. 31-1)

**63. ఉద్వక్షేపాచ్చ యోష్యా స్వాదధఃక్షేపాచ్చ యా భవేత్ ।
ఏకైకముత్పజ్జే ధీరః స్వరితే తూభయం క్షిపేత్ ॥**

సుగుణ : ఉదాత్తముకంటె ఉష్ణ (విసర్గ)యున్నచో, అట్టి ఉదాత్తమును, కుడిచేతి వ్రేళ్ళను ముడిచి, చూపుడువ్రేలును మాత్రము చాచి ఉంచుట ద్వారా ప్రదర్శించవలెను.

ఉదాహరణ :భూమి మథో పురః (శు.య. 31-5).

ఇచట రేఫపైనున్న అకారము ఉదాత్తము. దీనికంటె పరమందు విసర్గయున్నది. కనుక ఇట్టి ఉదాత్తమును పైన చెప్పిన విధముగ ప్రదర్శించవలెను.

అట్లే అనుదాత్తము కంటె విసర్గ యున్నచో, ఆ అనుదాత్తమును, కుడిచేతి వ్రేళ్ళను ముడిచి, కేవలము చిటికెన వ్రేలును మాత్రము చాచియుంచి ప్రదర్శించవలెను.

ఉదా : త్రిపా దూర్వ ఉదైత్ పురషః

ఇచట షకారముపైనున్న అకారమనుదాత్తము, పరమందువిసర్గ కలదు. కనుక ఈ అనుదాత్తమును పైన చెప్పినట్లు చూపవలెను. ప్రచయము కంటె విసర్గయున్నచో ఆ ప్రచయమును కూడ ఇట్లే చూపవలెను.

ఇక స్వరితము కంటె విసర్గయున్నచో, ఆ స్వరితమును కుడిచేతివ్రేళ్ళలో చూపుడు వ్రేలును, చిటికెన వ్రేలును చాపియుంచి (మిగిలిన మూడింటిని ముడిచియుంచి) ప్రదర్శించవలెను. ఉదా: సమిధః' (శు.య.31-15). ఇచట ధకారముపైనున్న అకారము స్వరితము. పరమందు విసర్గకలదు. కనుక ఈ స్వరితమును పైన చెప్పినట్లు ప్రదర్శించవలెను.

**64. అంగుష్ఠాకుంచనం లఘావనుస్వారే త్యపా యి రసమ్ ।
దీర్ఘే రంగే చ తర్హన్యాః ప్రసారః పరికీర్తితః ॥**

సుగుణ : దీర్ఘస్వరముపై నుండు అనుస్వారమును లఘు అనుస్వారమందురు. దీనినిలేఖనములో “ఱి” ఈ గుర్తుతో చూపెదరు.

ఉదాహరణ : అపాఱిరసమ్॥

హ్రస్వస్వరముపై నుండు అనుస్వారమును ‘దీర్ఘ’ అనుస్వారమందురు. దీనిని

లేఖనములో ఆ అను గుర్తుతో చూపెదరు. ఉదా : గణపతి ఆహవామహే.

అర్థానుస్వారం (రంగ)నుకూడా ఆ అను గుర్తుతో చూపెదరు. 'లోకా ఆకల్యయత్'.

ఇక అనుస్వారములను హస్తముతో చూపునపుడు లఘు అనుస్వారమును బొటనవ్రేలు చూపుడు వ్రేళ్ళను కలిపి ఉంగరం (0) ఆకారంలో ప్రదర్శింతురు.

దీర్ఘ అనుస్వారమును, అర్థానుస్వారమును చూపుటకు చూపుడు వ్రేలును (తర్జన) తిన్నగ చాచి, మిగిలిన నాలుగు వ్రేళ్ళను ముడిచి ఉంచవలెను.

అవతారిక : ఉదాత్తాది స్వర ప్రదర్శనలో ఇంకొక విధానము.

65. తర్జన్యంగుష్ఠయోః స్వర్య ఉదాత్తం ప్రతిపద్యతే ।

నీచే తు మధ్యమాం కుర్యాచ్ఛేషం నీచతరం క్రమాత్ ॥

సుగుణ : ఉదాత్తమును సూచించుటకు బొటనవ్రేలుతో తర్జనీ (చూపుడు వ్రేలు) మూలమును స్పృశించవలెను.

అనుదాత్తమును సూచించుటకు బొటనవ్రేలుతో మధ్యవ్రేలును స్పృశించవలెను.

ఇచట “క్రమాత్” అని చెప్పుటచే, జాత్యాదిచతుర్విధ స్వరములను చిటికెన వ్రేలు పై భాగమునుండి దిగువ వరకు గల పర్వములను క్రమముగ స్పృశించుచు ప్రదర్శించవలెనని భావము.

అవతారిక : ఇప్పుడు కొన్ని విశేష స్వరితములను ప్రదర్శించు విధానమును చెప్పుచున్నారు. (1) విసర్గతోకూడిన స్వరితము.

66. స్వరితం యద్భవేత్ కించిత్ సవకారోష్ఠకం తతః ।

ప్రాస్యం వా యది వా దీర్ఘం నిక్షేప ఉభయోరపిః ॥

సుగుణ : విసర్గతో కూడిన వకారము దీర్ఘస్వరితమైనను, ప్రాస్వస్వరితమైనను, కనిష్ఠిక తర్జనులను చాచి, (మిగిలిన మూడువ్రేళ్ళను ముడిచి) ప్రదర్శించవలెను.

ఉదాహరణ : “దేవో వః సవితా” (శు. య. 1-1). ఇచట “వః” అనునది విసర్గతో కూడిన ప్రాస్వ స్వరితము. మరియు

అతి విశ్వాః పరావతః (శు.య.12-84) ఇచట “శ్వాః” యందలి వకారము దీర్ఘము. విసర్గతో కూడియున్నది. ఇది దీర్ఘస్వరితమగు, విసర్గతో కూడిన వకారమునకు ఉదాహరణము.

(దీర్ఘాక్షరముపైనున్న స్వరితము దీర్ఘ స్వరితము. హ్రస్వాక్షరముపై నున్న స్వరితము హ్రస్వస్వరితము)

2. ఇప్పుడు పరమందు అనుదాత్తమును కలిగియున్న, విసర్గసహిత స్వరితమును చూపు విధానమును చెప్పుచున్నారు.

**67. స్వరితే యత్ర నిక్షిప్తే సంయోగో వాపి దృశ్యతే।
ద్విమాత్రికే క్షిపేదేకాం మాత్రికేతూభయం క్షిపేత్॥**

సుగుణ : విసర్గతో కూడిన దీర్ఘ స్వరితముకంటే పరమందు శుద్ధాక్షరము, లేక సంయుక్తాక్షరమైనను, అనుదాత్తముగ ఉన్నచో, పూర్వమందున్న స్వరితమును, కుడిచేతి చిటికెన వ్రేలును మాత్రము చాచి (మిగిలిన నాలుగు వ్రేళ్ళను ముడిచి) చూపవలెను.
ఉదా : వసోః పవిత్రమసి (శు.య. 1-2)

ఇచట సోపైనున్న స్వరితము విసర్గతో కూడియున్న దీర్ఘస్వరితము. దీని తర్వాత “ప” అనుదాత్తమున్నది. కనుక ఈ స్వరితమును చిటికెన వ్రేలును చాచి (మిగిలిన వానిని ముడిచి) చూపవలెను.

3. విసర్గతో కూడిన హ్రస్వ స్వరితముకంటే పరమందు అనుదాత్తమున్నచో, అట్టి స్వరితమును, కనిష్ఠిక తర్జనీ వ్రేళ్ళు రెండింటిని మాత్రమే చాచి చూపవలెను.

ఉదాహరణ : తన్మే మనః శివసంకల్ప..... (శు. య. 34-1)

ఇచట “న” పైనున్న స్వరితము విసర్గతో కూడిన హ్రస్వము. దీనికంటే పరమందు శి అను దాత్తమున్నది.

కనుక ఇట్టి హ్రస్వస్వరితమును చిటికెన వ్రేలు చూపుడు వ్రేలు రెండింటిని చాచి చూపుచు ప్రదర్శించవలెను.

అవతారిక : వకారముతో కూడిన జాత్యస్వరితమును ప్రదర్శించువిధానమును చెప్పుచున్నారు.

**68. జాత్యే చ స్వరితే చైవ వకారో యత్ర దృశ్యతే ।
కర్తవ్యస్తాభయోః క్షేపో వాయవ్యా ఇతి దర్శనమ్ ॥**

సుగుణ : ఏకవపదమందు అనుదాత్తమును పూర్వమందు కలిగి, యకారముతో

కాని, వకారముతో కాని కూడియున్న స్వరితమును జాత్య స్వరితమందురు. కాగ, వకారముతో నున్న జాత్య స్వరితమును ప్రదర్శించుటకు కనిష్ఠిక, తర్జనీలను రెండింటిని చాచి, (మిగిలిన మూడు వ్రేళ్ళను ముడిచి) చూపవలెను.

ఉదా: వాయవ్యా' (ఘ.య.24-19) ఇచట “వ్యా” అనుదాత్తమును (య) పూర్వమందు కలిగిన, స్వరిత వర్ణము.

గమనిక : అనుదాత్తమును పూర్వమందు కలిగిన జాత్యస్వరిత వర్ణము (అక్షరము) వకారముతో లేనిచో, ఈ సూత్రము వర్తించదు. ఉదాహరణకు సదస్యైః' ఇచట “స్యైః” స్వరితాక్షరము. కాని ఇందులో వకారము లేదు. కనుక ఇచట ఈ సూత్రము వర్తించదు.

69. శృంగవద్బాల వత్సస్య కుమారీ కుచ యుగ్మవత్ ।

ఉభక్షేపః స్యరో యత్ర సవిసర్గ ఉదాహృతః ॥

సుగుణ : విసర్గతో కూడిన స్వరితమునుకూడ తర్జనీ కనిష్ఠికలను రెండింటిని చాచి, (మిగిలిన మూడు వ్రేళ్ళను ముడిచి) చూపుచు ప్రదర్శించవలెను.

ఉదాహరణ : సమిధః' (ఘ. య. 31-14) ఇచట 'ధః' అను అక్షరము విసర్గతో కూడిన స్వరితమును కలిగియున్నది.

(అరెండు వ్రేళ్ళు చూచుటకు ఆవు పెయ్యకు వస్తున్న కొమ్ముల వలె చిన్నవిగ, సూదిగ యుండును. అట్లే కుమారీస్తనయుగ్మం వలెనుండును. ఈ ఉపమ అహ్లాదము కల్గించుటకు చెప్పినదే కాని, సూత్రార్థముతో సంబంధము లేదు)

70. విసర్గాంతః స్యరో హ్రస్వః స్వరితో యత్ర దృశ్యతే ।

దీర్ఘస్తు సవకారశ్చ తత్రోభక్షేప ఉచ్యతే ॥

సుగుణ : విసర్గాంతమగు హ్రస్వస్వరితమును, అట్లే విసర్గాంతమగుచు వకారముతో కూడిన దీర్ఘ స్వరితమును కూడ పైవిధముగనే చూపవలెను. అనగ కనిష్ఠికా తర్జనీలను బయటకు చాచి (మిగిలిన మూడువ్రేళ్ళను ముడిచి) చూపుచు ప్రదర్శించవలెను.

అవతారిక : ఇకనిప్పుడు ఉదాత్తాదిస్వరములతో కూడి యుండు విసర్గల గురించి చెప్పుచున్నారు.

71. త్రివిధా తు భవేదూష్ణా ప్రచితా బలకా తరా ।

స్వరితే ప్రచితాం విద్యాన్నిపాతే బలకాం విదుః ॥

72. ఉత్థానే తు తథా తారా మేతాభి స్త్రిభిరూష్ణభిః ।

మాత్రామాదౌ విదిత్యా తు తతః క్షేపం ప్రయోజయేత్ ॥

సుగుణ : స్వరము ఉదాత్తము, అనుదాత్తము, స్వరితము అని మూడు విధములు కద. అటులనే స్వరము కంటే పరమగు ఊష్ణ (విసర్గకు) కూడ మూడు పేర్లతో పిలవబడుచున్నది.

స్వరితము కంటే పరమమందున్న ఊష్ణను “ప్రచిత” అనియు అనుదాత్తము కంటే పరమమందున్న ఊష్ణను “బలకా” అనియు, ఉదాత్తము కంటే పరమమందున్న విసర్గను “తరా” అనియు అందురు. కనుక హస్తచాలనము లేక అంగుళి ప్రదర్శన ద్వారా ఈ స్వర ప్రదర్శనము చేయునపుడు, ఆయా దీర్ఘత్వ, హ్రస్వత్వములను గుర్తించి, తదనుగుణముగ అంగుళి ప్రదర్శన చేయవలెను. హస్తచాలనము చేయవలెను. (“తారా” అని పాఠాంతరము)

73. అక్షరం భజతే కాచిత్ కాచిత్ ద్విత్వే ప్రతిష్ఠితా

సమానజాతితా కాచిత్ కాచి దూష్ణప్రదాయినీ

సుగుణ : ఈ ఊష్ణ (విసర్గ) మంత్రములలో కొన్నిచోట్ల అ) మరియుక అక్షరముగ మారును అ) మరియు కొన్నిచోట్ల ద్విరూపమత్వమును (జిహ్వమూలీయు, లేక ఉపద్మానీయము) ఇ) సమానజాతీయతను పొందును ఈ) కొన్నిచోట్ల ఊష్ణగనే మిగిలియుండును.

అ) ఊష్ణ మరియుక అక్షరముగ మారుటకుదాహరణలు : 1) కుక్కుటః అసికుక్కుటోసి (అష్టాధ్యాయ 6-1-113). 2) దేవః వః - దేవో వః (అష్టాధ్యాయ 6-1-114) (: - ఓ) 3) ప్రజాపతిః ఛందః - ప్రజాపతిశ్చందః (అ. 8.4.40) (: - శ) 4) అగ్నేః త్వా - అగ్నేష్ట్యా (అ. 8-3-103) (: - ష) 5. అగ్నేఃతనూరసి - అగ్నేస్తనూరసి (అ.8-3-34) (: - స) 6. ప్రాతః అగ్నిః - ప్రాతరగ్నిః (అ 8-3-15) (: - ర)

అ) ద్విరూపత్వము : రామఃకరోతి - రామ ~~క~~ రోతి ।

ఇష్టఃపశ్యతి - ఇష్ట ~~ప~~ పశ్యతి

ఇచట విసర్గ జిహ్వమూలీయ, ఉపధ్యానీయుములుగ మారినది.

ద్రువా: అస్మిన్ - ద్రువా అస్మిన్.

ఇచట విసర్గ లోపించి వివృత్తి నొందెను.

ఇ. సమాన జాతీయత్వము :

రామ: - ఇచట విసర్గ అకారాంతముగ పలుకబడెను.

హరి: - ఇచట విసర్గ ఇకారాంతముగ పలుకబడెను.

విష్ణు: - ఇచట విసర్గ ఉకారాంతముగ పలుకబడెను.

పైన వివరించినట్లు, విసర్గ ఉచ్చారణలో పూర్వస్వర భావమును - సమాన జాతీయతను - పొందెను.

ఈ ఇతర స్థలములలో విసర్గ విసర్గగనె యుండును.

అవతారిక : ఊష్మ (విసర్గ) స్వరూపమును వివరించుచున్నారు.

సాధారణముగ విసర్గ (:) అనగానే 'హ' కారము వలె పలుకుట అని అనుకుంటారు. కాని నిజమునకట్లు కాదు. ఇది "హ, హ్" లకు మధ్యస్థాయిలో స్వల్ప శబ్దముతో వినవచ్చేడి వాయుధ్వని విశేషము. 'హ' అని పలుకునపుడు వచ్చు ధ్వని విసర్గోచ్చారణలో రారాదు. అట్లని ధ్వనిలేదని కాదు. ఈ విషయములనే ఇప్పుడు వివరించుచున్నారు.

74. యథా బాలస్య సర్పస్య నిఃశ్వాసో లఘుచేతనః ।

ఏవమూష్మా ప్రయోక్తవ్యా హకార పరివర్తితా ॥

సుగుణ : బాలసర్పము (పాము పిల్ల) బుసకొట్టగా అల్పధ్వనితో వచ్చు నిశ్వాసమువలె ఊష్మ (విసర్గ) వర్ణమును పలుకవలెను. అంతియెకాని హకారమును పలికినట్లు ధ్వనితో ఉచ్చరించరాదు.

75. వివృత్తి ప్రత్యయామూష్మాం ప్రవదంతి మనీషిణః ।

తామేవ ప్రతిషేధంతి ఆ ఈ ఊ ఏ నిదర్శనమ్ ॥

సుగుణ : బాలసర్పనిశ్వాసమువలె వినిపించదగు విసర్గకు లోపవిధిని శాస్త్రవేత్తలు చెప్పుచున్నారు.

పదాన్త విస్మయకంబే పరమందు ఆ, ఈ, ఊ, ఏ అనెడి (దీర్ఘాక్షరములు) అక్షరములలో విదియున్నను, ఆ విసర్గ (ఊష్మ) లోపించును. (వివృత్తి నొందును.) అనగ అట్లు విసర్గలోపించగ, అచటనున్న పూర్వోత్తర వర్ణముల (అచ్చుల) మధ్యసంధికార్యము జరుగదు. అచట సంధినిషేధము (వర్ణముల మధ్య సంధి జరుగుటకవకాశమున్నను, సంధిజరుగకుండుటనె వివృత్తియందురు).

ఉదాహరణలు : యః ఆత్మదా - య ఆత్మదా

యః ఈశే - య ఈశే

కయాత్వన్తః ఊత్యా - కయాత్వన్తః ఊత్యా

పురుషఃఏవేద - పురుష ఏవేద మొదలైనవి

అవతారిక : ఇకనిపుడు స్వరిత భేదములను వివరించుచున్నారు.

స్వరితము ఏర్పడిన సందర్భమును బట్టి ఆ స్వరితమునకు ఒక్కొక్క ప్రత్యేకమగు పేరు పెట్టిరి. ఈ విధముగ స్వరితము “ఎనిమిది” (అష్ట) విధములు. వానిని వివరించుచున్నారు.

76. అష్టా స్వరాన్ప్రవక్ష్యామి తేషామేవ తు లక్షణమ్ ।

జాత్యైభినిహితః కైప్రః ప్రశ్లిష్ఠశ్చ తథాఽపరః ॥

77. తైరో వ్యంజన సంజ్ఞశ్చ తథా తైరోవిరామకః ।

పదవృత్తే భవేత్ తద్యత్ తాథాభావ్య ఇతి స్వరాః ॥

సుగుణ : స్వరితము (స్వరము) ఎనిమిది విధములు. అవి 1) జాత్యము 2) అభినిహితము 3) కైప్రము 4) ప్రశ్లిష్ఠము 5) తైరోవ్యంజనము 6) తైరో విరామము 7) పాదవృత్తము 8) తాథాభావ్యము

ఇకనిపుడు వీని లక్షణములను చెప్పుచున్నారు.

78. ఏకపదే నీచపూర్వః సయవో జాత్య ఇవ్యతే ।

అపూర్వోఽపి పరస్తద్యత్ ధా న్యం సుప్యా న్య'రిత్యపి ॥

సుగుణ : జాత్యస్వరితము : ఏకపదమందు (సమాన పదమందు) అనుదాత్తమును పూర్వమందు కలిగి, వకారముతోకాని యకారముతో గాని కూడియున్న స్వరితమును

‘జాత్య’ స్వరితమందురు. పూర్వమందు ఎట్టి స్వరము లేకున్నను పాదాదియందలి స్వరితము ‘జాత్య’ స్వరితమనియే తెలియవలెను.

ఉదాహరణ : ధా న్యం సుప్వ్య ఇచట వకారముతో కూడిన “ప్వ” పైయున్న స్వరితము జాత్యస్వరితము. అట్లే “స్వః” అనునది పూర్వమందు ఎట్టి స్వరములేని స్వరితము. కనుక ఇదియును జాత్యస్వరితమనబడును.

కొన్ని శాఖలలో లేఖనమున జాత్యస్వరితమును గుర్తించుటకు మీదన నిలుపుగీత (1) పెట్టకుండ, ఆ వర్ణము క్రిందభాగమున “W”, “L”, గుర్తులతో చూపుదురు. యకారముతో కూడిన జాత్యమునకు వారు “L” గుర్తును, వకారముతో కూడిన జాత్యమునకు “W” గుర్తునుంచెదరు. ఇవిలేనిచోట అనగ యకార, వకారములతో కూడియుండని జాత్యమును నిలుపుగీతతోనే చూపెదరు. కొన్ని శాఖలవారు ఏ స్వరితమునైనను నిలుపుగీత (1)తోనే చూపెదరు.

79. ఏ ఓ - అభ్యాముదాత్తాభ్యామకారో నిహితశ్చ యః ।

స చ యత్ర ప్రలుప్యేత తం చాభినిహితం విదుః ॥

సుగుణ : 2. అభినిహితము. ఇది రెండు పదముల కలయికలో (అనగ సంధికార్యములో) ఏర్పడును.

పూర్వపదాంతమందు ఉదాత్తమగు ఏకారముగాని, ఓకారముగాని ఉండి, ఉత్తరపదాదియందు అనుదాత్తమగు “హ్రస్వ” అకారమున్నచో, అప్పుడా ఏ కార/ఓ కారములతో అకారమునకు పూర్వరూపసంధి ఏర్పడగా ఉదాత్తానుదాత్తముల స్థానమున స్వరితమేర్పడును. అట్టి స్వరితమును “అభినిహిత” స్వరితమందురు.

ఉదాహరణలు :

తే అప్సరసాం - తే ౨ ప్సరసాం (శు.య. 24-37)

వేదో అసి - వేదో ౨ సి (శు.య. 2-21)

అభినిహిత స్వరితమును, “L” గుర్తుతో చూపుదురు.

80. ఇ ఉ వర్ణే యదేదాత్తావాపద్యేతే యవో క్యచిత్ ।

అనుదాత్తే పరే నిత్యం విద్యాత్ కైప్రస్య లక్షణమ్ ॥

సుగుణ : 3. క్షేప్రస్వరితము

పూర్వపదాంతమందు ఉదాత్తమగు ఇకారముగాని, ఉకారముగాని యుండి, ఉత్తరపదాది యందున్న అనుదాత్తమగు, అకారము (ప్రాస్వము / దీర్ఘము)తో సంధి జరుగగ (అనగ యణాదేశ సంధికాగ), వచ్చెడి యకార/వకారముపై ఉదాత్తానుదాత్తముల స్థానమున స్వరితము వచ్చును. అట్టి స్వరితమును క్షేప్రస్వరితమందురు.

ఉదాహరణలు : త్రి + అమృకమ్ - త్ర్యమృకమ్ || (శు.య. 3-60)

ద్రు + అన్వః - ద్ర్వన్వః (శు.య. 11-70)

ఇచట ఉదాత్తానుదాత్తములు కలసి స్వరితముగ మారెను.

81. ఇకారో యత్ర దృశ్యేత ఇకారేజైవ సంయుతః ।

ఉదాత్తశ్చానుదాతేన ప్రశ్లిష్ఠో భవతి స్వరః ॥

సుగుణ : 4. ప్రశ్లిష్ఠ స్వరితము

ఉదాత్త - అనుదాత్త ఇకారములకు సవర్ణదీర్ఘ సంధి ఫలితముగ ఏర్పడు స్వరితమును ప్రశ్లిష్ఠస్వరితమందురు.

ఉదాహరణలు :

అభి ఇన్దతామ్ - అబీన్దతామ్ ॥

ఇచట భీ పైనున్న స్వరితమును ప్రశ్లిష్ఠమందురు.

82. ఉదాత్తపూర్వః స్వరితో వజ్ఞనేన యుతో యది ।

ఏష సర్వో బహస్వారః తైరో వ్యంజన ఉచ్యతే ॥

సుగుణ : 5. తైరోవ్యంజన స్వరితము

పదపాఠమున స్వరితముగ నుండి, సంహితాపాఠమున అనుదాత్తముగ మారిన స్వరితమును గూర్చి చెప్పుచున్నారు.

ఏక పదమున పూర్వమందు ఉదాత్తమును గలిగియున్న స్వరిత వర్ణము సంహితాపాఠమున పరమందు ఉదాత్తమును కలిగియున్నచో, ఆ స్వరితము సంహితాపాఠమున అనుదాత్తముగ మారును. అట్లు అనుదాత్తముగ మారిన

స్వరితమును తైరోవ్యంజన స్వరితమందురు.

ఇదే । రస్తే । హవ్యే - - (పదపాఠం) (శు.య. 8-43)

సంహితలో “దే” అనుదాత్తమగుచున్నది. ఇదే రస్తే....

83. అవగ్రహాత్ పరో యస్తు స్వరితః స్వాదనంతరః ।

తైరో విరామం తం విద్యాదుదాత్తే యద్యవగ్రహః

సుగుణ : 6. తైరోవిరామ స్వరితము

సమాన పదమును అవగ్రహాత్ చూపునపుడు పూర్వపదాంతమున ఉదాత్తము, ఉత్తరపదాదియందు స్వరితమున్నచో అట్టి స్వరితమును తైరో విరామ స్వరితమందురు.

ఉదాహరణ : గోపతౌ. ఇది సమానపదము. పదపాఠమున దీనిని అవగ్రహాత్ చూపగ గో - పతౌ॥ అనియుండును. కాగ ఇచట పూర్వపదము గో ఉదాత్తము. ఉత్తరపదాదియగు “ప” స్వరితము. ఇట్టి స్వరితమును తైరోవిరామ స్వరితమందురు.

84. స్వరేచ స్వరితే చైవ వివృత్తిర్యత్ర దృశ్యతే ।

పాదవృత్త భవేత్ స్వారః శ్విత్ర ఆదిత్య దర్శనమ్ ॥

సుగుణ : 7. పాదవృత్త స్వరితము.

వివృత్తియందు ద్వితీయపదాదియందు స్వరితమున్నచో, దానిని పాదవృత్త స్వరితమందురు.

(వివృత్తి గురించి 75వ శ్లోకమును చూడుము).

ఉదాహరణ : శ్విత్రః ఆదిత్య అని ఉండును. ఇచట వివృత్తి చేయగ శ్విత్ర ఆదిత్య, అనియుండును. అప్పుడు కూడ “ఆ” స్వరితముగనె యున్నది. కనుక “ఆ”పైనున్న స్వరితము పాదవృత్తస్వరిత మనబడును.

85. ఉదాత్తాక్షరయోర్యధ్యే భవేన్నీచస్తవగ్రహః ।

తథాభావ్యో భవేత్స్వారః తనూనప్తే నిదర్శనమ్ ॥

సుగుణ : 8. త(తా)థాభావ్య స్వరితము

సమానపదమును అవగ్రహాత్ చూపునపుడు, పూర్వ పదాంతమున స్వరితముండి, దానికి పూర్వమందును, పరమందును (ద్వితీయపదాదియందు)

ఉదాత్తములున్నచో, అస్వరితము సమానమున అనుదాత్తముగ మారును. అవిధముగ అనుదాత్తముగ మారెడి “స్వరితము” తాథాభావ్యస్వరితమనబడును.

ఉదాహరణ : తనూనస్త్రే - ఇది సమానపదము. దీనిని పదపాఠమున అవగ్రహితో తనూ¹-నస్త్రే¹ అని చూపుదురు. ఇప్పుడు ‘నూ’ స్వరితము “త”, “న” ఇవి ఉదాత్తములు. ఇది పదపాఠము నుంచి సంహితలోనికి మారునపుడు “నూ” అనుదాత్తముగ మారినది.

కనుక పదపాఠమందు “నూ” పైనున్న స్వరితమును తాథాభావ్య స్వరితమందురు.

అవతారిక : శుక్లయజుర్వేద శాఖలలోనొకటియగు “కాణ్వశాఖ” యందు మాత్రమే స్వరితములు ఎనిమిదియని అంగీకరింతురు. ఈవేదములోని ముఖ్యమగు ఇంకొక శాఖ (మాధ్యందినశాఖ) వారు ఈతాథాభావ్యమును అంగీకరించరు. వారి మతముననుసరించి స్వరితములు ఏడు మాత్రమే యున్నవి. ఇప్పటి విషయమునె చెప్పచున్నారు.

86. మాధ్యందిన విరోధీస్యాత్ తథాభావ్యస్తు యః స్వరః ।

స్వరౌ చైవాత్ర దృశ్యేతే భిన్నదాత్తానుదాత్తకౌ ॥

సుగుణ : త(తా)థా భావ్యమనెడు ఈ స్వరితము మాధ్యందిన శాఖయందు లేదు. ఆ శాఖీయులు దీనినంగీకరించరు. ఏలననగా, వారి మతమున “తనూ” నస్త్రే అనుపదమున “నూ” అనునది సంహితయందు, పదపాఠమునందును అనుదాత్తమే. “తనూ” అనుచోట ఉదాత్తానుదాత్తములు స్పష్టముగ సహజముగనుండగ, అచటనున్న అనుదాత్తమును పదపాఠములో స్వరితముగ చెప్పకొని, మరల ఆ స్వరితమును సంహితలో అనుదాత్తముగ మార్చుకొని, అస్వరితమునకు ఒక ప్రత్యేకమైన పేరును కల్పించుకొని, దానికి మరల లక్షణము చెప్పట - ఇవన్నియు వ్యర్థములు - అని మాధ్యందిన శాఖీయులు అభిప్రాయపడిరి. కనుక వీరి మతమున స్వరితములు ఏడు మాత్రమే. ఎనిమిదవదియగు తాథాభావ్యము లేదు.

87. ఉదాత్తాన్నిహితః స్వరః స్వరితాత్ ప్రచయో భవేత్ ।

ఉదాత్తత్స్వరితాత్ పూర్వో నాన్యమాపద్యతే స్వరమ్ ॥

సుగుణ : ఉదాత్తముకంటె పరమగు అనుదాత్తము స్వరితమగును.

ఉదా : హి స్త్ర॥ ఇది సంహితలో హిష్మా' అనియగును. (శు.య.2-44).

స్వరితము తర్వాత ఒకటి కన్న ఎక్కువ అనుదాత్తములున్నచో, వానిని 'ప్రచయము'లని అందురు. వీనినె ఉదాత్తమయములు, ఏకశ్రుతి అని కూడా అందురు. కాగ ప్రచయము, ఉదాత్తమయము, ఏకశ్రుతి ఇవన్నియు పర్యాయపదములు.

స్వరితము కంటె పరమందున్న అనేక ప్రచయములలో (అనుదాత్తములు) చివరనున్న దాని తర్వాత ఉదాత్తముగాని, స్వరితముగాని ఉన్నచో, ఆ ప్రచయమును ప్రచయమనరాదు. దానిని అనుదాత్తముగ గుర్తించవలెను. ఉచ్చారణయందు అది అనుదాత్తముగనె పలుకబడును.

ఉదాహరణ : వ్యాజే' వాజేవత వాజినో నః ధనేషు (శు.య 9-18). పై మంత్రములో "వాజేవత వాజినోవః" అనునవి అన్నియు అనుదాత్తములే. ఇవన్నియు "జే" స్వరితముకంటె పరమందున్నవి. కనుక ఇవన్నియు ప్రచయములై.

కాని వీనిలో చివరనున్న "వః" మాత్రము ప్రచయము కాదు. దీని తర్వాత ఉదాత్తము "ధ" ఉన్నది. కనుక ఇది అనుదాత్తమైయగును. అందులకె అనుదాత్త చిహ్నముతో చూపబడినది. మిగిలిన ప్రచయములకట్టి గుర్తింపు చిహ్నము ఉండదు.

ఇట్లే ఇంకొక ఉదాహరణ.

రథో' జాశ్చసేనానీ గ్రామ ణ్యో॥ (శు.య. 15-15)

"థో" స్వరితము. దీనికంటె పరమందున్న "జాశ్చసేనానీ గ్రామ" ఇవన్నియు అనుదాత్తములై. కాని చివరనున్న ణ్యో స్వరితము. కనుక దానికంటె పూర్వమందున్న "మ" ఒక్కటి మాత్రమే అనుదాత్తము. మిగిలినవన్నియు ప్రచయములై. కనుకనె సంహితా లేఖనములో "రథో' జాశ్చసేనానీ గ్రామణ్యో' అని ఉండును.

'మ'ను ఉదాత్తమయ (ప్రచయము) స్వరములతో వలుకరాదు. దానికి అనుదాత్తముగనె స్వరము చెప్పవలెను.

88. పదకాలే యః స్వరితః సంహితాయాం తథైవ చ ।

స్వరితశ్చేద్యవేత్తృశ్చాత్ స ఏవ నిహితః స్వరః ॥

సుగుణ : పదపాఠమందు స్వరితముగనున్న అక్షరము సంహితాపాఠమందు కూడ స్వరితముగనె ఉండును. కాని సంహితాపాఠమున ఈ స్వరితము ప్రకృత మరియొక స్వరితము ఉన్నచో, ఈపూర్వస్వరితము అనుదాత్తముగ మారును. ఇట్టి అనుదాత్తమును నిహితమందురు.

ఉదాహరణ : స్వాహా । స్వర్ణాకః । ఇది పదపాఠము. ఇప్పుడిది సంహితాపాఠమున స్వాహాస్వర్ణాకః (శు.య. 18-50) అనియగును. ఇచట “హ” పైనున్న అనుదాత్తమును ‘నిహిత’ మందురు.

89. ఉదాత్తాన్నిహితః స్వార్యః స్వారోదాత్తై న తత్పరౌ ।

స్వరేయశ్చ తథా భూతోర జ్ఞేయః సప్రచయస్సదా ॥

సుగుణ : ఉదాత్తము కంటే వరమందు అనుదాత్తమున్నచో అది స్వరితముగమారిపోవును. ఈ స్వరితముతర్వాత అనుదాత్తములున్నచో అవి ప్రచయములనబడును. వానినన్నిటిని ఉదాత్తమయ స్వరముతో (ఏకశ్రుతి - ఒకే స్వరముతో) పలుకవలెను.

మరియు ఈ స్వరితము తర్వాత ఉదాత్తముగాని వేరొక స్వరితముకాని ఉండరాదు. అట్లు ఉదాత్తముగాని వేరొక స్వరితముగానియున్నచో, ఈ స్వరితము మరల అనుదాత్తముగ మారిపోవును. అట్టి అనుదాత్తమును ‘నిహిత’ మందురు.

90. ఉచ్చానుదాత్తయోర్లోకే స్వరితః స్వర ఉచ్యతే ।

ఐక్యం తత్రప్రచయః ప్రోక్తః సన్ధిరేష మిధోద్భుతః ॥

సుగుణ : స్వరితమును నిర్వచించుచు, పాణినీచే తన అష్టాధ్యాయంలో ‘సమాహారః స్వరితః’ (పా 1-2-31) అనియు శుక్లయజుర్వేద ప్రాతిశాఖ్య (కాత్యాయన ప్రాతిశాఖ్య) యందు ఉభయవాన్ స్వరితః (శు.య.ప్రా 1-110) అనియు నిర్వచింపబడినది.

ఉదాత్తానుదాత్త స్వరముల మేళవింపులో ఒక నూతన విశిష్ట స్వరితమను ధ్వని ఉత్పన్నమగుచున్నది. దానినే “ప్రచయ” స్వరమందురు. నిజమునకీ స్వరము చాల అద్భుతమైనది.

**91. మాత్రికం వా ద్విమాత్రం వా స్వరితం యదిహక్షరమ్ ।
తస్యాదితే ర్థమాత్రా వై శేషం చ పరతో భవేత్ ॥**

సుగుణ : ఇప్పుడు స్వరితమందలి అవయవ విశ్లేషణమును చెప్పుచున్నారు.

హ్రస్వాక్షరముపైనుండు స్వరితమందు (హ్రస్వస్వరితమందు) పూర్వాక్షరము (అర్థమాత్ర) ఉదాత్తము. మిగిలిన సగభాగము అనుదాత్తమగును.

దీర్ఘక్షరముపైనుండు స్వరితమున (దీర్ఘస్వరితమున) పూర్వాక్షరము (ఏకమాత్రాకాలికము) ఉదాత్తమనియు, ఉత్తరాక్షరము అనుదాత్తమని కొందరి మతము. కాని యాజ్ఞవల్క్యులవారు మాత్రము దీర్ఘస్వరితమందు కూడా పూర్వమందుండు అర్థమాత్రాకాలికమే ఉదాత్తము. మిగిలిన సార్థమాత్రికము (1 1/2 మాత్రాకాలము) అనుదాత్తమని చెప్పుచున్నారు. కాగా

దీర్ఘస్వరితమైనను, హ్రస్వస్వరితమైనను మొదటి అర్థమాత్రికమే ఉదాత్తము. మిగిలినదంతయు అనుదాత్తమే. “తస్యాదిత ఉదాత్తమర్థ హ్రస్వమ్” (పా 1-2-32) అని పాణినీయము.

**92. ఉచ్చస్థానే గతే హస్తే స్వరిత నోపలభ్యతే ।
అథస్తస్థు యదా గచ్ఛేత్స్వరితం న తదా భవేత్ ॥**

సుగుణ : పూర్వశ్లోకమున స్వరిత స్వరూపము గురించి చెప్పిరి. కనుక స్వరితమును హస్తముతో ప్రదర్శించునపుడు, ఉదాత్తభాగమును సూచించుటకు హస్తమును భూప్రాంతమునకు తీసికొనిపోయి, మరల అనుదాత్తభాగమును సూచించుటకు హస్తమును హృదయస్థానమునకు తీసుకొని వచ్చినచో, అది స్వరిత ప్రదర్శనముకానేరదు. స్వరితము ఉదాత్తానుదాత్తములకంటే భిన్నమైనది. విశిష్టధ్వని కలది. కనుక స్వరితస్వరమును ప్రదర్శించుటకు నాసికాగ్రమునె చూపవలెను. ఈ విషయమును ఇదివరలో చెప్పినను, ఇప్పుడు మందబుద్ధులను, లేదా విపరీత బుద్ధికలవారిని, స్వరిత విషయమున ఈ శ్లోకముతో హెచ్చరించిరి.

అంగీరస బార్హస్పత్య భారద్వాజత్ర్యాయ ప్రవరాన్విత భారద్వాజస గోత్రుడు,
తైత్తిరీయ శాఖాధ్యాయి, అపస్తంబసూత్రుడు, వేదులొననా మక కృష్ణావధాని
పౌత్రుడు, కామేశ్వరీ కామేశ్వరుల పుత్రుడునగు సుబ్రహ్మణ్యము
“యాజ్ఞవల్క్యురిక్ష”కు చేసిన “సుగుణ” నామకాంధ్ర వివరణమున
పూర్వాక్షరము సమాప్తము.

★★★

యాజ్ఞవల్క్యశిక్ష

ఉత్తరార్థము

వర్ణప్రకరణము

ప్రస్తావన : యాజ్ఞవల్క్యశిక్షయందలి పూర్వార్థములో వేదమందలి ఉదాత్తాది స్వరములు - వానికి సంబంధించిన దేవతాది వివరములు; స్వర ప్రదర్శన విధానములు మొదలగునవి వివరింపబడెను. ఇప్పుడీ ఉత్తరార్థమందు వేదమందలి అక్షర సమామ్నాయము - సంధికార్యములు - విసర్గకు కలుగు ఎనిమిది మార్పులు పదాధికారము - ప్రకీర్ణవిషయములు - అధ్యేత్వధర్మములు మొదలగునవి వివరింపబడును. ముందుగ వర్ణమాలను (అక్షర సమామ్నాయము) చెప్పచున్నారు.

అ॥ స్వరాః । స్పృశాస్తస్థస్మాణః । కణ్యజిహ్వమూలీయ,
తాలవ్య, మూర్ధన్య దంత్యై యమానుస్సార విసర్జనీయోప
ధ్మానీయ నాసిక్యానునాసిక్యరజ్ఞాః ॥

మగుణ వివరణము : వైదికమందలి అక్షరములను వివరించుచున్నారు.

1. స్వరములు - అనగ అచ్చులు. అవి. అ, ఇ, ఉ, ఋ, ౠ ఇవి హ్రస్వములు.

ఆ, ఈ, ఊ, ఋ, ౠ ఏ, ఐ, ఓ, ఔ - ఇవి దీర్ఘములు.

అ³, ఈ³, ఊ³, ఋ³, ౠ³, ఏ³, ఐ³, ఓ³, ఔ³ ఇవి ప్లుతములు.

2. స్పర్శములు :

కవర్గ - క ఖ గ ఘ ఙ

చవర్గ - చ ఛ జ ఝ ఞ

టవర్గ - ట ఠ డ ఢ ణ

తవర్గ - త థ ద ధ న

పవర్గ - ప ఫ బ భ మ

ఈ మొత్తం 25 వర్ణములు స్పర్శలు. పంచవర్ణలు.

3. అన్తస్థలు : య, వ, ర, ల - ఇవి నాలుగు అక్షరములు.

4. ఊష్మలు : శ, ష, స, హ - ఇవి నాలుగు అక్షరములు.

ఈవిధముగ అక్షర సమ్మయమును చెప్పి

ఇకనిప్పుడు వర్ణోత్పత్తి స్థానముల గురించి చెప్పుచున్నారు.

కణ్ఠ్యములు - అకుహ విసర్జనీయానాం కంఠః అని పాణిని. అనగ అకారము, క వర్ణ, హకారము, విసర్గ - ఇవి కంఠమును స్థానముగ కల్గినవి.

జిహ్వమూలీయము - అనగ జిహ్వమూలమును స్థానముగ కల్గినది ~~క~~ వర్ణము జిహ్వమూలీయస్య జిహ్వమూలమ్ అని పాణిని.

తాలవ్యములు : ఇచుయశానాం తాలు - అని పాణిని. అనగ ఇకారము, చవర్ణ, యకారము, శకారము - ఇవి తాలువును స్థానముగ కలవి.

మూర్ధన్యములు : “ఋటురషాణాం మూర్ధా” అని పాణిని

అనగ ఋకారము, టవర్ణ, రేఫ, షకారము,

ఇవి మూర్ధను స్థానముగ కలవి.

దన్త్యములు - “గ్రతు లసానాందంతాః” అని పాణిని. అనగ గ్రకారము, తవర్ణ, లకారము, సకారము - వీని స్థానము దన్త్యములు. కనుక వీనిని దన్త్యము లనిరి.

ఓష్ఠ్యములు : “ఉపూపద్మానీయానామోష్ఠే” అని పాణిని. అనగ ఉకారము, పవర్ణ, మరియు ఉపద్మానీయము “~~ఉ~~ప” - ఇవి ఓష్ఠ్యములను స్థానముగా కలవి.

ఇకనిప్పుడు అక్షరమాలయందు చేరనివి, ఐనను ఉచ్చారణ వ్యవహారములో నున్నట్టి మరికొన్ని అక్షరముల గురించి చెప్పుచున్నారు. అవి యమవర్ణములు - అనుస్వారము (0). విసర్గ (:), ఉపద్మానీయము (~~ఉ~~ప ~~ఉ~~ఫ), నాసిక్యములు అనగ నాసిక నుంచి వచ్చుచు, అక్షరములనాశ్రయించి వినిపించెడి విశేష ధ్వని గల అక్షరములు.

అనునాసిక్యము : నాసిక్యముననుసరించి వచ్చెడి నాసికాధ్వని. ~~ఇ~~, ~~ఈ~~ దానికి ఇవి గుర్తులు.

రంగవర్ణము : ముక్కుతో వలుకుబడెడి వదాంతమందలి నకారమును రంగవర్ణమందురు. దీనిని గుర్తించుటకు ~~ఇ~~అను గుర్తును ఆ అక్షరముపై చూపుదురు.

అ॥ నామాఖ్యాతోపసర్గ నిపాతాశ్చ । కిం వర్ణదైవత లింగాః ॥

మగుడు : ఇప్పుడు భాషలోని పదవిభాగము గురించి చెప్పుచున్నారు. అవి

1. నామవాచకములు అనగ ద్రవ్యవాచకముగు పదములు.

‘నత్వ ప్రధానం నామ’ అని యాస్కనిరుక్తము. రామః వృక్షః మొదలగు ద్రవ్యవాచకములు.

2. అభ్యాతములు : అనగ క్రియావాచకపదములు.

“క్రియావాచకమాభ్యాతం” అని యాస్కనిరుక్తము.

స్తుతించెను - భజించెను - శయనించెను మొదలగునవి.

3. ఉపసర్గలు : నామాభ్యాతములకు విశేషార్థమున కూర్పు పదములు. ప్ర, పర, సం, నిస్, నిర్, అధి మొదలగునవి.

4. విపాతలు : మంత్ర/శ్లోక/పద్యపాదములందలి గణపూర్తికై చేర్చబడు కొన్ని అక్షరములు. తు, చ, ఉ, ఇత్యాదులు. ఈ విధముగ భాషయందలి పదసముదాయమును చెప్పి, ఇప్పుడు మరల వర్గ సంబంధియగు దేవతా, ఋషిగోత్రాదులను చెప్పుచున్నారు.

ఇ॥ తత్ర స్వరాశ్చక్లా నానా దైవత్యాః । స్పర్శాః కృష్ణాః ॥

అన్తస్థాః కపిలాః । ఊష్మాణోరుణాః । యమాః నీలాః ।

అనుస్వారః పీతః । విసర్జనీయః శ్వేతః । జిహ్వమూలీయో రక్తః ।

ఉపధ్వానీయః పీతా నాన్యో హరితః । అతిసీరా అనునాన్యః । శురో రక్ష

మగుడు : స్వరములు (అచ్చులు) - తెల్లని రంగుగలవి, నానాదైవత్యములు. స్పర్శలు (క,చ,ట,త,ప - వర్గలందలి 25 అక్షరములు) కృష్ణ వర్ణములు. అన్తస్థలు (యవరల అక్షరములు) కపిల వర్ణములు.

ఊష్మలు (శ, ష, స, హ అక్షరములు) అరుణ వర్ణములు (లేత ఎరుపు)

యమవర్ణములు : నీలవర్ణములు - అనుస్వారము - పసుపు రంగు. విసర్గ (:) - తెలుపు రంగు, జిహ్వమూలీయము - ఎరుపు రంగు. ఉపధ్వానీయము - పీత (పసుపు) వర్ణము. నాసిక్యము - లేత అకుపచ్చ (హరిత) రంగుగలది. అనునాసికము - అతిసీలవర్ణము. రంగ-బూడిద (శబల) రంగు గలది.

ఈ॥ కంఠ్యా అగ్నియా అకారాదయః ।

జిహ్వమూలీయా నైఋత్యాః కకారాదయః । తాలవ్యాః సోమ్యశ్చకారాదయః

మూర్ధన్యా వాయువ్యాష్టకారాదయః । దంతా రౌద్రాస్తకారాదయః ।

ఓష్ఠ్యా అశ్వినః పకారాదయః । శేషా నైశ్యదేవా యకారాదయః ॥

నుగుణ : అకారాది కంఠ్యవర్ణములు “అగ్ని” దేవతాకములు. కకారాది జిహ్వమూలీయములకు దేవత నిర్మతి. చకారాది తాలవ్యములకు దేవత సోముడు(చంద్రుడు). టకారాది మూర్ధన్యములకు దేవత వాయువు. తకారాది దన్త్యములకు దేవత రుద్రుడు. పకారాది ఓష్ఠ్యవర్ణములకు దేవతలు - అశ్వినీ దేవతలు. మిగిలిన యకారాదివర్ణములకు విశ్వదేవతలు అధిపతులు.

గమనిక : అక్షరములకు ఈ విధమగు దేవతాధిపత్యకల్పనలు ప్రాచీన ఆర్యగ్రంథములలో లేవుట, ఆయా దేవతల విశేష లక్షణము ఈ వర్ణోచ్ఛారణ ప్రయత్నములలో సూచించుటకే ఈ దేవతా వర్ణకల్పనలు. అని ఒక భావన.

ఈ అక్షరములన్నియు మంత్రపూతములు. మంత్రతుల్యములు. ఏ దేవత యొక్క అనుగ్రహమును కోరుకొందురో, వారా దేవతాకములైన అక్షరములలో ఏదో ఒకదానిని గ్రహించి, మంత్రము వలె అనేక పర్యాయములు జపము చేయుచు, సిద్ధిపొందినచో, ఆయా దేవతానుగ్రహము సిద్ధించును. కనుకనే ఆ దేవతాప్రకల్పనమును ఋషులు చేసిరని మరియొక భావన.

ఛాందోగ్యోపనిషత్తుయందు వర్ణదేవతానిరూపణము కలదు. కాని అది వేరు విధముగనున్నది.

“సర్వేస్యరా ఇంద్రస్యాత్మానః।

సర్వే ఊష్మాణః ప్రజాపతే రాత్మానః ।

సర్వేస్పర్యాః మృత్యోరాత్మానః ॥ (ఛాందోగ్యం 2-22)

ఈవిధంగా అక్షర సమామ్నాయము గురించి, కొంతవరకు ఉపాద్భూతముగ (వచనములో) చెప్పి ఇప్పుడు మిగిలిన శాస్త్రమును చెప్పుచున్నారు.

1. స్వరాస్తు బ్రాహ్మణా జ్ఞేయా వర్ణాణాం ప్రథమాశ్చయే ।

ద్వితీయాశ్చ తృతీయాశ్చ చతుర్థాశ్చాపి భూమిపాః ॥

సుగుణ : స్వరములు (అచ్చులు) బ్రాహ్మణజాతీయములు. వర్గల యొక్క ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థాక్షరములు (20 అక్షరములు) క్షత్రియ జాతికి చెందినవి. (క, ఖ, గ, ఘ, చ, ఛ, జ, ఝ, ట, ఠ, డ, ఢ, త, థ, ద, ధ)

2. వర్గాణాం వజ్రమా నైశ్య అస్తస్థాశ్చ తథైవ చ ।

ఊష్యాణశ్చ హకారశ్చ శూద్రావీవ ప్రకీర్త తాః ॥

సుగుణ : వర్గ పంచమాక్షరములు (ఐశాణసమ) మరియు అస్తస్థలు (యరలవ) ఇవి నైశ్య జాతీయకములు. ఊష్య వర్గములు (శషసహ) ఇవియు, మిగిలిన వర్గ రాశియంతయు శూద్రజాతీయకములు.

3. శుక్లవర్ణాని నామాని, అఖ్యాతా రోహితా మతాః ।

కపిలాస్తూపసర్గాశ్చ కృష్ణాశ్చైవ నిపాతకాః ॥

సుగుణ : నామవాచక పదములు శుక్లవర్ణములు (తెల్లనివి). క్రియా వాచకపదములు రోహిత (ఎరుపు) వర్ణములు. ఉపసర్గ పదములు కపిలవర్ణములు. (నలుపు వర్ణములో కొద్దిగ ఎరుపు ఛాయ కల్గినవి).

నిపాతపదములు కృష్ణ (నలుపు) వర్ణములు. ఇచట వర్ణము అనగ రంగు అని అర్థము.

4. భారద్వాజమాఖ్యాతం భార్గవం నామ భాష్యతే ।

వసిష్ఠా ఉపసర్గాశ్చ నిపాతా కాశ్యపా స్మృతాః ॥

సుగుణ : అఖ్యాతము - క్రియాపదము భరద్వాజ గోత్రీకము. భరద్వాజమ నగమనస్సు. (మనోవై భరద్వాజః - శతపథ 8-1-1-9). క్రియ మానసికముగ తెలియదగినదే కాని పంచేంద్రియములతో గ్రహింపబడదు. కనుక అఖ్యాతము భరద్వాజమని చెప్పబడును.

నామవాచకం భార్గవగోత్రీకము. భృగు భర్జనే ప్రకాశనే. నామపదముచే సత్య (ద్రవ్యము) చెప్పబడును. దానిని హస్తాదులతో గ్రహించుటకవకాశము గలదు. కనుక ప్రకాశశీలియగు ద్రవ్యవాచకమగు నామపదము భార్గవ గోత్రీకము.

ఉపసర్గలు నామవాచకపదములతోను, ఇవి నామవాచకము ప్రకృనున్నను, క్రియాపదము ప్రకృనున్నను, అవి వానిని చూచుచుండునెగాని, వానియందు

విశేషార్థకల్పన చేయవు. పశ్యతీతికశ్యపః (కశ్యపః పశ్యకః), కేవలం ఏక్షించునట్టి ఇవి కశ్యపగోత్రీకములు.

5. సర్వం తు సౌమ్యమాఖ్యాతం నామ వాయవ్యమిష్యతే ।

అగ్నియస్తావసర్గః స్యాన్నిపాతో వారుణః స్పృతః ॥

సుగుణ : అఖ్యాతపదములు (క్రియాపదములు) సౌమదేవతాకములు. చంద్రుడు మనస్సుకు సంతోషము కూర్చునట్లు క్రియాపదము వాక్యార్థసమాప్తిని చేకూర్చి పాఠకులకు, శ్రోతలకు ఆనందము కూర్చును. కనుక క్రియా పదములకు చంద్రుడు అధి దేవత.

నామవాచకపదములకు వాయువు అధిదేవత. వాయువు సర్వత్రా వ్యాపించునట్లు, నామవాచకము సర్వక్రియావాచకములతోను, సర్వ విభక్తి లింగ వచనములతో కలసి అనేకముగా వ్యాపించును. కనుక నామపదములకు వాయువు అధిదేవత.

ఉపసర్గలు అగ్నిదేవతాకములు. అగ్ని-తేజస్సు, వెలుగు అత్యధికమగు వెలుతురు నందు వస్తువులు, అంతవరకు కనిపించని విశేషములతో కూడ కనిపించును. అట్లే ఉపసర్గలు నామాఖ్యాతలందు బాహ్యార్థమునెగాక, అంతరార్థము లేదా విశేషార్థములను బయటపెట్టును. హరతి - విహరతి.

కనుక ఉపసర్గలకు జ్యోతిరూపుడగు 'అగ్ని' అధిదేవత. ఇక

నిపాతలకు వరుణుడు అధిపతి. జలములు తమ ప్రవాహములో వస్తువులను దగ్గరకు చేర్చునట్లు, ఈ నిపాతలు కూడా రెండు పదములను దగ్గరకు చేర్చును.

రామఃగచ్ఛతి లక్షణః చ॥ పఠతిచ పశ్యతిచ

కనుక నిపాతలు వరుణదేవతాకములు.

6. అదిత్యో మునిభిః ప్రోక్తః సర్వాక్షరగణస్యచ ।

సుగుణ : సమస్త అక్షర సమామ్నాయమునకు, చతుర్విధ పదజాతమునకు కూడ అదిత్యుడు (సూర్యుడు) అధిదేవతయని మహర్షులు చెప్పుచున్నారు.

సూర్యుడు సమస్త జీవరాశియందు చైతన్యమును కలిగించి కార్యోన్ముఖులుగ ఎట్లు చేయుచుండెనో, అట్లే ఈ వర్ణసమామ్నాయము, పదజాతములు కూడా

మానవునకు జ్ఞానము కలిగించి, చైతన్యవంతులుగా చేయుచున్నవి. కనుక సర్వాక్షర పదగణసముదాయమునకు అదిత్యుడే అధిదేవతయని ఋషివాక్యము.

స్వరా విసర్గనీయాశ్చ యామాః పుల్లిఙ్గాః స్పృతాః ॥

7 ప్రథమాశ్చ తథాస్తస్యాః స్త్రీ లింగాః పరికీర్తితాః ।

శేషాక్షరాణి షడ్జాని ప్రాహుర్లింగ వివేచకాః ॥

సుగుణ : ఇవుడు అక్షరముల లింగమును చెప్పుచున్నాడు. అకారాది అచ్చులు, విసర్గ, యమ వర్ణములు - ఇవి పుంలింగములు.

వర్గ ప్రథమాక్షరములు, అన్తస్థవర్ణములు స్త్రీలింగములు, మిగిలిన అక్షరములన్నియు - నపుంసకలింగమునకు చెందును. అనగ వర్ణలందలి ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థ పంచమాక్షరములు, అట్లే ఊష్మవర్ణములు (శ, ష, స, హ) అను నాసిక్యములు, రంగ, అనుస్వారము మొదలగు మిగిలిన వర్ణరాశియంతయు నపుంసకమే.

ఈ విధముగ వర్ణముల యొక్కయు, పదజాతచతుష్టయము యొక్కయు దేవతలు, ఋషులు, గోత్రములు లింగములు అన్నింటిని వివరించి ఇకనివుడు “సంధికార్యము” గురించి సంగ్రహముగ వివరించుచున్నాడు.

అథ సంధయః! సన్ధిశ్చతుర్విధో భవతి ।

లోపాగమవికారాః ప్రకృతి భావశ్చ ॥

సుగుణ : ఇకనివుడు సంధికార్యములను వివరించుచున్నాడు. సంధులు నాలుగు విధములు. 1. లోపసంధి 2. ఆగమ సంధి 3. వికార సంధి 4. ప్రకృతి భావ సంధి.

అ॥ తత్ర లోపో యథా

అయక్ష్వాః మా - అయక్ష్వా మా । (శు.య. 1-1).

శతతేజాః వాయుః - శతతేజా వ్యాయుః॥ (శు.య 1-24).

తిగ్మతేజాః ద్వీషతః - తిగ్మతేజా ద్వీషతః (శు.య. 1-24). ఇతి

సుగుణ : ఇవుడు లోపసంధి గురించి చెప్పుచున్నాడు. అయక్ష్వాః మా-అయక్ష్వా మా. ఇచట సంధిలో విసర్గ(ః) లోపించినది. శతతేజాఃవ్యాయుః, తిగ్మతేజాః ద్వీషతః అనువీటియందును జా తర్వాత నున్న విసర్గలోపించినది. (ఇంకను విస్తృతమగు వివరణ కావలసినచో వ్యాకరణ శాస్త్రము చూడుడు).

అ॥ అగమోయథా

ప్రత్యజ్ఞ + సోమః - ప్రత్యజ్ఞ+క+సోమః : (శు.య. 10-31),

ప్రాజ్ఞ + సోమః - ప్రాజ్ఞ క్ సోమః (శు.య. 19-3)

అస్మాన్ + సీత - అస్మాన్ క్ + సీత (శు.య. 18-61)

త్రిన్ నముద్రాన్ - త్రిన్ క్ నముద్రాన్ ॥ (శు.య. 13-31)

నుగుణ : ఆగమసంధిః ఆగమమనగ ఒకవర్ణము అధికముగ వచ్చిచేరుట. ఇచ్చిన ఉదాహరణలను పరిశీలించినచో వర్ణాధిక్యము (కకార, తకారములు) స్పష్టముగా గోచరించును.

ఇ ॥ వికారో యథా

అ ఇదమ్ - ఏదమ్ (శు.య. 4-1)

అ ఇమ - ఏమ (శు.య. 33-60), అ ఇష్టయః-

ఏష్టయః (శు.య. 18-81), ప్ర ఇషితః - ప్రేషితః ॥ (శు.య. 21-51) ఇతి.

నుగుణ : వికారమగన మార్పు. ఈసంధిలో రెండక్షరములు కలసి ఒక నూతనాక్షరముగ మారును. ఇదియేవికార సంధి. ఏదమ్, ఏమ, ఏష్టయః, ప్రేషితః ఇవన్నియు గుణసంధిలో వికారము చెందిన రూపములు. ఇంకను విశేష వివరములు వ్యాకరణ శాస్త్రమున చూడనగును. (యణాదేశము, వృద్ధి, ఏచో అయవాయావాదేశము మొదలగునవి ఈ వికారసంధికి ఉదాహరణలుగా చూపవచ్చును.)

ఈ ॥ ప్రకృతిభావో యథా

అశుః శిశా'నః - అ'శుః శిశా'నః (శు.య. 17-33)

యుజ్ఞానః ప్రథమమ్ - యుజ్ఞానః ప్రథమమ్ ॥ (శు.య. 11-1)

అది'తిః షోడశాక్షరేణ - అదితిః షోడశాక్షరేణ (శు.య. 9-34)

ఇన్ద్రాగ్ని అగతమ్ - ఇన్ద్రాగ్ని అగతమ్ (శు.య. 7-11).

నమో అస్తు - నమో అస్తు (శు.య. 16-64) ఇతి॥

నుగుణ : ప్రకృతి భావమన, రెండు పదములు పదపాఠమున ఎట్లుండెనో సంహితాపాఠమున కూడ ఎట్టి మార్పులు లేకుండ యథాపూర్వము వలె నుండుట. పై ఉదాహరణలను పరిశీలించినచో ఈ విషయము స్పష్టము కాగలదు. అయితే ఎక్కడ సంధి జరుగును, ఎచట ప్రకృతి భావముండునోయని వివరముగ వైదిక

ప్రాతిశాఖ్యలు, వ్యాకరణ శాస్త్రముల నుండి తెలియనగును. ఈ శిక్షా గ్రంథము ముఖ్యముగ శుక్లయజుర్వేదీయుల కాణ్వశాఖకు చెందిన విశేషములను మాత్రము చెప్పుచున్నది.

అవతారిక : ఇకనిప్పుడు వివృత్తి గురించి వివరించుచున్నాడు.

8. ఆకాశస్థా యథా విద్యుత్ స్ఫురితా మణిసూత్రవత్ ।

ఏష ఛేదో వివృత్తినాం యథా బాలేషు కర్తరీ ॥

సుగుణ : ఇప్పుడు వివృత్తికాలమెంత యుండవలెనో చెప్పుచున్నారు. ఆకాశముపై మెరుపుటిగె ఎంతకాలముండునో అంతకాలముతో (అంత వ్యవధానముతో) మాత్రమే 'వివృత్తిని' చూపవలెను.

అట్లే కత్తెరతో చిక్, చిక్ మని కత్తిరించుచుండగ, ఒకసారి 'చిక్' మను శబ్దము ఎంతకాలముండునో, అంతకాలము మాత్రమే వివృత్తి చూపవలెను.

'వివృత్తి' యనగ ఏమిటో ఈ దిగువశ్లోకమున చెప్పుచున్నారు.

9. ద్వయోస్తు స్యరయోర్మధ్యే సస్థిర్యత్ర న దృశ్యతే ।

వివృత్తిస్తత్ర విజ్ఞేయా యా ఈశే తు నిదర్శనమ్ ॥

సుగుణ : సంహితలో, పూర్వపదాంతమందలి అచ్చుతో ఉత్తరపదాదియందుండెడి అచ్చునకు సంధికార్యము జరగనిచో దానిని 'వివృత్తి' అని అందురు. అప్పుడు ఉచ్చారణలో ఆ రెండు పదములకు మధ్యకొంత వ్యవధానము (విరామము) ఉండును కద. ఆ విరామకాలమును వివృత్తికాలము అని అందురు. ఆ కాలమెంత యుండవలెనో పూర్వశ్లోకము (8)న చెప్పబడినది. అది మెరుపు మెరిసినంత కాలము. ఇకనిప్పుడు ఉదాహరణ : యః ఈశే - య ఈశే (శు.య. 23/3) ఇచట అకార ఇకరాముల మధ్య సంధి జరుగుటకవకాశమున్నను, అట్లు సంధి జరుగలేదు. దీనినే వివృత్తియందురు. ఎట్టి స్థలములందు వివృత్తి జరుగును అనే విషయమును తత్తద్భాషీయ ప్రాతిశాఖ్యాది వ్యాకరణ గ్రంథముల నుండి తెలియనగును.

అవతారిక : ఇప్పుడు 'వివృత్తి'యందలి భేదములు, వాని లక్షణములను వివరించుచున్నాడు.

10. పిపీలికా పాకవతీ తథా వత్సానుసారిణీ ।
వత్సానుస్పృజితా చైవ చతస్రస్తా వివృతయః ॥

సుగుణ : పిపీలిక, పాకవతి, వత్సానుసారిణి, వత్సానుస్పృజిత యని వివృతి నాలుగు విధములు.

11. పిపీలికాఽఽద్యస్తదీర్ఘా న్యాభ్యాఽసీ (దస్తరిక్షమ్)న్ని దర్శనమ్ ।
పాకవత్సృభయోరప్రాస్యా విన ఇన్ద్రేతి నిదర్శనమ్ ॥

సుగుణ : రెండు దీర్ఘముల మధ్య వివృతిని పిపీలికా వివృతి అని అందురు.
ఉదా : నాభ్యా అసీత్ (శు.య. 31-13) పూర్వపదాంతమున, ఉత్తరపదాదియందు దీర్ఘస్వరములుండి, (అచ్చులు) సంతి జరుగనిచో అది పిపీలికా వివృతి అనబడును.

అట్లే రెండు ప్రాస్వముల మధ్యనుండు వివృతిని పాకవతీ వివృతి అని అందురు.

ఉదాహరణ : విన ఇన్ద్ర (శు.య. 8-44)

12. వత్సాను సారిణీ చాదౌ తా అస్య దర్శనమ్ ।
అన్తే వత్సానుస్పృజితా తా న అవోధమశ్వినా” ॥

సుగుణ : పూర్వపదాంతముదీర్ఘము, ఉత్తరపదాది ప్రాస్వము కాగ ఏర్పడిన వివృతి “వత్సానుసారిణీ” అని పిలువబడును.

ఉదాహరణ : తా అస్య (శు.య. 12-55)

అట్లే ప్రాస్వ దీర్ఘముల మధ్యనుండు వివృతిని “వత్సానుస్పృజితా” అని అందురు.

ఉదా : న అవోధం (శు.య. 20-83) కాబట్టి

పిపీలికా = రెండు దీర్ఘముల మధ్యనుండు వివృతి

పాకవతీ = రెండు ప్రాస్వముల మధ్యనుండు వివృతి

వత్సానుసారిణీ = దీర్ఘము ప్రాస్వముల మధ్యనుండు వివృతి

వత్సానుస్పృజితా = ప్రాస్వము దీర్ఘముల మధ్యనుండు వివృతి

అవతారిక : ఇప్పుడు స్వరభక్తిని వివరించుచున్నాడు. “స్వరభక్తి” అనగ ఏమియను విషయం 17వ శ్లోకమున చెప్పిరి. ఆ స్వరభక్తి

13. కరిణీ కుర్విణీ వైవ హరిణీ హరితా తథా ।
తద్వద్ధంస పదానామ పంచైతాః స్వరభక్తయః ॥
14. కరిణీ రహయోర్యగే కుర్విణీ ల హకారయోః ।
హరిణీ రశయోర్యగే హరితా ల శకారయోః ।
15. యా తు హంసపదా నామ సా తు రేఫ షకారయోః ।

సుగుణ : కరిణీ కుర్విణీ హరిణీ హరితా మరియు హంసపదా అని స్వరభక్తి ఐదు విధములు

రేఫ హకార సంయోగమున వచ్చెడి స్వరభక్తి 'కరిణీ'
లకార హకార సంయోగమున వచ్చెడి స్వరభక్తి 'కుర్విణీ'
రేఫ శకార సంయోగమున వచ్చెడి స్వరభక్తి 'హరిణీ'
లకార శకారసంయోగమున వచ్చెడి స్వరభక్తి 'హరితా'.
రేఫ షకారముల సంయోగమున వచ్చెడి స్వరభక్తి 'హంసపదా'.

దేవ బర్హి శ్చ కరిణీ, ఉపబల్లే తి కుర్విణీ ॥

16. హరిణీ దర్భతమితి శత బల్లేతి హరితా ॥
వర్షో వర్షీయ సీత్యాహస్తథా హంసపదేతి చ ॥

సుగుణ : ఇపుడు పైన చెప్పిన స్వరభక్తులకుదాహరణలను చెప్పుచున్నారు.

దేవబర్హి : (శు.య. 21-48) కరిణీ స్వరభక్తి (రేఫ హకారములు)

ఉపబల్పమసి (శు.య. 23-51) కుర్విణీ స్వరభక్తి (లకార హకారములు)

దర్భతమ్ (శు.య. 11-37) హరిణీ స్వరభక్తి (రేఫ శకారములు)

శతబల్పా (శు.య. 21-100) హరితా స్వరభక్తి (లకార శకారములు)

వర్షః వర్షీయసీ (శు.య. 8/11) హంసపదా స్వరభక్తి (రేఫషకారములు)

17. రలాభ్యాం పర ఉష్మాజో యత్ర స్యుః స్వరితోదయాః ।
స్వరభక్తిరసౌ జ్ఞేయా పూర్యమాక్రమ్య పశ్యతే ॥

సుగుణ : ఇంతవరకు స్వరభక్తి ఎన్ని విధములో చెప్పి, వానికుదాహరణలను చూపిరి. ఇప్పుడు స్వరభక్తి స్వరూపము చెప్పుచున్నారు.

రేఫగాని లకారముగాని స్వరాస్తమగు ఊష్ణవర్ణముతో (శషసహ) సంయుక్త మగునపుడు, ఈ రేఫ/లకార ఊష్ణులకు నడుమ ప్రాప్త అకార ధ్వనిని బోలు ధ్వని వినిపించును. దానినే స్వరభక్తియందురు. ఇది ఊష్ణవర్ణములకు పూర్వమందెయుండును.

సందేహము : ఈ ఊష్ణవర్ణములు స్వరయుక్తమైయుండవలెనా లేక వ్యంజన సంయుక్తమైనను స్వరభక్తివచ్చునా?

సమాధానము : ఊష్ణవర్ణము ఇతర వ్యంజనములతో కలసియుండరాదు. అట్లు కలసియున్నచో 'ర్ణ' ఇచట రేఫ షకారయకారము సంయుక్తమగు దానితో యున్నదిగద - అచట స్వరోదయము లేదు. అనగ స్వరభక్తి ఉండదు. ఈ విషయము స్వరభక్తికి ఇచ్చిన ఉదాహరణలను పరిశీలించినచో స్పష్టమగును. అచట సంయుక్తాక్షరమగు ఊష్ణవర్ణమును ఉదహరించలేదు. కనుక 'వర్ణాయ' (శు.య. 16-38) యనుచోట స్వరితోదయములేదు. (స్వరభక్తి చెప్పరాదు).

18. స్వరభక్తిం ప్రయుంజానస్త్రీన్ దోషాన్ పరివర్ణయేత్ ।

ఇకారం చాప్యకారం చ గ్రస్తదోషం తథైవ చ ॥

సుగుణ : స్వరభక్తిని ఉచ్చరించుటలో రాగలదోషములను చెప్పి, వానిని పరిహరించవలెనని చెప్పుచున్నారు.

స్వరభక్తిని పలుకుటలో మూడువిధములగు దోషములకవకాశమున్నది. అకార ధ్వనికి బదులు ఇకార ధ్వనినో, ఉకార ధ్వనినో లేక అక్షరమును నొక్కి పలుకుటయో చేయుదురు.

ఈ మూడును దోషములె. కావున ఈ దోషములను విసర్జించి, కేవల అకార ధ్వనిని (చాల స్వల్పముగ) మాత్రమే పలుకవలెను.

19. ఏతల్లక్షణమాఖ్యాతం యాజ్ఞవల్క్యేన ధీమతా ।

సమ్యక్ పాఠస్య సిద్ధ్యర్థం శిష్యానాం హితకామ్యయా ॥

సుగుణ : కారుణ్యశీలియు యోగేశ్వరులునగు యజ్ఞవల్క్యమహర్షి శిష్యుల హితమును కోరుచు, వారి వేదపఠనము శుద్ధమై, దోషరహితమై యుండుటకై పై విషయములన్నిటిని చెప్పిరి.

20. అర్థమాత్రా స్వరం కిజ్జిత పృథక్ న్యూనమివేచ్ఛరన్ ।

ఋకారే చ ఙ్గికారే చ హృత్కంతమనసాఽపి చ॥

సుగుణ : ఋకార, ఙ్గికారములను ఉచ్చరించునపుడు అర్థమాత్రాస్వరమును కొద్దిగ తగ్గించి వేరుచేసి, కంత హృదయ మనఃస్థానములు మూడింటి నుండి పలుకవలెను. ఇది శ్లోకార్థము.

అయితే వ్యాఖ్యాతలు కొందరు, హల్లుతో కూడిన ఈ ఋకార/ఙ్గికారములను పలుకుటలో, ఋకారము కంటే భిన్నమగు స్వల్పమగు ఏకార ధ్వనిని పలుకవలెనని అర్థము చెప్పిరి. మరియు 'కృష్ణ' శబ్దమును 'క్రేష్ణ' ఇచట ఋకారముకాదు ఏకారము కాదు. ఈ రెండింటికి మధ్యగనుండు ఒక ధ్వని విశేషమును పలుకుదురు. అట్లే క్లుప్త అనుదానిని 'క్లేప్త' అని పలుకుదురు అని నిదర్శనము చూపి, దానికి శిక్షాంతర వాక్యమును ("ఋకారః ఖలు సర్వత్ర హ్యేకారసదృశో భవేత్॥ ల-మా శి28) ప్రమాణముగ చూపుచున్నారు. వారును ఏకార ధ్వని ఉచ్చారణయందేగాని లేఖనమునందు కాదని స్పష్టముచేసిరి.

21. అద్యా మాత్రా తు కంతస్య ఏకారౌకారయోర్భవేత్ ।

తాలవ్యస్య తథౌఘ్యస్య ద్వితీయాచ యథా క్రమాత్ ॥

సుగుణ : ఇప్పుడు ఏకార, ఓకారములందలి భాగములను చెప్పుచున్నారు.

ఏకార, ఓకారములు దీర్ఘములు. అనగ ద్విమాత్రాకాలికములు. కాగా వీనియందలి ప్రథమమాత్ర కంత్యము అనగ అకారము. ఇక మిగిలిన మాత్రభాగము, ఏకార విషయమున తాలవ్యము. అనగ ఇకారము.

ఓకారమున ద్వితీయమాత్ర ఓఘ్యము. అనగ ఉకారమని భావము.

ఏ=అ+ఇ-ఏకమాత్ర + ఏకమాత్ర = ద్విమాత్రాకాలికము

ఓ=అ+ఉ-ఏకమాత్ర + ఏకమాత్ర = ద్విమాత్రాకాలికము

అకార, ఇకార, ఉకారములు ఏకమాత్రికములైనను, ద్విమాత్రికములైనను, సంధికాగ ఫలితార్థముగ వచ్చు ఏకార ఓకారములు మాత్రము ద్విమాత్రికములే యగును.

ఐకార ఔకార విషయమున గూడ ఇట్లేయగును. మొదటి సగభాగము కంఠ్యము. అనగ అకారము. మిగిలిన సగభాగము ఐకార విషయమున ఇకారమగును. ఔకారమందలి ద్వితీయార్థభాగము ఉకారమగును.

22. ఓంకారస్తు ప్లుతో జ్ఞేయః ప్లుతమగ్నా³ ద్వితీయకమ్ ।

లాజీ³ నితి తృతీయశ్చ శాచీ³ నితి చతుర్థకమ్ ॥

23. పంచమంతు వివేశా³ ధః స్విదాసీ³ దితి షష్ఠకమ్ ।

సప్తమంతు పరిస్విదా³ హ్యష్టమంనైవ విద్యతే ॥

సుగుణ : శుక్లయజుర్వేద మందు (కాణ్వసంహితయందు) ప్లుతములగు పదములు ఏడు మాత్రమే కలవు. ఇపుడు వానిని చెప్పుచున్నారు.

ఓంకారము ప్రథమపదము. ‘అగ్నా³ ఇ” అనునది రెండవ పదము (శు.య. 8-10). లాజీ³ జ్ఞాచీ (శు.య. 23-8) అనునది మూడవ ప్లుతము. నాల్గవ ప్లుతము ‘శాచీ³ న్’ (23-8) అనుపదము. “వివేశా³” (శు.య. 23-49) అనునది ఐదవ పదము ప్లుతసంజ్ఞ కలిగిన ఆరవ పదము అథః స్విదాసీ³ త్ (శు.య. 33-74) ఇక ఏడవపదము “ఉపరి స్విదాసీత్” (శు.య. 33-74).

ఈ ఏడు పదములు కాక ప్లుతసంజ్ఞ కలిగినఎనిమిదవ పదము శుక్లయజుర్వేదమున లేదు.

ఇట్లే మరియొక విషయమును చెప్పుచున్నారు.

24. ్రకారస్యతు దీర్ఘత్వం నాస్తి వాజసనేయినః ।

నైతత్ స్యరితపూర్వాంగో నాపరాంగో కథంచన ।

న స్యరే న చ మాత్రాయాం కథం స్వారో విధీయతే ॥

సుగుణ : వాజసనేయ శాఖయందు (శుక్లయజుర్వేదము) దీర్ఘ ్రకారము లేదు. శుక్లయజుర్వేదమున ప్రాస్య ్రకారము మాత్రమే కలదు.

ఈ అక్షరమునకు పూర్వాంగమునగాని, పరాంగమున గాని ఎట్టి వ్యంజనము లేదు. మరియు దీనితో పదములు లేవు. కనుక దీనిపై ఎట్టిస్వరమును చెప్పు అవకాశము లేదు.

25. పరాంగస్య తు యత్పూర్వం పూర్వాంగస్యతు యత్పరం । ఉభయోరర్థ సంయోగే స్వారం కుర్యాద్విచక్షణః ॥

మగుణ : ప్రాసంగికముగ, సంయుక్తాక్షరము, ద్విత్వాక్షరముల విషయమున అంగనిర్ణయమెట్లు చేయవలెనో, స్వరమును ఎచట చెప్పవలెనో చెప్పుచున్నారు. సాధారణముగ హల్లు+అచ్చు సంయోగమున అక్షరము ఏర్పడును. అందు అచ్చునకు పూర్వాంగము హల్లు అగును. ఉదాత్తాది స్వరములు అచ్చులపైనే యుండును. ఐనను స్వరము హల్లుపైనున్నట్లు భావింతురు. ఇకనిపుడు, సంయుక్తాక్షరము, ద్విత్వాక్షరముల విషయములలో ప్రథమ హల్లు తత్పూర్వమందున్న అచ్చునకు అంగమగును. రెండవ హల్లు తత్పరమందున్న అచ్చునకు అంగమగును.

ఉదా : అశ్వః - శకార, వకారముల సంయుక్తములో శకారము పూర్వమందున్న అకారమునకు అంగము. వకారము పరమందున్న అకారమునకు అంగము. ఇట్లే ద్విత్వమున కూడ॥

హవ్య : ఇక మూడు హల్లుల సంయుక్తమందున తొలిహల్లు (వకారము) పూర్వమందున్న అచ్చునకు అంగము. మూడవ హల్లు (యకారము) తర్వాతనున్న అచ్చునకు అంగము.

ఇక రెండవ హల్లు (వకారము) కూడ పరమందున్న అచ్చునకు అంగమగును. కాగ మూడు హల్లులున్నదగ్గర మూడవ హల్లు తత్పరమందున్న అచ్చునకు అంగమే కనుక, మిగిలిన రెండింటిని రెండుగ విభజించి పూర్వపరస్పరములకు అంగములుగ నిర్ణయించి, వానిపైనే ఉదాత్తాదిస్వరములను చెప్పుచు, వానిని హస్తాది చాలనములతో ప్రదర్శించవలెను. ఇంకొక ఉదాహరణ : రుక్ + కృః : రుక్ + కృః : రెండు కకారములలో ఒకటి ఉకారమునకంగము. రెండవది మకారముతో కలసి పరమందున్న అకారమునకు అంగమగును.

26. సంయోగేతు పరం స్వార్యం పరం సంయోగనాయకమ్ । సంయుక్తస్య తు వర్ణస్య న స్వార్యం పూర్వమక్షరమ్ ॥

మగుణ : అచ్చుహల్లు సంయోగమున పరవర్ణము (అచ్చు) పైననే ఉదాత్తాది స్వరమును చెప్పవలెను. ఆ సంయోగమందు పరవర్ణమే (అచ్చు) ముఖ్యమైనది (సంయోగనాయకము) కద.

రెండు హల్లుల సంయుక్తమునందు పూర్వాక్షరముపై (హల్లు) స్వరము చెప్పరాదు.
(అది అచ్చుతో కూడియుండలేదు).

27. అవగ్రహే పదచ్చేద ఉదాత్తే దృశ్యతే యది ।

స్వరాంతం స్వరితం ప్రాహః సన్ధౌ తు స్వార్యతే పరమ్ ॥

సుగుణ : సమాసపదమును అవగ్రహతో చూపునపుడు పూర్వపదాంతమందు ఉదాత్తమున్నను, పదపాఠమున పదాంత ముదాత్తమైనను, సంహితాపాఠములో ఆ ఉదాత్తము తర్వాత వచ్చునది స్వరితమెయగును. ఉదాత్తాదనుదాత్తస్వస్వరితమ్ (పాణిని 8-4-65), అట్లే ఉదాత్తాచ్చానుదాత్తం స్వరితమ్ (శు. ప్రా 4-135).

28. స్వరసన్నివిధానేన నీచోచ్చత్వం విధీయతే ।

వ్యంజనాద్యా స్వరాద్యాపి తత్సన్ధౌ స్వర ఉచ్చతే ॥

సుగుణ : ఉదాత్తానుదాత్తములగు అచ్చుల మధ్య సంధియగుచో, ఫలితాంశము ఉదాత్తమెయగును. ఇట్టిసంధి కేవల అచ్చులమధ్యను, వ్యంజనముతో కూడియున్న అచ్చునకు కేవల అచ్చుతోగాని జరుగును.

ఉదాహరణ : ఆ + ఇదమ్ - ఏదమ్ (కేవల అచ్చుల మధ్య) సంధి.

సు + ఆహ - స్వాహా (ఇది హల్లుతో కూడిన అచ్చునకు శుద్ధ అచ్చుతో జరిగిన సంధి) ఆహలో “హ” అనుదాత్తమైనను, సంధికార్యము తర్వాత, అది ఉదాత్తవర్ణమును పూర్వమందుగల్గి, ఇది పరమందున్నది. కనుక ఇది స్వరితముగ మారెను. “స్వాహా”

29. దుర్బలస్య యథా రాష్ట్రం హరతే బలవాన్ నృపః ।

ఏవం వ్యంజనమాసాధ్య - అకారో హరతి స్వరమ్ ॥

సుగుణ : దుర్బలుని యొక్క ఐశ్వర్యమును, స్వేచ్ఛను బలవంతుడగు రాజు హరించి, అతనిపై ఆధిపత్యమును ప్రదర్శించినట్లుగ, అచ్చు ‘హల్లును’ ఆకర్షించి దాని వ్యక్తిత్వమును (అర్థమాత్రాకాలము) హరించి, దానిపై తన స్వరమును ప్రదర్శించును. వినువారు ఆ స్వరము హల్లుపైనున్నదనుకొందురు.

30. స్వర ఉచ్చః స్వరో నీచః స్వరస్వరిత ఏవ చ ।

స్వరప్రధానం త్రైస్వర్యం వ్యంజనం తేన సస్వరమ్ ॥

సుగుణ : అచ్చునకే ఉదాత్త, అనుదాత్త, స్వరితములనెడి మూడింటియందు ఏదియో యొక స్వరముండును.

హల్లు అచ్చును ఆశ్రయించి స్వరమునుగల్గియున్నట్లు భ్రమను కల్గించుచున్నది.

31. మణివద్యంజనాన్యాహః సూత్రవత్ స్వర ఇవ్యతే ।

వ్యంజనాన్యనువర్తనే యత్ర తిష్ఠతి సస్వరః ॥

సుగుణ : హల్లులు మణులవంటివి. అచ్చులు దారమువంటివి. సూత్రము (దారము)తో మణులనుకూర్చి హారములనల్లినట్లు, మానవుడు వ్యంజనములను అచ్చులతో కూర్చుకొని, పదములను, వాక్యములనేర్పరచుచున్నాడు.

హల్లు, అచ్చునాశ్రయించియే స్వరత్వము (ఉదాత్తాది) పొందును.

32. ఉదాత్తం నానువర్తేత నీచం న స్వరితం తథా ।

విస్వరం తం విజానీయాత్ దీర్ఘప్రాస్య వివర్జితమ్ ॥

సుగుణ : ఉదాత్తాది స్వరములు లేని అక్షరమునకు, దీర్ఘ, ప్రాస్య, ప్లతములు కూడ ఉండవు. అట్టి అక్షరమును 'విస్వరం' అనియందురు. అదియే వ్యంజనము (హల్లు). దీర్ఘత్వ ప్రాస్యత్వ ప్లతత్వములు, ఉదాత్తాది స్వరములు కూడ కేవలము అచ్చులకెయుండును. హల్లులకుండవు. క, చ మొదలగునవి హల్లు + అచ్చుల (క + అ, చ + అ) నాయోగమని గుర్తించవలెను. క, చ ఇత్యాదులను (కకారాది-హకారాస్తమువరకుగల వర్ణములు) వ్యవహారంలో హల్లులని అంటున్నా, నిజమునకు అవి హల్లు + అచ్చు సంయోగముచే నేర్పడినవి.

33. హరివరుణవరేణ్యాశ్చ ధారాపురుషా తథా ।

విశ్వానరం విహయైకం శేషారస్వరితా నరాః ॥

అవతారిక : ఇపుడు స్వరితమగు రేఫను గురించి చెప్పుచున్నారు.

సుగుణ : హరి, వరుణ, వరేణ్య, ధారా, పురుష వీనియందలి రేఫ (ర) స్వరితము. అట్లే 'విశ్వానర' అను పదములోని రేఫను మినహాయించి, ఇతరత్రా వచ్చు 'నర' శబ్దమందలి రేఫ ఎల్లప్పుడు స్వరితమే యగును.

యోజా న్యై తై హరీ¹ (శు.య. 3-51)

వరుణస్య నాభిం... (శు. య. 31-42)

తత్పవిత్రుర్వరేణ్యం... (శు. య. 3-35)

ఘృతస్య ధారా... (శు. య. 17-93)

సహస్రశిర్సా పురుషః (శు. య. 31-1)

లిప్యతే సరే' (శు. య. 40-2)

విశ్వేన్నరః (విశ్వా + ఇత్+నరః) (శు.య. 27-23)

34. ద్వౌ వరుణౌ వస్వరితౌ ఉదుత్తమం త్వ ౯ వరుణౌ ||

ధాకారే చోరుధారాయాం తథా ధారే చ దోహనే ||

సుగుణ : ఉదుత్తమం వరుణ, త్వ ౯వరుణ (శు.య. 12-12, 33-32) అను ఈ రెండు స్థలములలోని వరుణ శబ్దములోని వకారము స్వరితము.

అట్లే ఉరుధారం (శు.య. 8-42). అనుపదములోని 'ధా'యను అక్షరము స్వరితము. మరియు దోహనార్థకమగు (అవు, గేదె మొదలగువానిని పితుకగావచ్చు పాలధారలని అర్థము కలిగిన) ధారాశబ్దములోని 'ధా' అను అక్షరము ఎల్లప్పుడు స్వరితమే యగును. ఉదా : శతధారేణ సుప్తా (శు.య. 1-3)

ఉరుధారా' పయస్వతీ (శు.య. 8-42). ఇచట 'ధా' స్వరితము.

“ధారా” శబ్దమునకు కత్తి అంచు, జారు అను అర్థములు కూడా కలవు. కనుక ఈ అర్థములలోని 'ధారా' శబ్దములో 'ధా' స్వరితము కాదు.

ఉదా : సహస్రధారం (శు.య. 1-3). అనుచోట “ధా” స్వరితము కాదు. ఇచట “ధారా” శబ్దమునకు వేయి అంచులుగల్గిన ఆయుధము అని అర్థము.

35. ప్రథమా యత్ర దృశ్యన్తే సన్ని స్థానేషు పూర్వతః ।

స్యవర్ణీయేణ సంయుక్తా మోక్షం తత్ర న కారయేత్ ||

సుగుణ : సంధిస్థానములందు పూర్వపదాంతముగ వర్గ ప్రథమాక్షరమున్నచో, అది సంధిలో ద్వీరుక్తమగును. అప్పుడు అధికముగవచ్చు అక్షరమును ఉచ్చరించవలెనె కాని, ప్రయత్నకరణమోక్షము (ఉచ్చరించకుండ వదిలిపెట్టుట) చేయరాదు.

ఈ విషయమునె ఈ దిగువ శ్లోకములలో వివరించుచున్నారు.

36. తకారాస్తేపదే పూర్వే చవర్గే పరతః స్థితే ।

మోక్షం తత్ర న కుర్యీత యచ్చశేషే నిదర్శనమ్ ॥

మగుణ : తకారాస్త పదముకంటె చవర్గాది పదముపరమైనచో, ఆ తకారము చకారముగ మారును. అట్టి చకారమును పలుకుటలో ప్రయత్నకరణమోక్షము చేయరాదు.

యత్ చ శేషే - యచ్చ శేషే ॥ (శు.య. 6-17)

37. కకారాస్తే పదే పూర్వే సకారే పరతః స్థితే ।

ఖసవర్గం విజానీయాత్ భిషక్కోసేసే నిదర్శనమ్ ॥

మగుణ : కకారాస్తపదము కంటె సకారాదిపదము పరమగుచో ఆ కకారమునకు సవర్గీయ 'ఖ'కారము ఆగమముగ వచ్చును. తర్వాత ఖకారం కకారముగ మారును.

భిషక్ + సేసేన - భిషఖ్కో సేసేన - భిషక్కోసేసేన (శు.య. 21-36)

38. టకారాస్తే పదేపూర్వే సకారే పరతః స్థితే ।

త సవర్ణం విజానీయాత్ "సమ్రాట్ ట్పమ్భుతః" దర్శనమ్ ॥

మగుణ : టకారాస్త పదము కంటె సకారాది పదము పరమందున్నచో, ఆ టకారము కంటె సవర్ణీయ తకారము పరమగును. ఆ తకారము టకారముగ మారును. దీనినుచ్చరించుటయందు ప్రయత్నకరణ మోక్షము చేయరాదు.

సమ్రాట్ + సంభృతః = సమ్రాట్ ట్పమ్భుతః (శు.య. 39.5)

39. పకారాస్తే పదే పూర్వే సకారే పరతః స్థితే ।

ఫసవర్ణం విజానీయాద్ 'అప్'స్వగ్నౌ ఇతి నిదర్శనమ్ ॥

మగుణ : పకారాస్తపదము సకారాదిపదముతో సంయోగించునపుడు, ఆ పకారమునకు సవర్ణీయ ఫకారము పరమగును. ఆ ఫకారము పకారముగ మారగ, దానిని ఉచ్చరించుటలో ప్రయత్నకరణ మోక్షము చేయరాదు.

ఉదా : అప్+సు+అగ్నౌ - అప్'స్వగ్నౌ - అప్'స్వగ్నౌ (శు.య. 12.36)

(ఇది మాధ్యస్థిన శాఖయందు గ్రహింపబడదు.)

40. పకారాస్తే పదే పూర్వే శకారే పరతః స్థితే ।

ఫ సవర్ణం విజానీయాదనుష్టుప్ ప్సారదీతి చ ॥

సుగుణ : పకారాస్తపదము శకారాదిపదముతో సంయోగము చెందునపుడు ఆ పకారమునకు ఫకారమాగమముగ వచ్చును. అది పకారముగమారును.

అనుష్టుప్ శారదీ - అనుష్టుప్సారదీ - అనుష్టుప్సారదీ (శు.య. 13-57)

41. తకారాస్తే పదే పూర్వే సకారే పరతః స్థితే ।

థ సవర్ణం విజానీయాత్ “తత్తత్సవితు”ర్నిదర్శనమ్ ॥

సుగుణ : తకారాస్తపదము సకారాదిపదముతో సంయోగముచెందగ, తకారము కంటే “థ”కారము ఆగమముగ వచ్చును. మరియు ఆ ‘థ’కారము తకారముగ మారును.

తత్ + సవితుః - తథత్ సవితుః - తత్తత్సవితుః (3-35)

42. నైతన్యాధ్యంతినీయానాం సస్థానత్యాత్ తయోర్వయోః ।

సస్థానేపి ద్వితీయం స్వాదాపస్తమ్మస్య యన్మతమ్ ॥

సుగుణ : ఇంతవరకు సస్థానీయ ద్వితీయవర్ణం ఆగమముగ వచ్చునని చెప్పిన దానిని (37వ శ్లోకం నుండి 41వ శ్లోకము వరకు ఈ ఐదు శ్లోకములలో చెప్పినదానికి) మాధ్యందినశాఖీయులు అంగీకరించరు. వారి అభిప్రాయం ప్రథమ ద్వితీయాక్షరములు రెండును సస్థానీయములై కనుక విశేషము లేదు. కనుక అంగీకరించనక్కరలేదు.

కాని అపస్తంబమహర్షి సస్థానీయములైయైనను, ఆగమములు ద్వితీయ వర్ణములుగనె (ఖ, త, థ, ఫ) యుండునని చెప్పుచున్నారు.

ఈ విధముగ మూడు మతములు చెప్పబడినది.

1. ద్వితీయాక్షరము ఆగమముగ వచ్చి ప్రథమముగ మారును.

2. ఇచట వర్ణాగమమే యుండదు (మాధ్యందినశాఖీయులు)

3. ఆగమముగ వచ్చు ద్వితీయాక్షరము అట్లేయుండును (అపస్తంబులు)

43. జకారాస్తే పదే పూర్వే సకారే పరతః స్థితే ।

కసవర్ణం విజానీయాత్ “ప్రాజ్ఞోమ” ఇతి దర్శనమ్ ॥

సుగుణ : జకారాస్త పదముతో సకారాదిపదమునకు సంయోగమున్నచో జకారము తర్వాత సవర్గీయ కకారము వచ్చిచేరును.

ఉదాహరణ : ప్రాజ్ + సోమః - ప్రాజ్కేమ (శు.య. 19-3).

44. సకారాస్తే పదే పూర్వే సకారే పరతః స్థితే ।

తనవర్గం విజానీయాత్ 'త్రీన్తృముద్రాన్' ఇతి నిదర్శనమ్ ॥

సుగుణ : సకారాస్త పదముతో సకారాది పదమునకు సంయోగమున్నచో, సకారము తర్వాత సవర్గీయ తకారము వచ్చి చేరును. ఉదాహరణము - త్రీన్ + సముద్రాన్ = త్రీన్తనముద్రాన్ + త్రీన్తృముద్రాన్ (శు.య. 13-31).

45. సకారాస్తే పదే పూర్వే శ్మశ్రుభిః పరతః స్థితే ।

భకారం నప్రయుంజీత "జాశ" సస్థిసముచ్చరేత్ ॥

సుగుణ : సకారాస్త పదముకంటే "శ్మశ్రుభిః" అను పదమువరము కాగ, సంధియందు సకార స్థానమున "జా" కారము వచ్చును. (చవర్గానునాసికవచ్చును) భకారాది ఇతర వర్గములు అగమముగ రావు. ఉదా : ఆదిత్యాన్ + శ్మశ్రుభిః - ఆదిత్యాజ్ శ్మశ్రుభిః (శు.య. 25-1)

మాధ్యందిన శాఖలో సకారము అనునాసికముగ మారును. జకారము రాదు. ఆదిత్యా శ్మశ్రుభిః ।

46. సకారాస్తే పదే పూర్వే త్వం పదే పరతః స్థితే ।

సకారం న ప్రయుంజీత చికిత్వాన్వమిదం యథా ॥

సుగుణ : సకారాస్త పదము కంటే "త్వం" అను పదము పరమగుచో, సకారము మారదు. ఇతర వర్గములు అగమములుగ రావు. ఇచట సకారస్థానమున సకారము (శు.ప్రాతిశాఖ్య 3-132) వచ్చునవకాశము కలదు. కనుక ఈ ప్రత్యేక నియమము చెప్పబడెను. ఉదా : చికిత్వాన్ + త్వం - చికిత్వాన్వమ్ ॥ (శు.య. 29-25)

(శుక్ల ప్రాతిశాఖ్యసూత్రములు నుః, తథయోస్వమ్ - 3-133, 135)

47. మకారాస్తే పదే పూర్వే సవర్గే పరతః స్థితే ।

మసవర్గం విజానీయాత్ 'ఇమమ్' ఇతి దర్శనమ్ ॥

సుగుణ : మకారాంత పదముకంటే పరమందు మకారాది పదము (సవర్ణము) ఉన్నచో, మకారములు మకారముగనె ఉండును. పదాంతమకారము అనుస్వారముగ మారదు.

ఇమమ్ + మే = ఇమమ్మే

48. వర్ణేతు మాత్రికే పూర్వే హ్యనుస్వారో ద్విమాత్రికః ।

ద్విమాత్రికే మాత్రికః స్వాత్ సంయోగాద్యశ్చ యో భవేత్ ॥

సుగుణ : మాత్రాకాలిక వర్ణముపై (ప్రాస్వాక్షరముపై) నున్న అనుస్వారము ద్విమాత్రాకాలికము. అనగ దీర్ఘానుస్వారము. అట్లే దీర్ఘక్షరముపైనుండు అనుస్వారము ఏకమాత్రికము. అనగ ప్రాస్వానుస్వారము అగును. సంయుక్తక్షరముపై కూడా ప్రాస్వానుస్వారమేయగును.

దీర్ఘానుస్వారమును **ఁ** గుర్తుతో చూపుదురు.

ప్రాస్వానుస్వారమును **౞** గుర్తుతో చూపుదురు.

(శు.య. ప్రాతిశాఖ్య 4-148 సూత్రములు చూడుము)

మాఘ శ **ఁ** సో (శు.య. 1-1), స **ఁ** హితా (శు.య. 3.22)

ఇపుడు ప్రాస్వానుస్వారము.

రక్ష **౞** సి (శు.య. 9-16), ఉపా **౞** తో (శు.య. 9-38).

49. అనుస్వారస్యోపరిష్ఠాత్ సంయోగో యత్ర దృశ్యతే ।

ప్రాస్యం తం విజానీయాత్ స **ఁ స్థామితి దర్శనమ్ ॥**

సుగుణ : పూర్వపదాంతమందలి అనుస్వారము తర్వాత సంయుక్తక్షరమున్నచో, ఆ అనుస్వారమును ప్రాస్వాక్షరంపైనున్న దీర్ఘ అనుస్వారముగనే భావించవలెను.

ఉదాహరణలు : స **ఁ** స్థామ్ ॥ (శు.య. 19-29)

50. అనుస్వారో ద్విమాత్రః స్వాదృవర్ణవ్యంజనాదిగః ।

ప్రాస్వాద్యా యది వా దీర్ఘాదేవానా **ఁ హృదయే యథా ॥**

సుగుణ : ఋకారముతో కూడిన వ్యంజనమునకు పూర్వమందున్న అనుస్వారము ప్రాస్వముపైనున్నను, దీర్ఘముపైనున్నను అది దీర్ఘానుస్వారమేయగును.

ఉదాహరణ : దేవానా ఇ హృదయే || (శు.య. 16-46)

దీర్ఘముపైనుండు అనుస్వారము ప్రాస్వానుస్వారమని పూర్వము చెప్పిన సామాన్య వాక్యమునకు ఇది అపవాదము.

51. అనుస్వారస్తు యో దీర్ఘాదక్షరాద్యో భవేత్పురః ।

స తు ప్రాస్య ఇతి జ్ఞేయో మన్తేష్యేవ విభాషయా ॥

సుగుణ : దీర్ఘాక్షరము కంటె పరమగు (అనగ దీర్ఘాక్షరము పైనున్న) అనుస్వారము ప్రాస్వానుస్వారమేయగును. ఈ నియమము మంత్రపాఠమున మాత్రమే వర్తించును. ఇతరములగు బ్రాహ్మణారణ్యకోపనిషత్తులందు విభాష - అనగ దీర్ఘముగ గాని ప్రాస్వముగ గాని చెప్పవచ్చును.

అవతారిక : ఇకనిపుడు ఊష్మ(విసర్గ) సంహితా పాఠమున ఎన్ని విధముల మార్పులనొందునో చెప్పుచున్నారు.

52. ఓభావశ్చ వివృత్తిశ్చ శషసా రేఫ ఏవ చ ।

జిహ్వమూలముపద్ధా చ గతిరష్టవిధోష్మణః ॥

సుగుణ : పదపాఠమందలి విసర్గ సంహితాపాఠమున ఎనిమిది విధములగు మార్పులను చెందును. ఆయా సన్నివేశముననుసరించి ఒక్కొక్కమగు మార్పు వచ్చును.

అవి 1. ఓభావము (ఓకారముగ మారుట) 2. వివృత్తి (లోపించుట) 3. శకారముగ, 4. షకారముగ 5. సకారముగ 6. రేఫగ, 7. జిహ్వమూలీయముగ (క్షక) 8. ఉపద్ధానీయముగ (క్షప) మారును.

53. యద్యోభావప్రసన్నానముకారాది పరం పదమ్ ।

స్వరాంతం తాదృశం విద్యాద్యదన్యద్యక్షక్రమాష్మణః ॥

సుగుణ : అకారాంతపదముకంటె ఉకారాది పదము పరముగ నున్నచో, సంధికార్యము జరుగగ, (అ+ఉ) ఓకారము వచ్చును. కాని ఇట్టి ఓకారమును ఓభావముగా గుర్తించరాదు. విసర్గ ఓకారముగ మారినచో, అట్టి ఓకారమునె ఓభావముగ గుర్తించవలెను. **ఉదాహరణ :** కుక్కుటః + అసి

కుక్కుట + ఉ + అసి, అద్భుతః అను సూత్రముచే కుక్కుటో + అసియగును. తరువాత ఏజః పదాంతాదతి అను సూత్రముచే అకారమునకు పూర్వరూపమురాగ, కుక్కుటోసి అని అగును. కాగ ఇచటి ఓకారము ఓభావమునొందిన విసర్గయగును.

అట్లే దేవః వః - దేవ+ఉ+వః (హశిచ 6-1-14)

దేవో వః అనియగును. ఈవిధముగ విసర్గ ఓకారముగ మారినది. ఇట్టి ఓకారమునే ఓ భావము అందురు.

అవతారిక : విసర్గ వినిమిది విధములగు మార్పులను చెందునని చెప్పిరి కదా. ఇప్పుడు ఒక్కొక్క మార్పునందలి ఊష్మ (విసర్గ) ఒక్కొక్క ప్రత్యేకమగు పేరును కలిగి యున్నది. వానిని వివరించు చున్నారు.

54. ఓభావమాగతా యోష్మా తాం తు కేలిం వినిర్దిశేత్ ।

వివృత్తి ప్రత్యయా చోష్మా విజ్ఞేయా వికటాననా ॥

సుగుణ : ఓ భావము నొందెడి ఊష్మను (విసర్గ) “కేలి” అని అందురు. దీనిని పలుకుట అటలాదుకున్నంత సుఖముగ నుండును. కనుక దీనిని ‘కేలి’ అని అందురు.

వివృత్తి (లోపము) నొందిన ఊష్మను “వికటాననా” అని అందురు. ఇచట పదద్వయము నుచ్చరించుటలో కొద్దిగ క్లేశమున్నందున, దీనిని “వికటాననా” అని అందురు.

55. లీడా ల్ తిలీడా విద్యుచ్చ శషసేమ ప్రకీర్తితాః ।

జిహ్వమూలే చరేఫే చ విజ్ఞేయా ‘వికటా’ ‘శరా’ ॥

సుగుణ : శకారముగ మారిన ఊష్మకు (విసర్గకు) “లీడా” అని పేరు. షకారముగ మారిన ఊష్మకు (విసర్గకు) ‘అతిలీడా’ అని పేరు. సకారముగ మారిన ఊష్మకు (విసర్గకు) “విద్యుత్” అని పేరు. రేఫగ మారిన ఊష్మకు (విసర్గకు) “శరా” అని పేరు.

56. ఉపధ్యానీయ సహితా పుష్పిణీం తాం వినిర్దిశేత్ ।

అన్యత్ర యా భవేదూష్మా సులభాం తాం వినిర్దిశేత్ ॥

సుగుణ : ఉపధ్మానీయముగ మారిన ఊషును “పుష్పిణి” అని అందురు. ఎట్టి మార్పును చెందని ఊషును ‘సులభా’ అని అందురు.

అవతారిక : ఇపుడు మకార యకారముల గురించి చెప్పుచున్నారు.

57. పాదాద్యం చ పదాద్యం చ తథా ౨ వగ్రహ కాలికమ్ ।

సుస్పష్టం ‘వం’ విజానీయాత్ తత్తత్కాల నిబంధనమ్॥

సుగుణ : కాణ్వసంహితయందు కొన్ని స్థలములలో ‘వ’ కారము ద్విరుక్తి చేయబడి పలుకబడును. ఆ విషయములనె చెప్పుచున్నారు.

పాదాదియందున్నట్టియు, అట్లే పదాదియందున్నట్టి వకారమును ద్విరుక్తముగ పలుకవలెను. ఆ ద్విత్వవకారోచ్ఛారణకాలము ‘అవగ్రహ’ కాలము అనగ అర్థమాత్రాకాలికము. ఉచ్ఛారణలో రెండు వకారములను స్పష్టముగ పలుకవలెను.

ఉదా : పాదాదియందున్న వకారము.

వసోః పవిత్రమసి (శు.య. 1-3). ఇచట పాదాదియందున్న వకారమును ‘వ్య’ సోః అని పలుకవలెను.

పదాదియందున్న వకారము

దేవీ రాపః శుద్ధా వోఽధ్వ..... (శు.య.6-13).

ఇచట “వోఽధ్వ” లోని వకారమును ‘వ్య’ధ్వ అని వకారమును ద్విరుక్తముగ పలుకవలెను.

ఇట్టి ద్విత్వోచ్ఛారణలో ఓష్ఠములను గుండ్రముగ దగ్గరకు చేర్చి పలుకవలెను. ఉచ్ఛారణయందు రెండు వకారములకు వ్యవధానము అర్థమాత్రాకాలికము.

వకారమును “సుస్పష్టముగ” పలుకవలెను. అనగ ‘వ్య’గ పలుకవలెనని భావము. అట్లే

యకారమును “సుస్పష్టముగ” పలుకవలెనన్నచో, ఆ యకారమును “జ”కారముగ పలుకవలెనని గ్రహించవలెను.

58. పాదాదౌ చ పదాదౌ చ సంయోగావగ్రహేషు యః ।

“జ” శబ్ద ఇతి విశ్లేయో యోఽన్యః స య ఇతి స్మృతః ॥

62

మరియు 'యా, స, న' అను పదములకంటే పరమందున్నట్టియు, అమ్రేడిత పూర్వమందున్నట్టి యకార, వకారముల విషయమున 'విభాషా' అనగ లఘువుగ, లేక లఘుతరముగ, ఎట్టైనను పలుకవచ్చును.

ఉదాహరణ : తన వాయవ్యతస్పతే..... (శు.య. 27-34).

ఇచట వాయో ఋతస్పతే - సంధి జరుగగ వాయవ్ ఋతస్పతే అని ఉండును. పదాంతమందలి వకారము 'వ' ఋకారపూర్వమందున్న దానిని లఘుతరముగ పలుకవలెను.

61. పశ్చిమాదుత్తరో యో వో యది నైకపదే భవేత్ సంహితాయాం లఘుః పోఽథ పదకాలే గురుర్భవేత్ ||

సుగుణ : పదాంతమందలి వర్గపంచమాక్షరము కంటే ఉత్తర పదాదియందున్న వకార, యకారములను సంహితలో లఘువుగను, పదపాతమందు మాత్రము గురువుగను (వకారమును ద్విత్వముచేసి, యకారమును జకారముగను) పలుకవలెను.

రేవాన్యో..... (శు.య. 3-19) ఇది సంమితాపాతము. పదపాతములో రేవాన్ జో! అని యకార స్థానే జకారము.

ఈ విధముగ సంహితలో లఘువుగ నుండెడి యకార వకారములు, పదపాతమున గురువుగ (జకార వ్యకారములుగ) పలుకవలెను.

62. హకారరేఫ సంయుక్త ఋవర్ణేదయ ఏవ వా సుస్పష్టం తం విజానీయాత్ యకారో నాన్యయుగ్యది||

సుగుణ : హకారముతోకాని, రేఫతోగాని కలసియున్న యకారముకంటే ఋకారము పరమందున్నచో, ఆ యకారమును సుస్పష్టముగ (జకారముగ) పలుకవలెను.

ఆ యకారము హకార, రేఫలకంటే భిన్నమగు వర్ణములతో సంయోగము చెందియున్నచో అచట యకారముగనే పలుకవలెను.

63. ఉపసర్గపరో యస్తు పదాదిరపి దృశ్యతే । ఈషత్స్పృష్టౌ యథా 'వియత్' పదచ్చేదే పరోభవేత్ ||

సుగుణ : ఉపసర్గను పూర్వమందు కలిగియున్న పదాది యకారమును ఈషత్ స్పష్టముగా (అనగ యకారముగనె) పలుకవలెను.

ఉదాహరణ : వియత్ (శు.య. 12-34)

పదపాఠమున వియత్ అని ఉండును గనుక, యత్లోని పదాదియకారము జకారముగ పలుకబడును. (యత్ అనుపదము సంహితయందు మాత్రమే 'వి' అను ఉపసర్గతో (వియత్) కూడియుండును. పదపాఠమున అవిభిన్న పదములు.

శ్లోకార్థమింతయె. కాని కొన్ని విశేషవివరణలను భాష్యకారులు చెప్పుచున్నారు.

పాదాంతమందు ఉపసర్గయుండి, ఉత్తరపాదాది యకారమున్నచో ఆ యకారమును జకారముగ పలుకవలెను. ఉదా : స్తుత్ యాసి వశ..... అనుయోజా నివృత్త తే హరీ || (శు.య. 3-52), ఇచట “అను” పాదాంతమందలి ఉపసర్గ. యోజా అనునది ఉత్తరపాదాదియందున్నది. కనుక ‘యో’ అనుదానిని ‘జా’ అని పలుకవలెను. ఇట్లే మరియొక యుదాహరణ. ఋషీణాంచ స్తుతీరుషా యజ్ఞం చ మానుషాణాం (8-35). ఇచట “ఉప” పాదాంతమందలి ఉపసర్గ, యజ్ఞం ఉత్తర పాదాదియందలి పదము కనుక ‘యజ్ఞం’ అను పదములోని ‘య’ కారమును జకారముగ పలుకవలెను.

కాగ శ్లోకమందు చెప్పిన విషయము, పాదమధ్యలోనున్న ఉపసర్గ విషయమునకే పరిమితము అని గ్రహించవలెను. ఇట్టి వికల్పమును వ్యవస్థిత విభాషా అని అందురు.

64. విభాషయా యకారశ్చ నిత్యమాప్రేడితేఽపి చ ।

యత్ర యత్రేతి మా యజ్ఞ తథా మేతి పదాదపి ॥

సుగుణ : ఒక పదమును రెండుసార్లు పలుకగ, అందుపూర్వ పదమును ఆప్రేడితమందురు. అట్టి ఆప్రేడితమందలి యకారమును నిత్యము ‘య’కారముగనె పలుకవలెను.

మరియు ‘మా’ అను పదము తర్వాతనున్న యకారమును కూడ అట్లే పలుకవలెను.

యత్ర యత్ర మా యజ్ఞ - మొదటి యత్రలో యకారమును, యజ్ఞలోని యకారమును ఈషత్స్పష్టముగ - యకారముగనె - పలుకవలెను.

65. అథాత ఉత్తరో యః స్యాత్ తథా నేతి పదాత్పరః ।

భవతీ త్యపి పూర్వైవ తథా చ సపదాదపి ॥

సుగుణ : 'అథ' అను పదము కంటే పరమందున్న యకారమును 'స'యను పదమునకు పరమందున్నదానిని, అట్లే "న" అను పదము తర్వాత నున్న యకారమును - వ్యవస్థిత విభాషననుసరించి, జకారముగనె పలుకవలెను.

ఉదాహరణలు : "న"కంటే పరమందు - మనో నయోషు (శుయ 7.27) 'స' కంటే పరమందు 'య' - స యన్తా (శు.య. 6.29)

ఇక "అథ" శబ్దముకంటే పరమందుండు య.వ. వీని ఉదాహరణలు తర్వాత శ్లోకమున ఇవ్వబడినవి.

66. అథా వయమాదిత్యాదావథో యే అస్య దృశ్యతే ।

స యత్పరో యథా చ స్యాత్ స పదే తదుదాహృతాః ॥

సుగుణ : "అథ" శబ్దము కంటే పరమగు "య"కారము శుక్ల యజుర్వేదమున లేదు.

అథ శబ్దము కంటే పరమగు వకారమునకు ఉదాహరణ. - అథా వయమాదిత్య (శు.య. 12-12). ఇచట "వ" కారమును సుస్పష్టముగ - అనగ ద్వీరుక్తితో "వ్వ"గ పలుకవలెను.

'నయత్పరో'.....(శు.య. 20-82) యనుచోట 'న' కంటే పరమందున్న 'య'ను సుస్పష్టముగ (జ) పలుకవలెను.

ఇట్లే నీధాతుజన్యములగు నయన్తు, నయతి ఇత్యాదులందలి 'య'కారమును కూడా నిత్యము సుస్పష్టముగ - అనగ జకారముగ - పలుకవలెను - "నయన్తు నః" (శు.య. 37.7).

67. యదేవ లక్షణం యస్య వకారస్యాపి తద్భవేత్ ।

యత్ర యత్ర విశేషః స్యాదిదానీం స స కథ్యతే ॥

సుగుణ : యకారమునకెట్టి లక్షణములు చెప్పబడెనో, వకారమునకు కూడా అవియే లక్షణములు వర్తించును. కాని ఎక్కడ విశేషములుండునో వానిని అక్కడనే చెప్పదము.

**68. త్వదర్థ వాచినో వో, వాం, వా వై యది నిపాతజ్ఞః ।
అదేశాశ్చ వికల్పార్థా ఈషస్సుష్టాస్సు తే స్మృతాః ॥**

సుగుణ : సాధారణముగ పాదాదియందు, పదాదియందు ఉండు యకార, వకారము సుస్పష్టముగ (జ, వ్య) పలుకబడును. కాని ఇప్పుడు చెప్పబోవు యకార వకారములను, ఈషత్ స్పష్టములుగ (య,వగనే) పలుకవలెను.

యుష్మద్ శబ్దములోని ద్వితీయ, చతుర్థీ, షష్ఠి విభక్తుల బహువచన రూపమగు “వః” అను పదమును, అట్లే ఈ విభక్తుల ద్వితీయవచన రూపమగు “వాం” అనుదానిని, నిపాతలగు “వా, వై” అనువానిని, సంధిజములగు యకార, వకారములను - వీనినన్నిటిని ఎల్లప్పుడు ఈషత్ స్పష్టములుగనే (య,వ) పలుకవలెను. ఉదాహరణలు.

దేవో వః సవితా	(శు.య. 1-1)	(వః)
యా వాం కశా	(శు.య. 7-11)	(వాం)
వాతో వా	(శు.య. 9-7)	(వా)
వరుణనేత్రా వా మరున్మేత్రావా	(శు.య. 9-36)	(వా)
న వై ఏతన్నియసే	(శు.య. 23-16)	(వై)

**69. హకారం పశ్చమైర్మ్యక్త మన్త స్థాభిశ్చ సంయుతమ్ ।
ఔరసం తం విజానీయాత్ కంఠ్యమాహ రసంయుతమ్ ॥**

సుగుణ : వర్గపంచమాక్షరముతోకాని, అన్తస్థ వర్గముతో కాని సంయుక్తమై యున్న “హ” కారము ఉరసిజము. అట్టి ‘హ’కారము నుచ్చరించుటలో ఉరస్సునుండి ప్రయత్నము చేయవలెను.

ఉదా : బ్రహ్మణే బ్రాహ్మణమ్ (శు.య. 30-5). ఇచట హకారము ఉరసిజము.

వీనికంటే భిన్నమగు ఇతర హకారములు కంఠస్థానియములు.

**70. హకారో యత్ర పూర్వస్థో హ్యన్తస్థాద్యో భవేత్పరః ।
పథకాలే వియుజ్జేత సంహితాయాం స ఔరసః ॥**

సుగుణ : అంతస్థవర్గముతో సంయుక్తమగు హకారము, సంయోగమందు పూర్వవర్గమగుచో, ఆ ‘హ’కారము సంహితాపాతమున ఔరసము. పదపాతమున అది కంఠ్యమేయగును.

సి శ్వాసి (శు.య. 5-10) హ - ఉరసిజము

సి శ్వాః అసి పదపాఠమున హ - కంఠము

హ్లాదితే ఇచట హకార లకార సంయోగము

హ్లాద్వీత్ ఇచట హకార వకార సంయోగము

దుదుహే ఇచట హకార రేఫల సంయోగము

ఈ అన్ని స్థలములలోను హకారము ఉరసిజము.

పర్వోచ్ఛారణ విధి

అవతారిక : వేద విద్యార్థి లేక వేదపండితుని కంఠస్వరము, ఉచ్ఛారణలు ఎట్లుండవలెనో, ఉచ్ఛారణయందలి విధినియమములను చెప్పుచున్నారు.

71. మేఘ దున్దుభినిర్దోషో జ్ఞాయతే పయసో స్రాదాత్ ।

ఏవం నాదః స్రయోక్తవ్యః సింహస్య రుదితం యథా ॥

సుగుణ : వేదమంత్రములను పఠించువాని కంఠధ్వని మేఘధ్వనివలె సుస్పష్టముగను, చెరువులోని నీటిని బిందెతో ముంచి తీయునపుడు వినిపించు ధ్వనివలె మధురముగను, సింహగర్జనవలె గంభీరముగను ఉండవలెను.

72. మాసే భాద్రపదే మేఘాః శబ్దం కుర్వంతి యాద్యశమ్ ।

ఏవం గహ్వర మాసాద్య “శుక్రం దుదుహే” దర్శనమ్ ॥

సుగుణ : భాద్రపద మాసమందలి మేఘములు చేయు శబ్దములవలె హృదయగహ్వరం నుండి వర్షములను పలుకవలెను.

ఉదాహరణలు :

శుక్రం దుదుహే (శు.య. 3-16)

గేహ్యాయ (శు.య. 16-44)

హ్లాదితే (బుక్ 10-16-14)

హ్లాద్వీత్ (శు.య. 1-2)

73. శాఖాయాం వానరా యద్వన్నిపతన్య్యత్పతన్తి చ ।
ఏవం వర్ణాః ప్రయోక్తవ్యాః ఇహైహైషాం నిదర్శనమ్ ॥

సుగుణ : చెట్ల కొమ్మల నుండి వానరములు క్రిందకు, మీదకు గెంతునట్లు, మంత్రోచ్ఛారణయందు ఉదాత్తానుదాత్త స్వరితస్వరములతో వర్ణములు స్పష్టముగ పలుకవలెను.

ఉదా : ఇహైహైషామ్.....(శు.య. 10-32).

74. కుక్కుటః కామలుబ్ధో యః కకారద్యయముచ్చరేత్ ।
ఏవం వర్ణాః ప్రయోక్తవ్యాః కుక్కుటోసితి దర్శనమ్ ॥

సుగుణ : కామాతురయగు “కోడి” కోక్కు అనుచు కకార ద్వయమును పలుకునట్లుగ, అక్షరోచ్ఛారణము అత్యయముగ ఉండవలెను.

ఉదా: కుక్కుటోఽసి ... (శు.య. 1-16)

75. యథా పుత్రవతీస్నేహాచ్ఛుమ్మతే నిజమారసమ్ ।
ఏవం వర్ణాః ప్రయోక్తవ్యాః “యుజ్జాన” ఇతి దర్శనమ్ ॥

సుగుణ : పుత్రవతియగు స్త్రీ తన బిడ్డను, తనపెదవులను గుండ్రముగ దగ్గరకు చేర్చి ముద్దుపెట్టుకొనునట్లు, వర్ణోచ్ఛారణమంత స్పష్టముగ ఉండవలెను.

ఉదా : యుజ్జానః (శు.య. 11-1)

పంచమాక్షరమగు జాతో సవర్గీయ జకారమును చేర్చి పలుకుటలో పెదిమలను దగ్గరగ చేర్చి స్పష్టముగ పలుకవలెను.

76. పడవా చ హయం దృష్ట్వా యోనిం వికురుతే యథా ।
ఏవం వర్ణాః ప్రయోక్తవ్యాః “సదున్ముభే” నిదర్శనమ్ ॥

సుగుణ : కామాతురయగు అడగుర్రము, మగ గుర్రమును చూడగనే తన యోని భాగమును విస్తరింపచేయునట్లు, అయా వర్ణములను పలుకుటలో వక్ర ఉచ్ఛారణావయవములను సంకోచ, వికసనములు చేయుచు శ్రావ్యముగ మంత్ర పఠనము చేయవలెను.

ఉదా: స దున్ముభే (శు.య.29-56)

77. దుర్మురేదరదేశౌ తు ప్రపుల్లతే పునర్యథా ।

ఏవం వర్తాః ప్రయోక్తవ్యాః అపాంఘేనే నిదర్శనమ్ ॥

సుగుణ : మందూకము (కప్ప) గాలిని పీల్చి ఉదరము పూరించి వదులునట్లు, అక్షరములను పలుకునపుడు సక్రమముగ గాలిని పీల్చి వదలుచు, మంత్రమును పఠించవలెను.

ఉదా : అపాంఘేనే ... (శు.య. 19-71)

78. యథా భారభరా క్రాంతా నిశ్యసన్తి నరా భువి ।

ఏవం వర్తాః ప్రయోక్తవ్యాః అధ్యుః సమ్ముత ఇత్యసి ॥

సుగుణ : లోకమందు, బరువులను మోసి దింపుకొను వ్యక్తులు ఉచ్చాస నిశ్వాసములను ఎట్లు వదులుచుందురో అట్లే ఆయా పదములందలి వర్ణములను పలుకవలెను.

ఉదాహరణ : అధ్యుఃసమ్ముతః (శు.య. 31-17)

79. యథా కామాతురా నారీ శబ్దం కుర్యాద్ధీనే దినే ।

తచ్ఛబ్దం కురుతే ప్రాజ్ఞః సి శ్చహ్యసి నిదర్శనమ్ ॥

సుగుణ : కామాతురయగు స్త్రీ ఉస్సరుస్సరని ధ్వనిచేయునట్లు, హకారాది వర్ణములను అప్రయత్నపూర్వకముగ ఉచ్చరించవలెను.

ఉదాహరణ : సి శ్చహ్యసి..... (శు.య. 5-12)

80. పక్షౌ వితత్య ఖే గృధ్రో భ్రాన్త్యా సంకుచ్య తిష్ఠతి ।

ఏవం వర్తాః ప్రయోక్తవ్యాః వార్ధ్రినసో నిదర్శనమ్ ॥

సుగుణ : గ్రద్ధ రెక్కలను విప్పి, అకాశమున తిరిగి, చెట్టుపై దిగి, మరల ఎగురుటకు రెక్కలు మడిచి, అవయవములను దగ్గరగ తీసుకొని సిద్ధముగ నున్నట్లే, వర్ణములను ఉచ్చరించుటలో మన అవయవములను సన్నద్ధము చేసికొని, (అక్షరములను) మంత్రములను పఠించవలెను.

ఉదాహరణ : వార్ధ్రినసః (శు.య. 24-39)

81. రజ్జేవైవ సముత్పన్నే నో గ్రసేత్ పూర్వమక్షరమ్ ।

స్వరం దీర్ఘం ప్రయుజ్ఞేతపశ్యాన్నాసిక్యముచ్చరేత్ ॥

మగుణ : రంగవర్ణోచ్చారణ చేయవలసి వచ్చినపుడు పూర్వ వర్ణమును లోపింపచేయరాదు. ఉపదయగు అచ్చును దీర్ఘముగ వలికి, తరువాత అనునాసికత్వమును పలుకవలెను.

82. యథా సౌరాష్ట్రికా నారీ అరాఽ ఇత్యభిభాషతే ।

ఏవం రజ్ఞః ప్రయోక్తవ్యః జకార పరివర్జితః ॥

మగుణ : పూర్వశ్లోకమునకిచట ఉదాహరణ చెప్పబున్నారు.

సౌరాష్ట్ర దేశపు స్త్రీ 'అరాఽ' అని ఎట్లు పలుకునో ఆ విధముగనె, జకారము మినహా, మిగిలిన పంచమాక్షరములను, ముఖ్యముగ మకార, నకారములకు అనునాసికత్వమును చెప్పవలెను.

83. ద్విమాత్రికో మాత్రికో వాపి నాసికామూలం సమాశ్రితః ।

అన్తే ప్రయుజ్యతే రజ్ఞః పశ్చామైః సర్వనాసికః ॥

మగుణ : ఏకమాత్రిక, ద్విమాత్రికమగు అచ్చుపై వచ్చెడి అనుస్వారను (మకారమును/నకారమును) నాసికామూలమునుంచి పలుకవలెను. రంగవర్ణమగు వర్గ పంచమాక్షరమును పూర్తిగా ముక్కుతో (నాసికతో) పలుకవలెను.

ఉదా : ద్విమాత్రికకు శత్రూఽఽరప..... (శు.య. 7-37)

ఏకమాత్రికకు - యామైరయఽఽ శృష్టమసి ॥ (శు.య. 2-28)

84. అనన్తరం మకారస్య యో రజ్ఞస్తత్ర రజ్యతే ।

సర్వానునాసికం విద్యాదేషా మన్యేపధానికా ॥

మగుణ : పదాన్తమందలి మకారము తర్వాత వచ్చెడి రజ్జోచ్చారణమును సర్వానునాసికముగా చెప్పవలెను. ఇట్టి రజ్జవర్ణమును 'ఉపధానికా' అనియందురు.

85. యరలవాః శషసహ అష్టైతే చోపధానినః ।

వర్ణాన్తే రజ్యతే యస్తు సర్వైః సర్వానునాసికః ॥

సుగుణ : యరలవ (అన్తస్థవర్ణములు), శషనహ (ఊష్ణవర్ణములు) ఈ ఎనిమిది అక్షరములను “ఉపధానీ” అని అందురు.

ఉపధకు అనునాసిక్యమును కలిగించు వర్ణము “ఉపధానీ” అనబడును.

ఈ ఎనిమిది అక్షరములు వర్ణపంచమాక్షరముతో సంయుక్తమైనచో, అచట సర్వానునాసికోచ్ఛారణము వచ్చును. దీనిని ‘ఉపధానికా’ అని అందురు.

ఉదా : స శ్శివేన¹..... (శు.య. 2-24), యజ్ఞపతి శ్శుధాతు (శు.య. 1-12), శత శ్శహిమా (శు.య. 3-18), అక్తా శ్శహవిషా (శు.య. 2-22), హవ్య శ్శరక్ష (శు.య. 1-4),

పదాంత మకారముకంటే పదాది య,ల,వ, పరమగునపుడు వీనికి ద్విత్వము, పూర్వస్వరమునకు అనునాసిక్యమువచ్చును.

త శ్శ ల్లాకమ్ (శు.య. 20-25), స శ్శవ్వపాయ (శు.య. 1-28)

నకారముతో రంగమును పలుకునపుడు అర్థానుస్వారానునాసికతతో పలుకవలెను.

ఉదా : అహీ శ్శ శ్చ (శు.య. 16-5),

అన్య్యా శ్శ స్త (శు.య. 17-11)

ఈ విధముగ రంగ, ఉపధానికలను గుర్తించి పదాంతమందలి అనునాసిక్యతను పలుకవలెను.

86. నస్త ఉత్పద్యతే రజ్ఞః కాంస్యేన సమనిస్స్వనః ।

మృదుత్యైవ ద్విమాత్రః స్యాద్ వృష్టిమా శ్చ ॥ఇవ దర్శనమ్॥

సుగుణ : రంగ, అనునాసిక్యములు నాసికాగ్రభాగమున ఉత్పన్నమగును. ఉచ్ఛారణ ధ్వని కంచుమ్రొగినట్లు స్పష్టముగను, మృదువుగను, ద్విమాత్రమునై, యుండును.

ఉదాహరణ : వృష్టిమా శ్చ ఇవ॥ (శు.య. 7-40).

87. యాద్యశీ రత్నవర్ణాభా జపాయాః కుసుమే యథా ।

తాదృశం రజ్జయేద్యర్థం ప్రాప్తే నాసిక్యమాచరేత్ ॥

సుగుణ : జపాకుసుమము రత్నకాంతులీనునట్లు, ఉపధా స్వరముయొక్క కొనభాగమునుండి అర్థమాత్రాకాలికమగు అనునాసికత్వముతో రణ్వర్ణోచ్ఛారణము చేయవలెను.

ఉదాహరణ : మాశ్విస్పచన్యా.....(శు.య. 25-36)

88. లాక్షారక్తం యథా తోయం నకారాస్త పదం తథా ।

సర్వం రజ్గం విజానీయాచ్చత్రానితి నిదర్శనమ్ ॥

సుగుణ : లక్కఎరువుగల్గిన జలములవలె, నకారాస్తపదము కూడ సర్వానునాసికోచ్ఛారణ కలిగిన రంగ వర్ణమగును.

ఉదా : జహి శత్రూ శ్చ ॥రప..... (శు.య. 7-34).

(శత్రూన్, పరిధీన్, శ్రతూన్, వనస్పతీన్ -వీనికంటె అచ్చుపరమగుచో నకారము రేఫగ మారును. ఉపధకు అనునాసిక్యం వచ్చును. (శు.య. ప్రా 3-142).

89. లుప్తే నకారే యత్స్వారం రజ్జాన్తి శౌనకాదయః ।

ఏవం రజ్గం విజానీయా న్నాభ్యాః ॥సీన్నిదర్శనమ్ ॥

సుగుణ : శౌనకాది ఋషుల మతమున, పదాంతనకారము లోపించినను, తత్సూర్వమందున్న స్వరమునకు సర్వానునాసిక్యము వచ్చి, రణ్వర్ణముగ ఉచ్చరించబడును.

ఉదా : నాభ్యా ఆసీదన్త (శు.య. 31-13) ఈ మంత్రము నందలి “లోకా శ్చ॥ అకల్మయన్”.

90. పజ్జారజ్ఞాః ప్రవర్తన్తే ఘాత, నిర్వాత వజ్రిణః ।

అహిణః ప్రహిణో జ్ఞేయ ఆ ఈ ఊ ఓ దర్శనమ్ ॥

సుగుణ : పదాంతరంగ వర్ణముకంటె పరమందుండు స్వరము అకార, ఇకార, ఉకార, ఋకార, ఓకారములనాధారముగ, శ్రమముగ రంగవర్ణమునకు ఘాత, నిర్వాత, వజ్రి, అహిణ, ప్రహిణయని ఐదుపేర్లను చెప్పిరి.

రంగవర్ణముకంటె ఉత్తరపదాదియందు —

అకారమున్నచో అది “ఘాత”. ఉదా : దేవా శ్చఃఅసాదః (శు.య. 22-17)

ఇకారమున్నచో అది “నిర్ఘాత”. ఉదా : దేవా శ్చఃఇదేషి (శు.య. 23-16)

ఉకారమున్నచో అది “వజ్ర”. ఉదా : దేవా శ్చఃఉపాగా (శు.య. 5-3)

ఋకారమున్నచో అది “అహణ”. ఉదా : దేవా శ్చఃఋకుభిః (శు.య. 18-33)

ఌకారమున్నచో అది “ప్రహణ”. ఉదా : అమిత్రా శ్చఃఌపతాత్ (శు.య. 13-12)

91. యథా వ్యాప్తి హరేత్పుత్రాన్ దంష్ట్రాభిర్నృచ పీడయేత్ ।

భీతా పతన భేదాభ్యాం తద్వద్వర్ణా న్రయోజయేత్ ॥

సుగుణ : అడవులి తన పిల్లలను ఒక స్థలము నుండి మరియొక స్థలమునకు మార్చునపుడు, వానిని నోటితో కరచుకొని తీసుకొని వెళ్ళును. అట్లు పట్టుకొనునపుడు ఆ పిల్లలు నోటినుంచి జారి క్రిందపడరాదు. అట్లని నోటిలోని పిల్లలకు పట్టుగుచ్చుకొని బాధ కలుగరాదు. ఆ విధముగ పులి తన పిల్లలను చాలా జాగ్రత్తగా పట్టుకొనును.

ఆ విధముగనే మంత్ర పఠనము చేయునపుడు అక్షరములను అతిగ తేల్చి పలుకరాదు. అట్లని, మిక్కిలిగ నొక్కి నొక్కి (ఒత్తి ఒత్తి) పలుకరాదు.

ఉచ్చారణమెల్లప్పుడు స్పష్టముగ, సుఖకరముగ శ్రావ్యమై యుండవలెను.

92. మధురం చ న చావ్యక్తం వ్యక్తం చాపి న పీడితమ్ ।

సనాధస్యేవ దేశస్య న వర్ణాః సజ్కరం గతాః ॥

సుగుణ : రాజు తన పాలనయందు వర్ణ సాంకర్యము లేకుండునట్లు అన్ని కులముల వారిని, వారి వారి హద్దులలో నుంచి పాలించునట్లు, వక్తయు లఘూచ్ఛారణ, పీడనాదులతో వర్ణ (అక్షర) సాంకర్యము లేకుండ, అన్ని అక్షరములను ఆయాస్థానములనుండి, యథోచితమగు కరణప్రయత్నాదులతో, మృదుమధుర గంభీర స్వరముతో శ్రవణపీయమగునట్లు పలుకవలెను.

పదార్థికార - ప్రకరణము

అవతారిక : ఈ క్రింద పది శ్లోకములలో, పదోచ్ఛారణ యందలి విశేషములను వివరించుచున్నారు.

93. యథా సుమత్రనాగేష్ట్రః పదాత్పదం నిధాపయేత్ ।

ఏవం పదం పదాద్యంతం దర్శనీయం పృథక్ పృథక్ ॥

సుగుణ : మదించిన ఏనుగు నడుచునపుడు పాదములను (పదములను) నిలకడగా హుండాగా ముందునకెట్లు వేయునో అట్లే వక్త ప్రతిపదమును స్పష్టముగ, నిలకడగ, తొట్రుబాటు లేకుండ, పదమునకు పదమునకు మధ్య ఏకమాత్రా కాలవిరామముతో ధైర్యముగ, ఆత్మవిశ్వాసముతో పలుకవలెను.

అవతారిక : ఇప్పుడు అధమ పాఠకుల (వేదపఠనమునకు అసర్దులగువారియొక్క) లక్షణములను వివరించుచున్నారు.

94. గీతీ శీఘ్రీ శిరఃకంపీ యథా లిఖిత పాఠకః ।

అనర్థ జ్ఞోల్యకణ్ఠశ్చ షడేతే పాఠకాధమాః ॥

సుగుణ : ఈ క్రింది లక్షణములు గల్గినవారు పాఠకాధములు.

1. **గీతీ :** పదములలోని అక్షరములను సంగీత పద్ధతిలో సాగదీసి పలుకువాడు.
2. **శీఘ్రీ :** పదమునకు పదమునకు మధ్యనుండవలసిన కాలవ్యవధానము కన్న తక్కువ కాలములో తొందరగా దృఢవృత్తిలో మాట్లాడువాడు.
3. **శిరఃకంపీ :** పదములను పలుకుచు మాటిమాటికి తలను పంకించువాడు.
4. **లిఖిత పాఠకః :** అనగ విషయము కంఠస్థముగ లేకుండ మాటిమాటికి పుస్తకమును చూచి పాఠము చెప్పవాడు.
5. **అనర్థజ్ఞః :** తను అభ్యసించు విషయము యొక్క అర్థము తెలియనివాడు, అనగ తను చెప్పు విషయముపై సంపూర్ణమైన అవగాహన, స్వాతంత్ర్యము లేనివాడు.
6. **అల్యకంఠః :** సుస్పష్టముగ పలుకుటకు యోగ్యమగు కంఠములేనివాడు. అనగ కీచుగొంతుకయో, బొంగుర గొంతుకయో కలిగి వినువారికి అసహ్యము కలుగునట్లు మాట్లాడువాడు.

పైయారు లక్షణములలో ఏ ఒక్కటియున్నను, ఆ వ్యక్తి 'అథమ పాఠకుడు' అని చెప్పబడును.

అవతారిక : ఇప్పుడు ఉత్తమ పాఠక లక్షణములను చెప్పుచున్నారు.

95. మాధుర్యమక్షరవ్యక్తి: పదచ్ఛేదస్తు సుస్వరః ।

ధైర్యం లయసమర్థం చ పడతే పాఠకే గుణాః ॥

సుగుణ : ఈ చెప్పబోవు ఆరు లక్షణములు గల పాఠకుడు ఉత్తమ పాఠకుడగును.

1. పాఠకునకు శ్రావ్యమగు కంఠముండవలెను.

2. అక్షరములను స్పష్టముగ పలుకగల శక్తియుండవలెను.

3. మధురమగు కంఠస్వరమును కలిగియుండవలెను.

4. ధైర్యముతో అనగ తొట్రుబాటు, తడబాటులేని ఉచ్చారణ కలిగి యుండవలెను.

5. దీర్ఘ సమాసపదములను చక్కగ విడమర్చి, బోధపడునట్లు పలుకగల ప్రజ్ఞ యుండవలెను.

6. ఉచ్చారణ లయబద్ధమై, ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితాది స్వరములను సక్రమముగ గుర్తించి పలుకగల నేర్పరియై యుండవలెను.

పైన చెప్పిన ఈ ఆరు లక్షణములుగల పాఠకుడు ఉత్తమ పాఠకుడనబడును.

అవతారిక : వేదాధ్యాయి (పండితుడు) నుండి ఎవరు ఏమికోరుకుందురో చెప్పుచున్నారు.

96. అచార్యాః సమమిచ్ఛన్తి పదచ్ఛేదం తు పఢ్ధితాః ।

స్త్రీయో మధురమిచ్ఛన్తి వికృష్టమితరే జనాః ॥

సుగుణ : వేదసంహితాధ్యయనము చేసిన శిష్యుని నుండి అచార్యుడు (గురువు) సమము (సమత్వమును) కోరుకొనును.

పండితులు, మంత్రమునకు పదపాఠము, అర్థజ్ఞానమును మాత్రమే కోరుకొందురు.

స్త్రీలు మధురము శ్రావ్యమగు పలుకుబడిని కోరుకొందురు.

మిగిలినవారు మంత్రోచ్ఛారణము (అది ఎట్లున్నను సరే) మాత్రము కోరుకొందురు.

సమత్వము : మంత్రపాఠము, పద, క్రమపాఠములు, ప్రతిపదార్థం పదవ్యుత్పత్తి, ఉదాత్తాది స్వరజ్ఞానము, సంపూర్ణ వ్యాకరణ జ్ఞానము - వీనినన్నిటిని కలిగియుండుటను సమత్వమందురు.

పదచ్ఛేదము : మంత్రపాఠమునకు పదచ్ఛేదము చెప్పి, ప్రతిపదార్థము చెప్పగల పరిమిత జ్ఞానమున్నవారును. వ్యాకరణాది విశేష విషయజ్ఞానమక్కరలేకుండుట.

97. అవర్తతే పదం యచ్చ ద్విన్త్రి రామ్రేడితం హి తత్!

యథా చ ధామ్నే ధామ్నే చ యజుషే యజుషేఽపి చ ॥

సుగుణ : మంత్రమునందు ఒకే పదము రెండు లేక మూడు పర్యాయములు అవృత్తమైనచో (వరుసగ చెప్పబడినచో) అందలి పూర్వపదమును ఆమ్రేడితమందురు.

ఉదా : ధామ్నేధామ్నే, యజుషే యజుషే (శు.య. 1-30)

ప్ర ప్ర వయమమృతే (శు.య. 27-42)

హవిష్కృదేహి హవిష్కృదేహి (శు.య. 1-15)

వీనిలో ముందున్న ధామ్నే, యజుషే, ప్ర, “హవిష్కృదేహి” అనునవి ఆమ్రేడితములనబడును.

98. హీయతే వర్ధతే వాపి పదం యచ్చ కృశోదరమ్ ।

ఉపచారస్సవిజ్ఞేయః ఉభే సుశ్చన్త దర్శనమ్ ॥

సుగుణ : రెండు పదములు కలసినపుడు (సంధి లేక సమాసములందు) అచట వర్ధాధిక్యముగాని, వర్ధలోపముగాని, వర్ధన్యూనతగాని కల్గినచో దానిని “ఉపచార” మందురు.

ఉదాహరణ : సు + చన్త - సుశ్చన్త ఇచట శకారాధిక్యము (శు.య. 15-43)

విశ్వతీ + ఇవ - విశ్వతీవ ఇచట ఇకార లోపము

వృష్టిమాన్ + ఇవ - వృష్టిమా ఇవ ॥ ఇవ (శు.య. 7-40)

ఇచట పూర్వపదాంతసకారలోపము, ఉపధాస్వరమున కానునాసిక్యము. రంగ వర్ణోచ్చారణము.

ఈ విధమగు మార్పులన్నిటికి “ఉపచారము” అని సాంకేతిక వ్యవహారము.

99. ప్రథమే న షకారేణ సకారేజైవ సంయుతమ్ ।

ఏతత్ స్వరం సమాసాద్య అగ్నిష్వాత్తా నిదర్శనమ్ ॥

మగుణ : పదపాఠమందలి సకారము సంహితలో షకారముగ మారుటను చెప్పుచున్నారు.

ప్రథమే = పదపాఠమందలి తొలివర్ణము. పదపాఠమందు తొలియక్షరము సకారమైనను, ఆ సకారము తత్పూర్వ పదాంతమందలి అచ్చునిమిత్తముగ సంహితాపాఠములో షకారముగ మారును.

ఉదా :: అగ్నిః స్వాత్తాః - అగ్నిష్వాత్తాః (శు.య. 19-58)

(భావిభ్యః సష సమానపదే - (శు.య. ప్రా 3-53)

100. ప్రథమే న తకారేణ థకారేజైవ సంయుతమ్ ।

ఏతత్స్వరం సమాసాద్య అధిష్ఠానం నిదర్శనమ్ ॥

మగుణ : పదపాఠమందు పదాదియందున్న ‘థ’కారము, సంహితలో తత్పూర్వపదాంతమందలి స్వరము నిమిత్తముగ తకారముగ మారును.

అధి స్థానమ్ - అధిష్ఠానమ్ ॥

ఇచట సకారథకారములు షకార తకారముగ మారినవి.

101. ప్రథమే న ణకారేణ నకారేజైవ సంయుతమ్ ।

ఏతదక్షరం సమాసాద్య త్రిణవేతి దర్శనమ్ ॥

మగుణ : పదపాఠమందు పదాదియందున్న ‘న’కారము, సంహితలో తత్పూర్వ పదాంతమందలి స్వరము నిమిత్తముగ (అచ్చుకారణముగ) ణకారముగ మారును.

ఉదా :: త్రి నవ - త్రిణవత్రయ (శు.య. 10-14)

(ఋషరేభ్యో నకారో ణకారః సమానపదే. శు.య.ప్రా 3-84)

102. ప్రథమే నైవ రక్షణ నకారేణ చ సంయుతమ్ ।

ఏతద్రక్షితమాసాద్య వృష్టిమా శ్చ ॥ ఇవ దర్శనమ్ ॥

సుగుణ : పదపాఠమందలి పదాంత నకారమునకు 'రంగ' సంజ్ఞ లేదు. కాని సంహితలో ఈ పదముకంటె పరమగు పదాదియందు అచ్చునిమిత్తముగ, నకారలోపము అర్థానుస్వార, ఉపధాస్వరమునకు అనునాసిక్యమువచ్చి, ఉపధాస్వరముపై "రంగ" సంజ్ఞ వచ్చును.

ఉదాహరణ : వృష్టిమాన్ ఇవ - వృష్టిమా శ్చ ॥ ఇవ (శు.య. 7-40)

(అకారోపధో యకారమ్ (శు.య. ప్రా 3-143)

అనునాసిక ముపధా ప్రాగస్తస్థాయాః (శు.య. ప్రా 3-131)

యవయోః స్వరమధ్యేలోపః (శు.య. ప్రా 4-125)

అథ ప్రకీర్తాని

అథ సప్తవిధాః సంయోగవిణ్ణాః। అయఃపిణ్ణో ఊర్ణా పిణ్ణో జ్వాలాపిణ్ణో, దారుపిణ్ణో మృత్పిణ్ణో వాయుపిణ్ణో వజ్రపిణ్ణో శ్రేతి ॥

ప్రస్తావన : కకారాది హకారాంతము వరకుగల వర్ణరాశిని హల్లులనుచున్నాము. ఇందులో, అనునాసికలు, అంతస్థలు, ఊష్మలు, ఇవికాక మిగిలినవి అని ప్రధానముగ నాలుగు విధములు. ఇవిగాక పూర్ణానుస్వారము, జిహ్వమూలీయము, ఉపధానీయము ఇవి కూడ హల్లులుగనె వ్యవహరింపబడును. ఈసప్త విధములగు హల్లులు వానిలో అవి సంయోగము చెందుచు, అచ్చును ఆశ్రయించుకొని యుండును. ఈ విధమగు సంయోగమును పారిభాషికముగ 'పిండ'మందురు. అట్లే ద్విరుక్తమై ఏర్పడ వర్ణముల రెండింటిని "యమ వర్ణములని అందురు. (యమ=యుగళము). ఇట్టి సంయోగములచే నేర్పడిన పిండములకు ప్రత్యేకమగు పేర్లు కలవు. అవి ఏడురకములు. వానిని వివరించుచున్నారు.

1. అయఃపిణ్ణము 2. దారు పిణ్ణము 3. ఊర్ణా పిణ్ణము 4. జ్వాలాపిణ్ణము 5. మృత్పిణ్ణము 6. వాయుపిణ్ణము 7. వజ్రపిణ్ణము.

ఇకనిప్పుడు వీని లక్షణములను చెప్పుచున్నారు.

103. యమాన్యద్వాదయః పిణ్డాన్ సాస్తస్థాన్ దారుపిణ్డాన్ ।

అస్తస్థయమవర్ణం తమూర్ధపిణ్డం వినిర్దిశేత్ ॥

సుగుణ : ఒక హల్వర్థము ద్వీరుక్తమై వేరొక హల్లు, అచ్చుతో కూడియున్న సంయుక్త సముదాయమును అయఃపిండమందురు.

ఉదాహరణ : రుక్ కృః (కేకమ సంయోగము) (శు.య. 12-1)

అస్తస్థవర్ణముతో వేరొక హల్వర్థము కూడియున్నచో ఆ సంయుక్త సముదాయమును 'దారుపిండ'మందురు.

ఉదాహరణ : బిల్వినే (లకారమకార సంయోగము) (శు.య. 16-35)

యమ, అస్తస్థవర్ణములకంటె భిన్నమగు హల్లులు, తమలో తము సంయోగము చెందగ ఏర్పడు సముదాయము "హల్దాపిండ"మందురు.

ఉదాహరణ : పాశై స్త్వన్య (సకార తకార మకార సంయోగం) (శు.య. 20-45)

104. అస్తస్థయమ సంయోగే విశేషో నోపలభ్యతే ।

అశరీరం యమం విద్యాదస్తస్థం పిణ్డనాయకమ్ ॥

సుగుణ : అస్తస్థయమవర్ణముల సంయోగమున ప్రత్యేక విశేషములు లేవు. అనగ అట్టి సంయోగమునకు ప్రత్యేకమగు పేరుపెట్టు నవకాశములేదు. దానిని అయః పిండముగనో, దారుపిణ్డముగనో భావించదగును.

ఉదా : సమ్యక్... (దారుపిణ్డము) సమమయక్ (అయఃపిణ్డము)

105. జ్వాలాపిణ్డాన్ననాసిక్యాన్ సానుస్వారాంస్తు మృణ్మయాన్ ।

సోపధ్వానాన్యాయుపిణ్డాన్ జిహ్వమూలే తు వశ్రజిణః ॥

సుగుణ : నాసిక్యవర్ణములకు (జ ఇ మ ణ న) ఇతర వ్యంజన సంయోగమున్నచో, దానిని 'జ్వాలాపిణ్డ'మందురు.

ఉదా : బ్రహ్మ వహ్ని, కృష్ణ.

పూర్వానుస్వారమునకు ఇతర వ్యంజనములతో నుండు సంయోగమును 'మృణ్మయ'మందురు.

యామైరయ శ్చ శ్రుత్ర, లోకా శ్చ అకల్పయన్ ఇవి ఉదాహరణలు.

ఉపధ్యానీయముతో ఇతర వ్యక్తనములయొక్క సంయోగమును 'వాయు' పిణ్ణమందురు.

ఉదాహరణ : యాఃఫలినీః (ఃఫ) - దౌష్ఠితా (శు.య. 2-11)

జిహ్వములీయముతో కూడియున్న వ్యంజన సముదాయమును 'వజ్ర' పిణ్ణమందురు.

ఉదాహరణ : దివఃకకుత్ (శు.య. 3-12).

స్పష్టముగ తెలియుటకు మరికొన్ని ఉదాహరణలు.

అయఃపిణ్ణము : అగ్గి (శు.య. 23-17). తన చచ్చిః (శు.య.1-4) ఫలిక్కీః, యక్కా (శు.య. 39-8)

దారుపిణ్ణము : అశ్వః (శు.య. 24-1), సూర్యయః (శు.య. 3-9) బిల్లినే (శు.య. 16-35), విశ్వజనస్య (శు.య. 5-28), వీరర్కమ్ (శు.య. 19-9)

హిర్దాపిణ్ణము : అశ్వమ్మన్ (శు.య. 17-1); కృష్ణణః (శు.య. 2-1) అమాష్మమిన్ (శు.య. 17-2); అన్మిన్ (శు.య. 3-1); కుక్కుటః (శు.య. 1-16)

జ్వాలాపిణ్ణము : బ్రహ్మ (శు.య. 13-3), వహ్నితమమ్ (శు.య. 1-8). గృహ్లామి (శు.య. 9-2)

మృత పిణ్ణము : తాగ్నసవితుః (శు.య. 17-74), స శ్చస్థామ్ (శు.య. 19-29) లోకా శ్చ అకల్పయన్ (శు.య. 31-13)

వాయు పిణ్ణము : యాఃఫలినీః (శు.య. 12-29)

వజ్ర పిణ్ణము : ఋక్కామయోః (శు.య. 4-9), ఇష్కీకృతి (శు.య. 12-83) దివఃకకుత్ (శు.య. 3-12), మొదలగునవి.

అవతారిక : ఈ విధముగ సప్తవిధ సంయోగ పిణ్ణములను వివరించి, ఇకనిపుడు వర్ణ సమామ్నాయ విశేషములను చెప్పుచున్నారు.

ఏతే కకారాదయో మకారావసానాః కృష్ణాః
 పశ్చాదంశతిః స్పర్శాః వ్యాఖ్యాతాః శనైశ్చరదేవత్యాః ।
 చత్వరోఽన్తస్థా యరలవాః కపిలవర్ణాః అగ్నిదేవత్యాః ।
 చత్వర ఊషాణః శషసహ అరుణవర్ణాః ఆదిత్యదేవత్యాః ॥
 ఏవం త్రయస్త్రింశద్ వ్యక్తానానీతి ॥

సుగుణ : కకారాదిగ మకారాంతమువరకు గల ఇరువది ఐదు హల్లులను 'స్పర్శ' వర్ణములందురు. ఇవి కృష్ణవర్ణములు. వీనికి శని అధిదేవత.

యరలవ - అను ఈ నాలుగు 'అన్తస్థలు' అని అనబడును. ఇవి కపిల వర్ణములు. ఆదిత్య దేవతాకములు.

శషసహ - అను ఈ నాలుగు 'ఊష్మల'నబడును. ఇవి అరుణ వర్ణములు. ఆదిత్య దేవతాకములు.

అవతారిక : ఈ విధముగ ముప్పదిమూడు హల్లులగురించి వివరించిరి. ఇకనిపుడు వర్ణోచ్ఛారణకు వలయుస్థాన, కరణ, ప్రయత్నములలో ముందుగ కరణము గురించి వివరించుచున్నారు.

చతుర్విధం కరణం స్పృష్టమస్పృష్టం సంవృతం వివృతం చేతి ॥

స్పృష్టాః స్పర్శాః । అస్పృష్టా అన్యే । సంవృతా ఘోషాః

వివృతా అఘోషాః॥

వింశతిఃఘోషాస్తే గజదదబా ఘ రు ధ ధ బా

జ జ ణ న మ యరలవా హకారశ్చేతి ॥

త్రయోదశా ఘోషాస్తే కచటతవ ఖఘతథవ శషసాశ్చేతి ॥

సుగుణ : కరణము 1) స్పృష్టము 2) అస్పృష్టము 3) సంవృతము 4) వివృతము అని నాలుగు విధములు. అందు

అ) స్పర్శవర్ణములు స్పృష్టములు

ఆ) మిగిలినవి అస్పృష్టములు

ఇ) ఘోషవర్ణములు సంవృతములు

ఈ) అఘోషవర్ణములు వివృతములు

ఉ) ఘోషవర్ణములు - ఇవి ఇరువది. అవి గ జ డ ఢ బ ఘ ఝ ఞ ఠ డ ధ ఢ (వర్ణ తృతీయ చతుర్థ వర్ణములు - 10) జ ఞ ణ న మ (అనునాసికలు 5), యరలవ (అస్తస్థలు), హకారము

(ఊ) అఘోషవర్ణములు - ఇవి పదమూడు.

కచటతప, ఖచతథప (వర్ణ ప్రథమ, ద్వితీయ వర్ణములు 10)

శ ష స (ఊష్మలు 3)

అవతారిక : ఇకనిపుడు ముఖగోళమందలి వర్ణోచ్చారణ స్థానముల గురించి చెప్పచున్నారు. సాధారణముగా వర్ణ సమామ్నాయమును పదిభాగములుగా చెప్పిరి. ఇప్పుడు వానిని వివరించుచున్నారు.

1. దశధా వర్ణభవన్తి । ఔరస కణ్యమూర్ధన్య దన్వేష్ఠ్య

తాలన్య దన్తమూలీయ జిహ్వమూలీయ యమానుస్సారాశ్చేతి ॥

తత్ర ద్వైవౌరసౌ హ్య ఇతి హ్యైతి ॥ (1)

త్రయః కణ్యా అ అ అ³ ఇత్యవర్ణ హకారవిసర్జనీయా ఇతి ॥2॥

మూర్ధన్యః షట్ టతడధణషా ఇతి ॥ (3)

నన తాలన్యః । ఇతా ఈ³ - ఇతీవర్ణః చఫజరుజాయశా ఏకారశ్చేతి ॥ (4)

అష్టే దన్త్యాః ి ి ి³ ఇతి ి వర్ణః తథదధన లకార సకార ఇతి ॥5॥

నన ఓష్ఠ్యాః - ఉ ఊ ఊ³ ఇత్యవర్ణ పఫబభమ వకారోపధానీయ ఓకారశ్చేతి ॥6॥

ఏకే దన్తమూలీయౌ రేఫః ॥7॥

సప్తజిహ్వమూలీయాః ఋ ఋ ఋ³ ఇతి ఋవర్ణ క క ఖ గ ఘ ఙ ఇతి ॥ (8)

చత్వారేయమాః క ఖ గ ఘ ణ ఇతి ॥9॥

అనుస్వారః (10)

సుగుణ : వర్ణరాశిని ఉచ్చారణ స్థానములనుసరించి పది విభాగములుగా చేసిరి. అవి 1. ఔరసములు 2. కణ్యములు 3. మూర్ధన్యములు 4. తాలన్యములు 5. దన్తములు 6. ఓష్ఠ్యములు 7. దన్తమూలీయము 8. జిహ్వమూలీయము 9. యమలు 10. అనుస్వారము.

ఇకనిపుడు వానిని వివరించుచున్నాము.

1. ఔరసములు : హకారము రెండు రకములు. 1. ఉరస్థానియము మరియు (2) కంఠ్యము. ఇపుడు ఉరసిజమగు హకారమును చెప్పుచున్నారు. (1) అస్తస్థలతో కూడిన హకారము. హ్లాది: । ప్రోద:॥ జిహ్వ॥ ఇచట హకారము ఉరసిజము. అట్లే

వర్గపంచమాక్షరములతో కూడిన హకారము వహ్లా: । బ్రహ్మ॥ అహ్నము ఇచట కూడా హకారము ఔరసమే.

2. కంఠ్యములు : అకారము, అ ఆ ఆ³, హకారము, విసర్గ (:). ॥

అస్తస్థవర్గములతోను, వర్గపంచమాక్షరములతోను సంయోగము కాని హకారము.

3. మూర్ధన్యములు : ట ఠ డ ఢ ణ ష - ఇవి ఆరు అక్షరములు.

4. తాలవ్యములు : ఇ (ఇఈఈ³) చ ఛ జ ఝ ఞ

య, శ, ఏకారము - ఇవి తొమ్మిది అక్షరములు

5. దంత్యములు : ఙ (ఙ్ఙ్ఙ్ఙ³) త థ ద ఢ న ల స ఇవి ఎనిమిది అక్షరములు.

6. ఓష్ఠ్యములు : ఉకారము (ఉ ఉ ఉ) ప ఫ బ భ మ వ ఓ ఉపధ్యానీయము ఇవి తొమ్మిది అక్షరములు.

7. దన్తమూలీయము : ఇది ఒక్క అక్షరము. రేఫ (ర)

8. జిహ్వమూలీయములు : ఇవి ఏడు అక్షరములు. ఋకారము (ఋ; ఋ, ఋ³) జిహ్వమూలీయము క కఖగఘఙ ॥

9. యమవర్గములు : కు ఁ ఖు ఁగు ఁ ఘు ॥ ఇవి నాలుగు

10. అనుస్వారము. ఇది ఒకటి (ం).

ఈ విధముగ పదిరకములుగ విభజించబడిన వర్గసమామ్నాయమును వివరించి, ఇక నిపుడు యమ వర్గవిశేషములను చెప్పుచున్నారు.

106. రుక్ కేళి ప్రథమో జ్ఞేయః సక్ష్మా ఇత్యపరో భవేత్ ।
విద్ద్వాతే తు తృతీయశ్చ జమ్మేదద్ధృశ్చతుర్థకః ॥

నుగుణ : ఏ వర్గ వంచమాక్షరముతోనైనను, అవంచమమగు ఇతర స్పర్శసంయోగము చెందగ, ఆ స్పర్శ వర్గం ద్విరుక్తమగును. అట్లు అధికముగ వచ్చిన అక్షరమును 'యమ' వర్గమందురు.

ఆ యమ వర్గము వర్గ ప్రథమాక్షరమగుచో, ఆయమను 'ప్రథమయమ' అందురు. అది వర్గద్వితీయాక్షరమగుచో, అది 'ద్వితీయయమ' యగును. ఇట్లే తృతీయ, చతుర్థయములను తెలియవలెను.

ఈవిధముగ 'యమ' వర్గములు నాలుగు రకములు.

ఉదాహరణ : రుక్ కృ: ఇచట కకారము మకారముతో సంయోగము చెందగ (రుక్ + మ - రుక్ కృమ:) మరియొక కకారము (యమ వర్గము) ఉత్పన్నమయ్యెను. కకారము వర్గ ప్రథమాక్షరము కనుక, ఈ యమ వర్గము ప్రథమ యమ అనబడును.

ఇట్లే సకథ్థా ఇచట థకారము వర్గ ద్వితీయాక్షరముకనుక 'థ' ద్వితీయ యమ.

ఇట్లే 'విద్ద్యా' ఇచట 'ద' కారము వర్గ తృతీయాక్షరము, కనుక 'ద' కారము తృతీయ యమ.

మరియు "దధ్ధ్యు:" ఇచట 'ధ' కారము వర్గ చతుర్థాక్షరము కనుక 'ధ' కారము చతుర్థయమ వర్గమగును.

అవకారిక : యమాక్షరముల యొక్క అంగత్వము చెప్పుచున్నారు.

107. అపజ్ఞమైత్రికపదే సంయుక్తం పజ్ఞమాక్షరమ్ ॥

ఉత్పద్యతే యమస్తత్ర సోఽ ఙ్గం పూర్వాక్షరస్య హి ॥

నుగుణ : సమానపదమందు వర్గవంచమాక్షరముతో అవంచమాక్షరము సంయోగము చెందగ 'యమ' వర్గము ఉత్పన్నమగును. ఆయమ వర్గము తత్పూర్వమందలి స్వరమునకు (అచ్చునకు) అంగమగును. పరస్వరమునకు అంగము కాదు. ఉదా :: రుక్ కృ:॥ ఇందలి మొదటికకారము (యమ) "రు" యందలి ఉకారమునకు అంగమగును. రెండవ కకారము (మతో కూడియున్నది) మకారముపైనున్న అకారమునకు అంగమగును.

108. పశ్చాత్తాపః శవసైర్యుక్తా అన్తస్సైర్యాపి సంయుతాః ।
యమాన్తత్ర నివర్తంతే శృణానాదివ బాంధవాః ॥

నుగుణ : వర్గపశ్చాత్తాపముతో, సమానపదమున, అన్తస్థులు (యరలవ), ఉష్ణు (శవసహ) వర్గములు సంయోగము చెందినను, అచట యమవర్గము ఉత్పన్నము కాదు.

అనగ, యరలవ, శవసహ వర్గములకు, వర్గ వంచామక్షరములతో సంయోగమున్నను వానికి ద్విరుక్తి (యమ వర్గజననము) లేదు.

(ఉష్ణుభా: పంచమేఘ యమాపత్తిర్దోష: (శు.య.ప్రా 4-162)

109. చతుర్థశ్చ తృతీయేన ద్వితీయం ప్రథమేన చ ॥
అద్యం మధ్యం తథాన్త్యంచ స్వరూపేణాభివీడితమ్ ॥

నుగుణ : ఏక పదమందు, సంయోగములో చతుర్థవర్గమునకు ద్విత్వము వచ్చినచో, ఆ అధికముగ వచ్చిన (యమ) వర్గము ఆ వర్గ తృతీయ వర్గముగ మారును. అట్లే అధికముగ వచ్చిన ద్వితీయ వర్గము ఆ వర్గ ప్రథమాక్షరముగ మారును. (ప్రథమై: ద్వితీయా, తృతీయైశ్చతుర్థా: శు.య. ప్రా 4-110)

ప్రథమ, తృతీయాక్షరములు మారవు.

ఉదాహరణలు : సమ్యక్ప్రవన్తి - సమ్యక్ప్రవన్తి (శు.య. 13-38)

విఖ్యాయ - విఖ్యాయ - విఖ్యాయ (శు.య. 11-20)

అగ్ని: - అగ్గి: (శు.య. 3-9)

అజిఘ్ర: - అజిఘ్ర: - అజిఘ్ర: (శు.య. 8-42)

110. ప్రథమాశ్చ తృతీయా: స్యూ: పరే ఘోషవతి స్థితే ।
పశ్చాత్తాపః పశ్చాత్తే పారే ద్వితీయా: శవసేమచ ॥

నుగుణ : పూర్వపదాన్తమందలి వర్గ ప్రథమాక్షరముకంటే ఘోషవర్గము పరమందున్నచో, ఆ ప్రథమాక్షరము తృతీయ వర్గముగ మారును.

అట్లే పంచమాక్షరము పరమందున్నచో ఆ ప్రథమాక్షరము ఆ వర్గ పంచమాక్షరముగ మారును.

ఆ ప్రథమాక్షరముకన్న శషస - వర్ణములు పరమగుచో ఆ ప్రథమాక్షరము ద్వితీయాక్షరముగ మారును.

ఉదాహరణలు :

యత్+గ్రామే - యద్ గ్రామే (ప్రథమ తృతీయగ మారెను)

ఉత్+ఏనమ్ - ఉదేనమ్ (ప్రథమ తృతీయగ మారెను)

అనుష్టుప్ + శారదీ - అనుష్టుప్శారదీ (ప్రథమ ద్వితీయగ మారెను)

వాక్ + మయః - వాఙ్మయః (ప్రథమ సవర్గీయ పంచమంగ మారెను)

(మాధ్యస్థినశాఖయందు శషసలు పరమందున్నచో పూర్వమందున్న ప్రథమాక్షరము అట్లే ఉండును. ద్వితీయ వర్ణముగ మారదు. కాని ద్విరుక్తమగును. (జీత్ ప్రథమమ్ శు.య. ప్రా 4-121)

॥అథాధ్యైత్వధర్మాః॥

అవతారిక : ఇకనిపుడు విద్యార్థి ధర్మములను ప్రవర్తనానియమములను చెప్పుచున్నారు.

111. ఉపాంశు త్వరితం చైవ యోఽ ధీతే విత్రసన్నివ ।

అపరూప సహస్రాణాం సన్దేహే¹ స ప్రవర్తతే ॥

సుగుణ : విద్యార్థి లోగంతుకతో (పైకి వినిపించకుండ) చదువుకొనరాదు. స్ఫుటముగా, స్పష్టముగ వినబడునట్లు పైకి చదువవలెను. అట్లే ఎవరో వెంటతరముతున్నట్లు భయపడినట్లు అతి త్వరితముగ చదువరాదు. అట్లు చదువుటయందు అనేక దోషములుండును. వర్ణోచ్ఛారణ స్పష్టముగ నుండదు. మరియు వినువారికి అనేక సందేహములు కలుగును. కాగ పాఠకుడు ఎల్లప్పుడు ప్రశాంతముగా సుస్పష్టముగా బోధపడునట్లు చదువవలెను. అట్లే వక్తయును సంభాషించవలెను.

112. పశ్చాద్విద్యాం న గృహ్యన్తి చణ్డాస్తభాశ్చ యే నరాః ।
అలసా రోగిణ్యైవ యేషాం చ విస్మృతం మనః ॥

మగుణ : విద్యాభ్యాసమున కనర్హులగువారిని చెప్పుచున్నారు. 1. తీవ్రస్వభావము (కోపము) కలవాడు, 2. మందబుద్ధిగలవాడు (స్తబ్ధుడు), 3. అలసుడు (ఉత్సాహము లేనివాడు, బద్ధకన్ఠుడు), 4. నిత్యమనారోగ్యముతో బాధపడువాడు, 5. జ్ఞాపకశక్తిలేనివాడు - ఈ ఐదుగురు విద్యనభ్యసించుట కనర్హులు. అనగ ఏరికి బోధించిన విద్య ఫలదాయకముకాదు, శక్తి, కాలము వృథాయగునని భావము.

113. అహేరివ గణాద్భీతః సమ్మానాన్నరకాదీవ ।
రాక్షసీభ్య ఇవ స్త్రీభ్యః స విద్యామధిగచ్ఛతి ॥

మగుణ : ఇప్పుడు ఎట్టి వ్యక్తి ఉత్తమము ఉన్నతమగు విద్య పొందగలుగునో చెప్పుచున్నారు.

1. పాము నుండి దూరముగా తొలగిపోవునట్లు స్నేహబృందము నుండి దూరముగా ఉండువాడు.

2. నరకమును ఎన్నడూ కోరుకొననట్లు, నన్మానములను వాంఛించక, విద్యయందేకాగ్ర దృష్టితో (శ్రద్ధతో) ఉండువాడు.

3. స్త్రీలను చూచి, ఆడరాక్షసులను చూచినట్లు వారిని తప్పించుకొని దూరముగ నుండువాడు -

ఇట్టి వ్యక్తి విద్యకు అర్హుడు. ఇట్టి వానికి ఉత్తమ విద్య స్వాధీనమగును. ఇట్టి వానికి బోధించిన విద్య సార్థకమగును.

114. స భోజన విలమీ స్యాన్న చ నారీ నిబన్ధనః ।
సుదూరమపి విద్యార్థం ప్రజే ధరుడ హంసవత్ ॥

మగుణ : విద్యార్థి భోజనమును త్వరగ ముగించవలెను. ఎక్కువకాలము (అలస్యముగ) తినుచు కాలవ్యయము చేయరాదు. అట్లే స్త్రీల ఆకర్షణలకు లోబడరాదు.

గ్రంథులు, హంసలు ఆహారమునకై సుదూరము పోవునట్లు విద్యార్థి విద్యకోరకు ఎంత దూరమునకైనను వెళ్ళవలెను.

115. సుఖార్థచేత్ త్యజేద్విద్యాం విద్యార్థచేత్ త్యజేత్సుఖమ్ ।
సుఖినస్తు కుతో విద్యా విద్యార్థినః కుతస్సుఖమ్ ॥

మగుణ : బాల్యము నుండియె (విద్యాభ్యాస కాలమున) సుఖముల నపేక్షించువాడు విద్యను వదులుకొనవలెను. అట్లే విద్యను కోరువాడు సర్వసుఖములను వదలవలెను.

సుఖమును కోరువానికి విద్యలేదు. విద్యను కోరువానికి సుఖము లేదు.

అనగ విద్యాభ్యాసకాలమున, సర్వసుఖములను త్యజించి జ్ఞాన సముపార్జన మొక్కటియే ఏకైక లక్ష్యముగ, విద్యార్థి శ్రమించవలెనని భావము.

116. గుణితా శతశో విద్యా సహస్రావర్తితా పునః ।
అగమిష్యతి జిహ్వగ్రే స్థలాన్నిమ్నుమివోదకమ్ ॥

మగుణ : వందసార్లు పఠనము చేసి, వేయిమారులు సాధన చేయబడిన విద్య, ఎత్తు ప్రదేశము నుండి నీరు క్రిందకు ప్రవహించునట్లు, వక్త (విద్యార్థి) జిహ్వగ్రము నుండి ఎల్లపుడు ప్రవహించును.

అనగ విషయమును ముందుగ అర్థము చేసికొనవలెను. తర్వాత దానిని చింతన చేయవలెను. తర్వాత దానిని పదే పదే మననము చేయుచుండవలెను. అట్టి విద్యార్థికి విద్య స్వాధీనమై యుండును.

117. శతేన గుణితా యాతి సహస్రేణ చ తిష్ఠతి ।
శతానాం చ సహస్రేణ ప్రేత్య చేహ చ తిష్ఠతి ॥

మగుణ : వందసార్లు విషయమును సాధనచేయగ అది సిద్ధించును. కాని వేయి మారులు సాధనచేసినచో అది బుద్ధియందు స్థిరపడును. కాని వేయినూరుల మార్లు (అనేక పర్యాయములు) సాధన చేయబడిన విద్య జన్మాంతరమున కూడ వాసనా రూపమున సంక్రమించును.

118. జలమభ్యాసయోగేన తైలానాం కురుతే క్షయమ్ ।
కర్మశానాం మృదుస్సర్పం కిమభ్యాసాన్న సాధ్యతే ॥

సుగుణ : అతి కఠినములై ఎత్తుపల్లములతో బాధాకరముగనుండు గండశిలలను కూడ వానిపై నిత్యము ప్రవహించు జలములు, వానిని (ఆ రాళ్ళను) మృదువగునట్లు చేదించుచున్నవి కదా. అహా అభ్యాసముచే సాధింపబడనిది ఏదియు లేదు. నిత్యసాధన సర్వార్థదాయకము.

119. యథా పిపీలికాభిశ్చ క్రియతే పాంసు సజ్జయమ్ ।

స చాత్ర బలసామర్థ్యముద్యమస్తత్ర కారణమ్ ॥

సుగుణ : చీమలు కొద్దికొద్దిగ మన్నును నిరంతరముగ తెచ్చి పెద్ద పెద్ద పుట్టలను నిర్మించుచున్నది. ఇచట పుట్ట నిర్మాణ మందు చీమల భుజశక్తి కారణం కాదు. కాని వాని నిరంతర సాధనయే కారణము.

అట్లే విద్యార్థికి తీక్షణగ్రహణ ధారణ శక్తులు లేకున్నను, నిరంతర సాధనతో, బుద్ధి పదునుతేరి, ధారుణగ్రహణ శక్తులు సిద్ధించునని భావము.

120. అజ్ఞానస్య క్షయం దృష్ట్వా వల్లీకస్యతు సంచయమ్ ।

అబన్ధ్యం దివసం కుర్యాద్ దానాఽధ్యయన కర్మసు ॥

సుగుణ : రోజురోజుకు కొంచెం కొంచెం కాటుక కళ్ళకు పెట్టుకున్నను, కొద్ది రోజులలో ఆ కాటుక భరిణే భాళి యగుచున్నది. అట్లే చీమలు కొద్దికొద్దిగా మన్నును నిరంతరము తీసుకొని పెద్ద పెద్ద పుట్టలను చేయుచున్నవి. ఈ నిత్య సత్యములను గుర్తించి, మానవుడు వ్రతదినము, అహర్నిశలయందు, కొద్దికొద్దిగనైనను విద్యనభ్యసించుచు, ఎంతో కొంత దానమును చేయుచున్నచో, అది కొన్నాళ్ళలో మహాజ్ఞానరాశిగను, పుణ్యరాశిగను ప్రాగుపడును.

121. హయానామివ జాత్యానామర్థరాత్రార్థశాయినామ్ ।

స హి విద్యార్థినాం నిద్రా చిరం నేత్రేషు తిష్ఠతి ॥

సుగుణ : జాతిగుర్రములు రాత్రియంతయు నిద్దరపోవు. అవి సగం రాత్రివరకే నిద్రించును. అట్లే ఉత్తమ విద్యార్థియు రాత్రికాలమంతయు (సూర్యోదయము వరకు) నిద్రించరాదు. అతనికి రాత్రియంతయు నిద్రరాదు. తెల్లవారు ఝాముననే లేచి తాను చదువుకొనవలెనను తొందరలో నాతడుండును.

122. అన్నవ్యజ్ఞానయోర్భాగౌ తృతీయముదకస్య చ ।

వాయోస్సజ్వరణార్థాయ చతుర్థముపకల్పయేత్ ॥

సుగుణ : ఉత్తమ విద్యార్థి భోజనము చేయునపుడు, తన ఉదరమందు సగభాగమును మాత్రమే అన్నము, కూరలు మొదలగు వానితో నింపవలెను. మిగిలిన సగభాగములో సగమును జలములతో నింపవలెను. మిగిలిన నాల్గవ వంతు భాగమును వాయువు సంచరించుటకు గాను ఖాళీగా ఉంచవలెను.

123. యథా ఖనన్ ఖనిత్రేణ నరో వార్యధిగచ్ఛతి ।

తథా గురుగతాం విద్యాం శుశ్రూషురధిగచ్ఛతి ॥

సుగుణ : భూమియందలి జలములను గునపముతో త్రవ్వి పొందుచున్నట్లు, విద్యార్థి శుశ్రూషయనెడి గునపముతో గురువునందున్న విద్యను క్రమముగా పొందును. అనగ శుశ్రూషయొక్కటియే, విద్యను పొందుటకు మార్గము.

124. శుశ్రూషా రహితా విద్యా అపి మేధాగుజైర్యుతా ।

వన్యైవ యువతీ తస్య న విద్యా ఫలినీ భవేత్ ॥

సుగుణ : బిడ్డలు లేని స్త్రీ యొక్క యవ్వన శౌందర్యములు నిష్ఫలమైనట్లు, విద్యార్థి ఎంతటి మేధావియైనను, స్వయముగా చదివి నేర్చుకొనగల్గినను, శుశ్రూష చేసి గురుముఖతః సంపాదించని ఆ విద్య ఫలదాయకము కాదు.

125. గురుశుశ్రూషయా విద్యా పుష్కలేన ధనేన వా ।

అథవా విద్యయా విద్యా చతుర్థం నోపలభ్యతే ॥

సుగుణ : 'గురువును సేవించుట వలన'ను లేదా 'పుష్కలముగ ధనమును ఇచ్చుట ద్వారాను' లేదా తన విద్యను అవతలి వానికిచ్చి అతని వద్దనున్న విద్యను గ్రహించుట' యును ఈ మూడు మాత్రమే విద్యను పొందుమార్గములు. ఇవికాక, ఇతరమగు నాల్గవ పద్ధతి ఏదియును లేదు.

126. బహ్వః జిహ్వ యథా గృహ్లాత్యహ్నా వహ్నిస్తథైవ ।

బ్రహ్మరూపం విజానీయాత్ గురుమేవాత్మనః సదా ॥

సుగుణ : అగ్ని తన బహుజ్వాలలతో సమస్తమును గ్రహించునట్లు, గురువు తన జ్ఞానాగ్నితో సర్వమును గ్రహించగలడు. కనుక శిష్యుడు ఎల్లవేళలా తన గురువును బ్రహ్మస్వరూపముగనె తెలిసి సేవించవలెను.

127. యత్నిశ్చిద్వాఙ్మయంలోకే సర్వమత్ర ప్రతిష్ఠితమ్ ।

కరోతి తత్రదానం యత్రస్మాద్రుహ్మామయో గురుః ॥

మగుడు : సమస్త వాఙ్మయమందు ఏవిజ్ఞానము నిక్షిప్తమై యున్నదో అదియంతయు గురువునందు ప్రతిఫిలితమై యున్నది. అట్టి బ్రహ్మ (వేద) జ్ఞానమునందించు గురువు సాక్షాత్తుగ బ్రహ్మయే యగును.

128. విధినాస్యవిధిజ్ఞానమవిధానాన్న లభ్యతే ।

అవిధానపరో నిత్యం ప్రాయశ్చిత్రీయతే తతః ॥

మగుడు : ఎంతటి అదృష్టవంతుడైనను, శాస్త్రోక్తమార్గముననే సర్వమును సాధించుకొనవలెను. పొందవలెను. అట్లుకాక, ఇష్టము వచ్చినట్లు అశాస్త్రీయమార్గము ననురించువారు ఎల్లప్పుడు ప్రాయశ్చిత్తము చేసుకొనవలసియుండును.

ప్రస్తుతమున విద్యార్థి గురుముఖతః, శుశ్రూషచేసి, విద్యను పొందనిచో అతను అన్యథానేర్చిన విద్యయందు అనేక సందేహములతో, మాటిమాటికి తప్పులు దిద్దుకొనును.

కనుక విద్యనెల్లప్పుడు గురుముఖతః నేర్వవలెను.

129. యుక్తి యుక్తం వచో గ్రాహ్యం న గ్రాహ్యం గురుగౌరవాత్ ।

సర్వశాస్త్రరహస్యం తద్ యాజ్ఞవల్క్యేన భాషితమ్ ॥

మగుడు : యుక్తి యుక్తములగు వాక్కులను మాత్రమే గురువు నుంచి గ్రహించవలెను. గురువు యందలి గౌరవ భావముతో యుక్తి రహితము, సత్యదూరము - ధర్మబాహ్యములగు ఉపదేశములను శిష్యుడు అంగీకరించి గ్రహించరాదు.

సర్వశాస్త్ర రహస్యమగు ఈ విషయము యాజ్ఞవల్క్యమహర్షిచే చెప్పబడినది.

అంగీరస బార్హస్పత్య భారద్వాజ, త్ర్యార్షేయ ప్రవరాస్మిత, భారద్వాజ సగోత్రుడును, కృష్ణ యజుర్వేద తెత్తిరీయ శాఖాధ్యాయుడు, అపస్తంబ సూత్రుడును, వేదులోప నామక కృష్ణావధాని ధౌత్రుడును కామేశ్వరీ కామేశ్వరుల పుత్రుడును, శాస్త్ర చూడామణి బిరుదాంచితుడును, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ సంస్కృత విభాగ విశ్రాంతాధిపతియు వేదాచార్యుడనగు మల్లికార్జునుడే యాజ్ఞవల్క్యరిక్షకు చేయబడిన మగుడు నామకాంధ్ర వివరణమున ఉత్తరార్థము సమాప్తము.

గ్రంథము సర్వము సమాప్తము.

★★★

పదము	శ్లోక సంఖ్య	వివరణము
1. అతిరీధా	2-55	షకారముగ మారిన విసర్గ (ఊష్మ)
2. అనుదాత్రము	1-1	వైదికస్వరములలో ఒకటి “నీవైరనుదాత్రః”
3. అణువు	1-11	సూర్యరశ్మిలోని దూళికణిక స్పందించు కాలము
4. అభినిహితము	1-79	పదాంతములగు ఉదాత్రములగు ఏకారము ఓకారముకంటేనున్న అనుదాత్ర అకారము పూర్వ రూప సంధికాగ ఏర్పడు స్వరము
5. ఆయఃపిణ్ణము	2-103	ద్విరుక్తమగు హల్లుముదాయము
6. అవగ్రహ	1-13	సమానపదమును పదపాఠమున విభజించి చూపుట, ఉచ్చారణ 1/2 మాత్ర కాలము వ్యవధానము
7. అహీణము	2-90	ఋకారమును పరమందుకల్గిన రణ్ణ వర్ణము
8. అమ్రేడితము	2-97	ఒక అక్షరమునుగాని, పదమునుగాని ద్విరుక్తము చేయగ, అందు మొదటిది.
9. ఉచ్చమ్	1-2	ఉదాత్రము ఉచ్చైరుదాత్రః ॥
10. ఉదాత్రము	1-1	వైదికస్వరములలో ఒకటి. ఉచ్చైరుదాత్రః ॥
10.ఎ. ఉదాత్రమయము	1-87	ఏకశ్రుతి-ప్రచయము.
11. ఉపచారము	2-98	సంధిలో కలగు వర్ణవృద్ధి లేక లోపము
12. ఉపధానికా	2-84	పదాంత మకారము అనునాసికగా మారగా ఏర్పడు రంగ వర్ణము
13. ఉపధానినః	2-85	పదాంతమందలి ‘మ’ కార, ‘న’ కారములను అను నాసికగ మార్చు ఉత్తరపదాదియందలి యరలవ శపసహ (8) అక్షరములు.
14. ఊర్ణపిణ్ణము	2-103	యమ, అన్తస్థవర్ణములకంటే భిన్నమగు ఇతర హల్లుల వరస్పర నంయోగముచే ఏర్పడు వర్ణసముదాయము.

1 - ఒకటవ భాగములోని శ్లోక సంఖ్య

2 - రెండవ భాగములోని శ్లోక సంఖ్య

15. ఊష్ణా	1-71	విసర్గ.
16. ఋషభము	1-7	సామవేదస్వరములలో ఒకటి.
17. ఏకస్వరము	1-59	ప్రచయము, తానము, ఏకస్వరము, ఏకశ్రుతి, స్వరితము తర్వాతనున్న అనుదాత్తము పేర్లు.
18. కరిణీ	2-14	రేఫ హకార సంయోగమున వచ్చు స్వరభక్తి.
19. కుర్విణీ	2-14	లకారహకార సంయోగమున వచ్చు స్వరభక్తి.
20. కేలి	2-54	ఓభావమును పొందిన విసర్గ (ఊష్ణ).
21. కైప్రము	1-80	జాత్యాది సప్తస్వరితములలో ఒకటి.
22. గాన్ధారము	1-7	సామవేదస్వరములలో ఒకటి.
23. గాయత్రీము	1-5	గాయత్రీ ఛందస్సు.
24. ఘాత	2-90	అకారమును పరమందుగల్గిన రఙ్గవర్ణము.
25. జాత్యము	1-78	జాత్యాది సప్తస్వరితములలో నొకటి.
26. జ్వాలాపిణ్డము	2-105	వర్గపంచమాక్షరములతో ఇతర హల్లు సంయుక్తముకాగ ఏర్పడు వర్ణ సముదాయము
27. తాథాభావ్యము	1-85	జాత్యాదిసప్తస్వరితములలో నిదియొకటి.
28. తానము	1-59	ఏకస్వరము, ప్రచయము, పర్యాయపదములు.
29. తారా	1-71	పదాంత ఉదాత్తముకంటే ఉన్న విసర్గ.
30. తైరోవిరామము	1-83	సప్తవిధస్వరితములలో ఇది ఒకటి.
31. తైరోవ్యంజనము	1-82	సప్తవిధ స్వరితములలో ఇది ఒకటి.
32. దారుపిణ్డము	2-103	అంతస్థవర్ణములతో ఇతర హల్లుల సంయోగంచే ఏర్పడు వర్ణసముదాయము.
33. దీర్ఘము	1-16	ద్విమాత్రాకాలికోచ్ఛారణగల్గిన అచ్చు.
34. ద్యుతవృత్తి	1-49	మిక్కిలి వేగముగ పలుకుట
35. ధైవతము	1-7	సామవేద స్వరములలో ఒకటి.
36. నిర్వాత	2-90	ఇకారమును పరమందు గల్గిన రఙ్గవర్ణము.
37. నిషాదము	1-7	సామవేదస్వరములలో ఇది ఒకటి
38. నిహితము	1-88	ఉదాత్తము కంటే పరమందున్న అనుదాత్తము స్వరితముగ మారి, మరల అనుదాత్తముగ మారిన అనుదాత్తము.

39. నీచము	1-3	అనుదాత్తము
40. పంచమమ్	1-7	సామవేదస్వరములలో ఇది ఒకటి
41. ప్రచయము	1-59, 89,90	ఏక స్వరము (ఏకశ్రుతి) ప్రచయము పర్యాయములు
42. ప్రచితా	1-71	పదాంత స్వరితము కంటే పరమగు విసర్గ (ఊష్మ),
43. ప్రణవము	1-17	ఓంకారము. ఇది ప్లుతము
44. ప్రశ్లిష్టము	1-81	సప్తవిధ స్వరితములలో ఇది ఒకటి
45. ప్రహిణము	2-90	ఓకారమును పరమందుగల్గిన రణ్వర్ణము.
46. పాకవతీ	2-11	రెండు ప్రాస్వములు మధ్యనున్న వివృత్తి
47. పాదవృత్తము	1-84	సప్తవిధ స్వరితములలో ఇది ఒకటి
48. ప్రాదేశము	1-52	కుడిచేతి మధ్యవేలు అగ్రభాగమునుండివాచిన బొటనవ్రేలి అగ్రభాగమువరకు గల ప్రదేశము.
49. పితృతీర్థము	1-53	కుడిచేతి చూపుడు వ్రేలుకు క్రిందుగ, దగ్గరగ ఉన్న ప్రదేశము.
50. పిపీలికా	2-11	రెండు దీర్ఘములు నడుమనుండు వివృత్తి.
51. పుష్పిణీ	2-56	ఉపధ్మానీయముగ మారిన ఊష్మ (:)
52. ప్లుతము	1-16	త్రిమాత్రికాకాలోచ్చారణము.
53. బలకా	1-71	పదాంతానుదాత్తము కంటే పరమగు ఊష్మ (:)
54. మధ్యమా	1-7	సామవేదస్వరములలో ఒకటి.
55. మనుష్యతీర్థము	1-53	కుడిచేతి చిటికెనవేలు క్రింద దగ్గరగా ఉన్నభాగం
56. మాత్రా (కాలము)	1-10	చతురాణవపరిమిత కాలము.
57. మృత్పిండము	2-105	అనునానీ కావర్ణముతో సంయుక్తమగు వర్ణసముదాయము.
58. రణ్వర్ణము	2-87,102	పదాంతమందలి మకార, నకారములు లోపించి పూర్వస్వరమునకు అనునానీకత్వం అనుస్వా రత్వము కలుగగ ఏర్పడు అక్షరము.
59. లీడా	2-55	శకారముగ మారిన ఊష్మ (:)
60. వజ్ర పిణ్డము	2-105	జిహ్వమూలీయముతో హల్వర్ణ సంయోగమున ఏర్పడు వర్ణసముదాయము.

61. వజ్రీ	2-90	ఉకారమును పరమందుగల్గిన రథవర్ణము.
62. వత్సానుస్పృజితా	2-12	ప్రాస్వ- దీర్ఘముల మధ్యనుండు వివృత్తి.
63. వత్సానుసారిణీ	2-12	దీర్ఘ-ప్రాస్వముల మధ్యనుండు వివృత్తి.
64. వ్యఙ్గానము	1-16	అర్థమాత్రాకాలోచ్చారణగల్గిన వర్ణము. (కకారాది హకారపర్యంత వర్ణరాశి)
65. వాయుపిఞ్జము	2-105	ఉపధ్యానీయముతో హల్పంయోగమున ఏర్పడు వర్ణసముదాయము.
66. వ్యాహృతయః	1-22	భూః భువః స్వః అనునవి.
67. వికటా	2-55	జిహ్వమూలీయముగ మారిన ఊష్మ (ః)
68. వికటాననా	2-54	వివృత్తి (లోపము) నొందిన ఊష్మ (ః)
69. విద్యుత్	2-55	సకారముగమారిన ఊష్మ (ః).
70. వివృత్తి	1-15, 75,	రెండు పదముల మధ్య నుండెడి అక్షరము ఊష్మ (ః) లోపించగ, అచట అచసంధి కవకాశ మున్నను, చేయబడని స్థితి
71. విస్వరము	2-33	ప్రాస్వద్దీర్ఘస్థతములకన్న భిన్నమగు ఉచ్చారణము.
72. శరా	2-55	రేఫగమారిన విసర్గ (ఊష్మ)
73. షడ్జమము	1-7	సామవేదస్వరములలో ఒకటి
74. స్వరభక్తి	2-17	రేఫ/లకారములతో ఊష్మవర్ణము (శపనహ) సంయుక్తమగునపుడు, ఆరెండింటి మధ్య అస్పృష్టమగు అచ్చు (అకార) ధ్వని వినిపించును. అట్టిస్వరమును స్వరభక్తి యందురు.
75. స్వరితము	1-1	ఉదాత్తానుదాత్తముల సమాహారము.
76. సావిత్రి	1-22	గాయత్రి మంత్రము
77. స్వారము	1-89	స్వరితము
78. హరితా	2-14	లకారశకారముల సంయోగమున వినిపించు స్వరభక్తి
79. హరిణీ	2-14	రేఫ శకారముల సంయోగమున వినిపించు స్వరభక్తి

80. హస్తహీనః 1-39 వేదస్వరములను కుడిచేతితోకాని, వ్రేళ్ళతో కాని ప్రదర్శించుటకు అసమర్థుడు.
81. స్రాస్వము 1-16 ఏకమాత్రాకాలోచ్చారణ గల్గిన వర్ణము
82. హంసపదా 2-15 రేఫ షకార సంయోగమున వినిపించు స్వరభక్తి.

స్వరములు - విశేషములు

అ. వేదములందలి ప్రధాన స్వరములు మూడు (శ్లో॥ 1-1)

1. ఉదాత్తము 2. అనుదాత్తము 3. స్వరితము

ఆ. గాంధర్వ వేదమందలి స్వరములు ఏడు. (శ్లో॥ 1-7)

1. నిషాదము ఏనుగు ఘంకారమును పోలియుండును.
2. గాంధారము ఆవు అంభారావమును పోలియుండును.
3. ఋషభము మేక అరుపును పోలియుండును.
4. ధైవతము గుఱ్ఱపు సంకిలింపును పోలియుండును.
5. వడ్డము మయూర క్రేంకార ధ్వనిని పోలియుండును.
6. మధ్యమము క్రౌంచపక్షి అరుపును పోలియుండును.
7. వంచమము కోకిలకూజతమును పోలియుండును.

ఇందులో 1,2, ఉదాత్తజములు 3,4 అనుదాత్తజములు. 5,6,7 స్వరితజములు

ఇ. జాత్యాది స్వరిత విశేషములు ఎనిమిది (శ్లో॥ 1-76 నుంచి 85)

1. జాత్యస్వరితము పూర్వార్ధము శ్లోకము 78 చూడుము.
2. అభినిహితము పూర్వార్ధము శ్లోకము 79 చూడుము.
3. కైవ్రము పూర్వార్ధము శ్లోకము 80 చూడుము.
4. ప్రశ్నేష్ఠము పూర్వార్ధము శ్లోకము 81 చూడుము.
5. తైరోవ్యంజనము పూర్వార్ధము శ్లోకము 82 చూడుము.
6. తైరోవిరామము పూర్వార్ధము శ్లోకము 83 చూడుము.
7. పాదవృత్తము పూర్వార్ధము శ్లోకము 84 చూడుము.
8. తాథాభావ్యము పూర్వార్ధము శ్లోకము 85 చూడుము.

తాథాభావ్యస్వరితమును మాధ్యస్థిన శాఖీయులు అంగీకరించరు.

ప్రకీర్ణ విషయములు

ఎ. విసర్గ (ఊష్మ) విషయములు

1. తాదా పదాంతమందున్న ఉదాత్తము కంటే పరమగు విసర్గ.
2. ఐంకా పదాంతమందున్న అనుదాత్తము కంటే పరమగు విసర్గ.
3. ప్రచితా పదాంతమందున్న స్వరితము కంటే పరమగు విసర్గ. (శ్లో. 1-71, 72)
పదపాఠమందలి విసర్గ సంహితలో ఎనిమిది విధములగు మార్పులు చెందును.
వానికి ప్రత్యేకమగు పేర్లు కలవు. అవి ఏవనగా (శ్లో. 2-54, 55, 56).
1. కేలి ఓ భావమును పొందిన ఊష్మ (:).
2. వికటాననా వివృత్తి నొందిన (లోపించిన) ఊష్మ (:).
3. లీడా శకారముగ మారిన ఊష్మ (:).
4. అతిలీడా షత్వము నొందిన ఊష్మ (:).
5. విద్యుత్ సత్వము నొందిన ఊష్మ (:).
6. వికటా జిహ్వమూలీయత్వము నొందిన ఊష్మ (:).
7. శరా రేఫత్వము నొందిన ఊష్మ (:).
8. పుష్పిణీ ఉపధ్మానీయతనొందిన ఊష్మ (:).
9. సులభా ఎట్టి మార్పు చెందని ఊష్మ (:).

బి- రజ్జ వర్ణము- ఐదు విధములు (శ్లో. 2-90)

రజ్జ వర్ణము తన కంటే పరమందున్న స్వరము (అచ్చు) నాధారముగ వేరు వేరు పేర్లతో పిలువబడును. అవి ఏవియనిన

1. ఘాత అకారమును పరమందుగల రజ్జవర్ణము.
2. నిర్దాత ఇకారమును పరమందుగల రజ్జవర్ణము.
3. వజ్రీ ఉకారమును పరమందుగల్గిన రజ్జవర్ణము.
4. అపాణ ఋకారమును పరమందుగల్గిన రజ్జవర్ణము.
5. ప్రపాణ ఌకారమును పరమందుగల్గిన రజ్జవర్ణము.

సి- వివృత్తి (శ్లో 2-10, 11, 12)

రెండు పదములలోని పదాంత, పదాద్యయందలి వర్ణములలో ఒకటి లోపించగ మిగిలిన అక్షరములకు అచట సంధి జరుగకుండుటను సాధారణముగ వివృత్తి అని

అందురు. ఇది నాలుగు విధములు. అవి ఏమనగా

1. పిపీలికా రెండు దీర్ఘముల మధ్యనుండు వివృత్తి
2. పాకవతి రెండుప్రాస్వముల మధ్యనుండు వివృత్తి
3. వత్సానుసారిణీ దీర్ఘ-ప్రాస్వముల మధ్యనుండు వివృత్తి
4. వత్సానున్యజితా ప్రాస్వ-దీర్ఘముల మధ్యనుండు వివృత్తి

డి - స్వరభక్తి (శ్లో 2-13, 14)

రేఫ / లకారముతో ఊష్మవర్ణము (శ ష స హ) సంయోగము చెందగ, ఉచ్చారణలో ఆ రెండింటి మధ్య అర్ధమాత్రాకాలికమగు అకారధ్వని వచ్చును. దానినె స్వరభక్తి అని అందురు. అది ఐదు విధములు. అవి ఏవియనిన

1. కరిణీ రేఫ హకార సంయోగమున వినవచ్చు స్వరభక్తి
2. కుర్విణీ లకారహకార సంయోగమున వినవచ్చు స్వరభక్తి
3. హరిణీ రేఫశకార సంయోగమున వినవచ్చు స్వరభక్తి
4. హరితా లకార శకార సంయోగమున వినవచ్చు స్వరభక్తి
5. హంసవదా రేఫ షకార సంయోగమున వినవచ్చు స్వరభక్తి

ఇ-హల్సంయుక్తసముదాయములు - (శ్లో 2-103, 104, 105)

రెండు లేక ఎక్కువ హల్లులు సంయుక్తముకాగ, ఆ సముదాయమునకు “పిణ్ణ”మని పేరు. అట్టివి సప్తవిధములు. అవి ఏవి యనిన

1. అయఃపిణ్ణము ఒకే హల్లు ద్విరుక్తముకాగ ఏర్పడు సముదాయము (2-103)
2. దారుపిణ్ణము అన్తస్థవర్ణములతో ఇతర హల్లులు సంయుక్తము కాగా ఏర్పడు సముదాయము (2-103)
3. ఊర్ధ్వ పిణ్ణము యమ, అన్తస్థవర్ణములతో కాక, ఇతర హల్లులు (తమలో తాము పరస్పరము) సంయుక్తము కాగ ఏర్పడు సముదాయము (2-103)
4. జ్యాలపిణ్ణము వర్గపఞ్చమాక్షరముతో ఇతర హల్లులు సంయుక్తము కాగ ఏర్పడు వర్ణసముదాయము. (2-105)
5. మృత్పిండము అనునానిక వర్ణముతో హల్వర్ణము సంయుక్తముకాగ ఏర్పడు వర్ణసముదాయము. (2-105)

6. వాయుపిత్తిము

ఉనద్యాసీయముతో హల్బంయోగమున ఏర్పడు
వర్ణ సముదాయము (2-105)

7. వజ్రిపిత్తిము

జిహ్వమూలీయముతో హల్బంయోగమున ఏర్పడు
వర్ణ సముదాయము. (2-105)

స్వరములు

స్వరములు	దేవత	ఋషి	గోత్రము	జాతి	రంగు	చందస్సు
1. ఉదాత్తము	అగ్ని	భరద్వాజ	భారద్వాజ	బ్రాహ్మణ	తెలుపు	గాయత్రీ
2. అనుదాత్తము	చంద్రుడు	గౌతముడు	గౌతమ	క్షత్రియ	ఎరుపు	త్రిష్టుప్
3. స్వరితము	సవిత	గార్గ్య	గార్గ్య	వైశ్య	నలుపు	జగతి

పదములు

పదము	దేవత	ఋషి	గోత్రము	వర్ణము
నామలు	వాయువు	భార్గవుడు	భార్గవస	శుక్ల
అఖ్యాతలు	సోముడు	భరద్వాజుడు	భారద్వాజస	రక్త
ఉపసర్గలు	అగ్ని	వసిష్ఠుడు	వసిష్ఠస	కపిల
నిపాతలు	వరుణుడు	కశ్యపుడు	కాశ్యపస	కృష్ణ

హల్బ్యర్థాదికము

కంఠ్యములు	అకారాదివర్ణములు	అగ్నిదేవతాకములు
జిహ్వమూలీయములు	కకారాదివర్ణములు	నిర్మతిదేవతాకములు
తాలవ్యములు	చకారాదివర్ణములు	సోమదేవతాకములు
మూర్ధన్యములు	టకారాది వర్ణములు	వాయుదేవతాకములు
దన్త్యములు	తకారాది వర్ణములు	రుద్రదేవతాకములు
ఓష్ఠ్యములు	పకారాది వర్ణములు	అశ్వినీదేవతాకములు
మిగిలిన వర్ణములు	అన్తస్థ, ఊష్మ, యమ అనస్వార, అనునాసిక రజ్జాది వర్ణములు	విశ్వేదేవతాకములు

శ్లోకానుక్రమణికా (అకారాది)

(1 - పూర్వార్థము, 2 - ఉత్తరార్థము)

శ్లోకము

అగ్నిమారుతయో :	1-51
అబ్జస్థాకుంచనమ్	1-64
అజ్ఞానస్య క్షయం దృష్ట్వా	2-120
అథాత ఉత్తరో యః స్యాత్	2-65
అథా వయమాదిత్యాదావధో	2-66
అస్తస్య యమ సంయోగే	2-104
అస్తు వ్యజ్ఞానయోః	2-122
అనన్తరం మకారస్య	2-84
అనుస్వరో ద్విమాత్రః	2-50
అనుస్వరస్తు యో	2-51
అనుస్వర స్యోపరిష్ఠాత్	2-49
అపఞ్చమై శ్రైకపదే	2-107
అర్థమాత్రాతు కంఠస్య	2-21
అర్థమాత్రా స్వరం కించిత్	2-20
అవగ్రహే తు కాలః	1-13
అవగ్రహే పదచ్ఛేద	2-27
అవగ్రహేత్పుర్యోస్తు	1-83
అఙ్గి స్వరాన్ ప్రవక్ష్యామి	1-76
అహేరివ గణాద్భీతః	2-113
అక్షరాత్పుల్యయోగాత్	1-59
అక్షరం భజతే కాచిత్	1-73
అకాశస్థా యథా	2-8
అగమం కురు యత్నేన	1-43
అచార్యస్సమ మిచ్ఛన్తి	2-96
అదిత్యో మునిభిః ప్రోక్తః	2-6

అవర్తకపదం యచ్చు	2-97
ఇఉవర్ణ యదోదాత్త	1-80
ఉచ్చస్థానగత హస్తే	1-92
ఉచ్చానుదాత్తయోర్వోగే	1-90
ఉచ్చై నిషాదగాన్ధారో	1-7
ఉత్థానే తు తథా తారా	1-72
ఉత్థానే తు నవాంగుల్యమ్	1-55
ఉదాత్తపూర్వః స్వరితో	1-82
ఉదాత్తశ్చానుదాత్తశ్చ	1-1
ఉదాత్త స్వరితోదాత్తః	1-58
ఉదాత్తం నానువర్తత	2-32
ఉదాత్తాన్నిహితఃస్వారః	1-87
ఉదాత్తాన్నిహితః స్వార్యః	1-89
ఉదాత్తక్షరయోర్మధ్యే	1-85
ఉపధ్మానీయ సహితా	2-56
ఉపసర్గపరోయస్తు పదాది	2-63
ఉపాంశుత్వరితంచైవ	2-111
ఊర్ధ్వక్షేపాచ్చ	1-63
ఋగ్యజుస్సామభిః	1-46
ఋచోఽర్ధే తు ద్విమాత్రః	1-14
ఋచో యజాంషి	1-40
ౠ కారస్య తు దీర్ఘత్వం	2-24
ఏఽ అభ్యామ్	1-79
ఏకపదే నీచపూర్వః	1-78
ఏక మాత్రో భవే ద్ద్రస్య	1-16
ఏకస్వరానపి చ	1-60
ఏతల్లక్షణమాఖ్యాతం	2-19
ఏతత్పూర్వం సమాఖ్యాతం	1-19
ఏతే వై హస్తదోషాః	1-45

ఏవం దుశ్చరితం సర్వం	1-35
ఓభావగతా యోష్మ	2-54
ఓభావశ్చ వివృత్తిశ్చ	2-52
ఓంకార స్తు ప్లుతో జ్ఞేయః	2-22
కకారాస్తే టకారాస్తే	1-62
కకారాస్తే పదే పూర్వే	2-37
కరిణీ కుర్విణీ చైవ	2-13
కరిణీ రహయోర్యోగే	2-14
కాకస్వరం మూర్ధ్నిగతం	1-29
కుక్కుటః కామలుబ్ధో యః	2-74
కూర్మోజ్ఞానీవ సంహృత్య	1-23
కోకిలః పఞ్చమో బ్రూతే	1-9
క్రమఞ్చ నయతే సూక్ష్మం	1-33
క్రమసన్ని సమాకీర్ణో	1-31
క్రమేణా వర్తితా గజ్ఞా	1-34
గద్గదో బద్ధజిహ్వశ్చ	1-27
గాన్ధర్వవేదే యే ప్రాక్తా	1-6
గీతీశీఘ్రే శిరః కంపీ	2-94
గుణితా శతకో విద్యా	2-116
గురు శుశ్రూషయా విద్యా	2-125
గురో రనుమతిం కుర్యాత్	1-20
జకారాస్తే పదే	2-43
చతుర్థశ్చ తృతీయేన	2-109
జలమభ్యాసయోగేన	2-118
జాత్యే చ స్వరితే చైవ	1-68
జ్వాలాపిణ్డాన్ సనాసిక్యాన్	2-105
టకారాస్తే పదే పూర్వే	2-38
తకారాస్తే పదే పూర్వే	2-41
తకారాస్తే పదే పూర్వే	2-36

తచ్చతుర్పాగ మాత్రం తు	1-57
తర్జన్యజ్ఞస్థయోః	1-65
తైరోవ్యన్తన సంజ్ఞశ్చ	1-77
త్వదర్థవాచికో వో వాం	2-68
దుర్దురోదర దేశాతు	2-77
దుర్బలస్య యథా రాష్ట్రం	2-29
ద్వయోస్తు స్వరయోర్మధ్యే	2-9
ద్విమాత్రో మాత్రికో వాపి	2-83
ద్వౌ వరుణౌ వస్వరితౌ	2-34
నకారాన్తే పదే పూర్వే సకారే	2-44
నకారాన్తే పదే పూర్వే శ్మశుభిః	2-45
నకారాన్తే పదే పూర్వే త్వం పదే	2-46
నచాస్య ముష్టిబన్ధనీ	1-44
నభోజన విలమీప్యస్యాత్	2-114
నస్తఉత్పద్యతే రథః	2-86
నాభ్యాహన్యాన్న	1-24
నామితం కరపృష్ఠస్తు	1-54
నిమేషో మాత్రాకాలః	1-10
నీచే సోమం విజానీయాత్	1-3
నైతన్మాధ్యన్ధినియానామ్	2-42
పకారాన్తే పదే పూర్వే	2-39
పకారాన్తే పదే పూర్వే	2-40
పఞ్చమాదుత్తరో యో వో	2-61
పఞ్చమా శపసైరుక్తౌ	2-108
పఞ్చమం తు వివేశాధః	2-23
పఞ్చరజ్ఞాః ప్రవర్తన్తే	2-90
పఞ్చవిద్యాం నగృహ్మన్తి	2-112
పదకాలే యః స్వరితః	1-88

పదస్య గ్రహమోక్షౌచ	1-47
పరాభస్య తు యత్	2-25
పక్షౌ వితత్య ఖే	2-80
పాదాదౌ చ పదాదౌ చ	2-58
పాదాద్యౌ పదాద్యౌ	2-57
పిపీలికా ౨౨ ద్యన్త దీర్ఘ	2-11
పిపీలికా పాకవతీ	2-10
ప్రగల్భశ్చ విసీతశ్చ	1-28
ప్రణవం ప్రాక్రయ్యుజ్జిత	1-22
ప్రథమా యత్ర దృశ్యన్తే	2-35
ప్రథమాశ్చ తథాన్తస్థా	2-7
ప్రథమాశ్చ తృతీయాస్యః	2-110
ప్రథమేన తకారేణ	2-100
ప్రథమేన ణకారేణ	2-101
ప్రథమేన షకారేణ	2-99
ప్రథమేనైవ రణ్ణేణ	2-102
ప్రవణం తు ప్లుతం కుర్యాత్	1-17
ప్రాదేశస్య తు యో దేశః	1-53
బహ్వీ జిహ్వ యథా	2-126
భారద్వాజక మాఖ్యాతం	2-4
మకారాన్తే పదే పూర్వే	2-47
మణివద్వ్యంజనస్య	2-31
మధురం చన చావ్యక్తం	2-92
మాధుర్యమక్షరం వ్యక్తిః	2-95
మాధ్యస్థినవిరోధీస్యాత్	1-86
మానసేచాణవం విద్యాత్	1-12
మాసే భాద్రపదే మేఘః	2-72
మాత్రికం వా ద్విమాత్రం వా	1-91

మేఘ దున్నులి నిర్దోష:	2-71
య (ఇ) కారోదృశ్యతే యత్ర	1-81
యదేవ లక్షణం యన్య వకారస్యాపి	2-67
యత్కించి ద్వాజ్జయం	2-127
యథా కామాతురా నారీ	2-79
యథా ఖనన్ ఖనిత్రేణ	2-123
యథా విపీలికాభిశ్చ	2-119
యథా పుత్రవతీ స్నేహాత్	2-75
యథా బాలస్య సర్పస్య	1-74
యథా భారభరాక్రాంత:	2-78
యథా వ్యాఘ్ర హరేత్పుత్రాన్	2-91
యథా సుమత్ర నాగేష్ట్ర:	2-93
యథా సౌరాష్ట్రికానారీ	2-82
యద్యోభావ ప్రసన్నాన	2-53
యరలవా: శషసహ	2-85
యస్మాన్ విద్యాదయ: పిణ్డాన్	2-103
యత్ర యత్ర స్థితావాణీ	1-48
యాతు హంసపదా నామ	2-15
యాదృశీ రత్నవర్ణాభా	2-87
యుక్తియుక్తం వచో గ్రాహ్యం	2-129
రజ్జేచైవ సముత్పన్నే	2-81
రలాభ్యాం పర ఊష్మణో	2-17
రుక్మేతి ప్రథమే జ్ఞేయ:	2-106
లాక్షారక్తం యథా తోయం	2-88
లీఢాతి లీఢా విద్యుచ్ఛ	2-55
లుప్తే నకారే యత్స్వారం	2-89
వకారస్త్రివిధ: ప్రోక్త:	2-59
వడవా చ హయం దృష్టై	2-76

వత్సానుసారిణీ చాదె	2-12
వర్గాణాం పఞ్చమం వైశ్వా:	2-2
వర్గేతు మాత్రికే పూర్వే	2-48
వాగ్యతః ప్రాత రుత్థాయ	1-36
విద్యాదుదాత్రం గాయత్రం	1-5
విధినాఽప్య విధిజ్ఞాన	2-128
విభాషాచ యకారశ్చ నిత్యమ్	2-64
వివృత్తి ప్రత్యయామూష్మం	1-75
వివృత్తై చావసానే చ	1-15
విసర్గాంతః స్వరో హ్రస్వః	1-70
వైశ్యం తు స్వరితం విద్యాత్	1-4
వ్యాకులం తాలహీనం చ	1-30
శతేన గుణితా యాతి	2-117
శాఖాయాం వానరా యద్వత్	2-73
శిఖీ వదతి త్రిమాత్రం	1-18
శిష్యాణాముపదేశార్థే	1-50
శుక్లముచ్చం విజానీయాత్	1-2
శుక్లవర్ణాని నామాని	2-3
శుక్రూషారహితావిద్యా	2-124
శృణ్వ వద్బాల వత్సస్య	1-69
షడ్ధ వేదే శిఖిణ్డ్యాస్య	1-8
సన్నిజౌచ పదాన్తీయౌ	2-60
సముచ్చారయేద్వర్ణాన్సు	1-25
సంయోగే తు వరం	2-26
సర్వస్తు సౌమ్యమాఖ్యాతం	2-5
సర్వే కంటకినః పుణ్యాః	1-37
సామ్నాం వా సరహస్యాం	1-32
సుఖార్థీ త్యజేద్విద్యాం	2-115

సుప్రసన్నమనా భూత్వా	1-21
సూర్యరశ్మి ప్రతీకాశాత్	1-11
స్వరశుభ్రః స్వరోసీచః	2-30
స్వరభక్తిం ప్రయుంజాన	2-18
స్వరవిచ్ఛ కరం కుర్యాత్	1-52
స్వరసన్ని విధానేన	2-28
స్వరాస్తు బ్రాహ్మణాశ్చేయాః	2-1
స్వరితః కేవలో యత్ర	1-61
స్వరితం యద్భవేత్	1-66
స్వరితే యత్ర నిక్షిప్తే	1-67
స్వరే చ స్వరితే చైవ	1-84
స్వస్థానం ప్రతిపద్యేత	1-49
హకారరేఫ సంయుక్తః	2-62
హకారో యత్ర పూర్వస్థో	2-70
హకారం పఞ్చమైర్ముక్తః	2-69
హయానామివ జాత్యానాం	2-121
హరిణీ దర్శితమితి	2-16
హరి వరుణ వరేణ్య	2-33
హస్తభ్రష్టః స్వరభ్రష్టో	1-26
హస్తహీనం తు యోఽధీతే	1-41
హస్తహీనం తు యోఽధీతే	1-39
హీయతే వర్ధతే వాపి	2-98
హృత్పదేశేఽనుదాత్తం తు	1-56
త్రిఫలాం లవణాక్రాం వై	1-38
త్రివిధా తు భవేదూష్ణా	1-71
జ్ఞాతవ్య ఇచ్చ తథైవార్హః	1-42

-శుభమ్-

శాస్త్ర చూడామణి ఆచార్య వేదుల సుబ్రహ్మణ్యం గారి

వైదిక గ్రంథ రచనలు

ముద్రితములు:

1. సమామ్నాయము - నిరుక్త శాస్త్ర పరిచయము
2. శిక్షా ప్రాతిశాఖ్య సాహిత్యము
3. తైత్తిరీయ ప్రాతిశాఖ్య - సంస్కృతాంధ్రవ్యాఖ్యానములు.
4. శుక్ల యుజుర్వేద కాత్యాయన ప్రాతిశాఖ్య - ఆంధ్రవ్యాఖ్యానము
5. అష్టకలహరి - సంకలనము
6. మహాసౌరము - తెనుగులో పదపాఠము, వాక్యాన్వయము,
ప్రతి పదార్థ తాత్పర్య విశేషములతో.
7. దత్తాత్రేయ యోగశాస్త్రము - ఆంధ్ర. వివరణము
8. అథర్వవేదంలోని ఆణిముత్యాలు - ఆంధ్ర వివరణము
9. అఖ్యాతార్థ విచార : ఆంగ్లభాషలో పరిశోధన వ్యాసము (Thesis)
10. ఆదిత్యహృదయం - శ్రీ కృష్ణుడు అర్జునునికి ఉపదేశించినది.

అముద్రితములు:

1. ఋక్ ప్రాతిశాఖ్య - ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానము
2. నిరుక్తము - లలితనామ కాంధ్రవాఖ్యా (3 అధ్యాయములు)
3. చరణవ్యూహము - ఆంధ్రవ్యాఖ్యా వివరణములు
4. మాండూకీ శిక్షా - ఆంధ్ర వ్యాఖ్యా (అథర్వవేదీయము)
5. కాళిదాస కృత రాక్షస కావ్యము - ప్రతి పదార్థ తాత్పర్య వివరణములు
6. నారయరాజీయమ్ - చారిత్రక సంస్కృత నాటకము
7. మకుట సూక్తమాలిక (మకుట సంప్రదాయము - వైదిక వారసత్వము)

వర్తమాన వ్యాసంగము:

1. శౌనకీయ చతురధ్యాయి - ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానము (అథర్వ ప్రాతిశాఖ్య)
2. A Critical edition of "राघवीय व्याख्या - पाणिनीय शिक्षा"

Address :-

Dr. V. SUBRAHMANYAM

Professor and Head of the Dept. of Sanskrit (A.U.) (Retd.)

30-13-14, Madhava Street, Dabagardens,

Visakhapatnam - 530 020. Ph. : (0891) 2746499